

Latvijas Universitāte
Ekonomikas un vadības fakultāte
Publiskās pārvaldes katedra

Parlamentārā uzraudzība pār drošības iestādēm Latvijā
Parliamentary Oversight of Intelligence Services in Latvia

Autors	Andrejs Klementjevs SabV ak09864
Katedras vadītājs	Inese Vorončuka Dr.oec., profesore
Darba vadītājs	Lilita Seimuškāne m.soc.zin, lektore
Recenzents	Žanete Ilmete Dr. ekon., profesore

Rīga, 2011

SATURS

Anotācija.....	3
Abstract.....	4
Apzīmējumu saraksts.....	5
Ievads.....	6
1. Parlamenta funkcijas demokrātiskās valstīs.....	10
1.1. Parlamentārā uzraudzība.....	11
1.2. Parlamentārās komisijas kā parlamentārās uzraudzības mehānisms.....	13
2. Parlamentārā uzraudzība drošības nozarē.....	16
2.1. Drošības iestādes, to būtība un darbības pamatprincipi.....	19
2.2. Parlamentārās uzraudzības pār drošības iestādēm mehānismi.....	22
2.3. Efektīva parlamentārā uzraudzība pār drošības iestādēm.....	26
3. Parlamentārā uzraudzība pār drošības iestādēm Latvijā, iesaistītās puses.....	29
3.1. Saeimas komisijas.....	29
3.2. Drošības iestādes Latvijā.....	32
4. Citu valstu pieredze, īstenojot parlamentāro kontroli pār drošības iestādēm.....	36
4.1. Vācijas gadījuma analīze.....	36
4.2. Igaunijas gadījuma analīze.....	42
5. Interviju analīze.....	45
5.1. Pētījuma metodoloģija.....	45
5.2. Parlamentārās uzraudzības mehānismi pār drošības iestādēm praksē.....	46
5.3. Saeimas Nacionālās drošības komisijas lomas un aktivitātes izvērtējums.....	49
5.4. 2007. gada grozījumi valsts drošības iestāžu likumos.....	54
5.5. Telefonsakaru privātuma ierobežošana.....	60
5.6. Sistēmas trūkumi un nepieciešamie uzlabojumi ekspertu vērtējumā.....	66
Secinājumi un priekšlikumi.....	71
Izmantotās literatūras un informācijas avotu saraksts.....	74
Pielikumi.....	79
Galvojums.....	106
Izziņa par aizstāvēšanu.....	107

ANOTĀCIJA

Maģistra darbā „Parlamentārā uzraudzība pār drošības iestādēm Latvijā” tiek pētīti parlamentārās uzraudzības pār drošības iestādēm mehānismi, ar mērķi noskaidrot, kā Latvijā tiek realizēta parlamentārā kontrole pār drošības iestādēm, cik sakārtoti ir normatīvie akti un kā parlamentārās uzraudzības mehānismi darbojas praksē.

Darba teorētiskajā daļā tiek skaidroti tādi teorētiskie jautājumi kā parlamenta funkcijas demokrātiskā valstī, parlamentārās komisijas, parlamentārā uzraudzība, parlamentārās uzraudzības pār drošības iestādēm mehānismi un efektivitātes kritēriji, savukārt empīriskā daļa tiek balstīta uz ekspertu intervijām. Darbā salīdzinoši pētīti arī Vācijas un Igaunijas parlamentārās uzraudzības pār drošības iestādēm modeļi.

Darbam izvirzīts izpētes jautājums - vai esošie parlamentārās uzraudzības mehānismi pār drošības iestādēm Latvijā nodrošina efektīvu drošības iestāžu uzraudzību, vai drošības iestādes veic savas funkcijas atbilstoši likumā noteiktajai kārtībai un tiek nodrošināta iedzīvotāju interešu aizstāvība? Darba gaitā autors sniedz atbildi uz izpētes jautājumu. Autors darbā izvirza savus priekšlikumus, kurus uzskata par nepieciešamiem ieviest, lai uzlabotu parlamentārās kontroles efektivitāti pār drošības iestādēm Latvijā.

ABSTRACT

This master's thesis on Parliamentary Oversight of Security Institutions focuses on mechanisms used for parliamentary oversight of security institutions in order to identify how such oversight is executed in Latvia, to determine whether the legislative framework for it is appropriate, and to assess the functioning of parliamentary oversight mechanisms in practice.

The theoretical part of the thesis is devoted to theoretical issues such as the functions of a parliament in a democratic country, the role of parliamentary committees, the concept of parliamentary oversight, as well as mechanisms and effectiveness criteria for parliamentary oversight of security institutions. The empirical part of the thesis contains interviews with experts. A comparative study of parliamentary oversight of security institutions in Latvia and relevant models in Germany and Estonia has also been conducted.

The following research question has been framed for the master's thesis: Do the existing mechanisms used for parliamentary oversight of security institutions in Latvia ensure effective oversight of security institutions, do security institutions fulfil their functions in compliance with legislation, and are the interests of people protected? The study offers the answer to the research question. The author has provided recommendations for increasing the effectiveness of parliamentary oversight of security institutions in Latvia.

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

BfV – Vācijas Federālais Konstitūcijas aizsardzības birojs

BND – Vācijas Federālais izlūkdienests

DCAF – Ženēvas bruņoto spēku demokrātiskās kontroles centrs

ES – Eiropas Savienība

J2 – Igaunijas Aizsardzības spēku ģenerālštāba informācijas departaments

KNAB – Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs

MAD – Vācijas Militārās pretizlūkošanas dienests

NATO – Ziemeļatlantijas Līguma organizācija

NDK – Saeimas Nacionālā drošības komisija

SAB – Satversmes aizsardzības birojs

IEVADS

Parlamentārā uzraudzība drošības nozarē Latvijā ir tēma, kas nav plaši pētīta, savukārt, parlamentārā uzraudzība pār drošības iestādēm nav pētīta vispār. Arī publiskajā telpā nav notikušas konstruktīvas diskusijas par to, kā Latvijā būtu jāuzrauga drošības iestādes. Runāt par izmaiņām drošības iestāžu sakarā Latvijā politiski ir ļoti jūtīgi un nepopulāri.

Valsts nacionālā drošība ir viens no valsts stūrakmeņiem. Jau no senām dienām drošība ir bijusi aktuāls temats visai cilvēcei. „Nacionālā drošība ir valsts un sabiedrības īstenotu vienotu, mērķtiecīgu pasākumu rezultātā sasniegts stāvoklis, kurā ir garantēta valsts neatkarība, tās konstitucionālā iekārta un teritoriālā integritāte, sabiedrības brīvas attīstības perspektīva, labklājība un stabilitāte.”¹ Parlamenta, valdības, drošības iestāžu un citu valsts institūciju uzdevums ir nodrošināt valsts un tās iedzīvotāju drošību.

Valsts iedzīvotāji un tās ievēlētie pārstāvji jau no demokrātijas aizsākumiem ir uzskatījuši par svarīgu uzdevumu kontrolēt un regulēt tos valsts varas orgānus, kas var ļaunprātīgi izmantot savu kompetenci un tiem piešķirtās pilnvaras. Jau Senajās Atēnās Aristotelis, apspriežot politiku, uzdeva jautājumu – „kurš uzraudzīs uzraugus?”².

Demokrātisku valstu pārvaldes modeļos drošības iestādes visbiežāk tiek uzraudzītas, izmantojot vairāku līmeņu uzraudzības mehānismu. Drošības iestādes ir pakļautas tiesu varas, izpildvaras un likumdevēja uzraudzībai. Autors, izstrādājot pētījumu, vēlas akcentēt tieši parlamenta lomu drošības iestāžu uzraudzības procesā. Parlaments demokrātiskā valstī pārstāv tautas kopīgo vēlmi, kā arī atrodas tuvāk sabiedrībai salīdzinot ar izpildvaru, jo ir tautas vēlēts. Tāpēc parlamentam būtu jāatvēr nozīmīga loma šajā procesā, parlamentam jāvar sabiedrībai skaidrot komplicētos drošības jautājumus.

Latvijas publiskajā telpā ik pa laikam izskan skaļi paziņojumi par it kā nelikumīgu telefonsarunu noklausīšanos un citām nesankcionētām drošības iestāžu darbībām. Nule Ainārs Šlesers publiskajā telpā paziņojis, ka, viņaprāt, „Radisson” tīklā ietilpstošā ”Rīdzene” tiek noklausītas politiķu un ārvalstu amatpersonu telefonsarunas. Kā piemēru var minēt arī žurnālistes Ilzes Jaunalksnes telefonsarunu noklausīšanās gadījumu. Mediju pārstāvjiem, politiķiem un citiem sabiedrības locekļiem jābūt pārliecinātiem, ka drošības iestādes,

¹ **Nacionālās drošības likums:** LR Saeimas pieņemtais likums // "LV", 473/476 (2384/2387), 29.12.2000.; stājies spēkā 12.01.2001. ar pēdējiem grozījumiem 28.05.2010.

² **Shapiro, Shlomo.** *Parliamentary and Administrative Reforms in the Control of Intelligence.* In: Columbia Journal of European Law, Summer, 1998. 65.p.

realizējot savas funkcijas valstī, nodrošina valsts un tās iedzīvotāju interešu aizstāvību, kā arī ievēro iedzīvotāju tiesības uz privātumu.

Darba **mērķis** ir izpētīt parlamentārās kontroles pār drošības iestādēm likumdošanas ietvaru un uzraudzības mehānismus Latvijā, to īstenošanas praksi, kā arī analizēt citu valstu pieredzi, lai izvirzītu priekšlikumus Latvijas parlamentārās sistēmas pār drošības iestādēm pilnveidošanai. Darbam izvirzīts **izpētes jautājums** – vai esošie parlamentārās uzraudzības mehānismi pār drošības iestādēm Latvijā nodrošina efektīvu drošības iestāžu uzraudzību, vai drošības iestādes veic savas funkcijas atbilstoši likumā noteiktajai kārtībai un tiek nodrošinātas iedzīvotāju interešu aizstāvību?

Mērķa sasniegšanai autors izvirzījis sekojošus **uzdevumus**:

- raksturot parlamenta funkciju teorētisko izpratni un parlamentārās uzraudzības lomu demokrātiskā valstī;
- izpētīt drošības iestāžu būtību, parlamentārās uzraudzības mehānismus pār drošības iestādēm un tās efektivitātes kritērijus;
- veikt drošības iestāžu funkciju un tām piekrietošo funkciju izpēti, analizēt parlamenta komisiju pilnvaras LR normatīvo aktu ietvaros;
- salīdzināt Vācijas un Igaunijas parlamentārās uzraudzības pār drošības iestādēm sistēmas modeļus pētāmās tēmas kontekstā;
- veikt ekspertu intervijas un apkopot to rezultātus par jautājumiem, kas saistīti ar parlamentārās uzraudzības pār drošības iestādēm Latvijas praksi;
- pamatojoties uz izpētīto teorētisko literatūru, Latvijas normatīvajiem aktiem un intervijās iegūto informāciju, izdarīt secinājumus un sniegt atbildi uz izpētes jautājumu;
- ierosināt priekšlikumus parlamentārās kontroles pār drošības iestādēm Latvijā pilnveidošanai.

Pētījuma veikšanai autors iecerējis izmantot tādas kvalitatīvās pētījuma metodes kā zinātniskās literatūras analīze, iepriekš veiktu pētījumu analīze, normatīvo aktu izpēte un daļēji strukturētās intervijas. Darba struktūra sastāv no ievada, teorētiskās daļas, metodoloģijas apraksta, empīriskās daļas, secinājumu un priekšlikumu daļas. Darba teorētiskajā daļā autors raksturo parlamenta funkcijas demokrātiskā valstī un ieskicēs parlamentārās uzraudzības nozīmi. Teorētiskās daļas pamatā autors izmantos Nikolasa Hopkinsona (*Nicholas Hopkinson*), Filipa Laundlija (Phipil Laundry) un vēl citu pētnieku

nostādnes. Teorētiskajā daļā tiks skaidroti parlamentārās uzraudzības mehānismi un efektivitātes kritēriji pār drošības iestādēm. Attiecībā par parlamentāro uzraudzību drošības jomā tiks izmantoti Ženēvas bruņoto spēku demokrātiskās kontroles centra pētnieka Hansa Borna (*Hans Born*) darbi, kurš veicis neskaitāmus pētījumus par drošības un aizsardzības parlamentārās uzraudzības tēmu.

Darba empīriskā daļa sastāv no trīs nodaļām. Pirmkārt, pamatojoties uz normatīvo aktu analīzi, tiks pētītas Latvijas drošības iestāžu funkcijas un atbildības sfēras. Autors detalizēti pētīs arī Saeimas komisijas – Nacionālās drošības komisijas (turpmāk – NDK) pilnvaru apjomu un saturu, īstenojot parlamentāro uzraudzību pār drošības iestādēm Latvijā. Otrkārt, autors par būtisku uzskata citu valstu pieredzes analīzi. Ņemot vērā, ka Vācijai ir vissenākās tradīcijas, īstenojot parlamentāro kontroli pār drošības iestādēm, un tā tiek minēta kā labās prakses piemērs, tiks pētīti šajā valstī izveidotie parlamentārās kontroles mehānismi un to realizācija. Tiks aplūkots arī kaimiņvalsts Igaunijas modelis.

Trešā daļa sastāv no ekspertu interviju analīzes. Autors darbam ir izvēlējis ekspertus, kuriem ir liela pieredze ar drošības nozari saistītajos jautājumos un kuru kompetence šajos jautājumos ir pietiekami augsta. Tie ir: NDK priekšsēdētājs Gundars Daudze, 9. Saeimas NDK priekšsēdētājs un 10. Saeimas deputāts Māris Kučinskis, Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas loceklis Aleksejs Loskutovs, Tieslietu ministrs Aigars Štokenbergs, NDK priekšsēdētāja biedrs Dzintars Zaķis, 9. Saeimas NDK priekšsēdētājs Dzintars Jaundžeikars, Satversmes aizsardzības biroja (turpmāk – SAB) direktors Jānis Kažociņš un NDK konsultante Sandra Bumbiere. Turklāt, tēmas iztirzājumu interesanti pavērš nointervēto ekspertu viedokļu dažādība. No vienas puses tie ir dažādu politisko partiju pārstāvji, kas darbojas Nacionālās drošības komisijas sastāvā, un komisijas ilggadējā konsultante, savukārt, no otras puses tie ir esošie un bijušie drošības iestāžu vadītāji. Intervijās autors uzdeva gan tiešus jautājumus par nepieciešamajiem uzlabojumiem un esošajiem trūkumiem, gan arī uzdeva jautājumus konkrētu notikumu kontekstā, piemēram, 2007. gada drošības likumu grozījumu sakarā.

Ņemot vērā to, ka drošības iestāžu uzraudzības tēma ir komplicēta un ietver sevī daudz slepenas informācija, ja to skata saistībā ar konkrētiem gadījumiem, autors kā vienu no riskiem darbam saskata to, ka, iespējams, pamatojumi ekspertu viedokļiem ne vienmēr būs pilnīgi, tāpēc autors, lai labāk atspoguļotu ekspertu viedokļus, izveidoja sekojošas apakšnodaļas - Parlamentārās uzraudzības mehānismi pār drošības iestādēm praksē, Saeimas Nacionālās drošības komisijas lomas un aktivitātes izvērtējums, 2007. gada grozījumi valsts drošības iestāžu likumos, Telefonsakaru privātuma ierobežošana, Sistēmas trūkumi un

nepieciešamie jauninājumi. Šādā veidā autors mēģinās pēc iespējas precīzāk atspoguļot ekspertu viedokļus attiecībā par parlamentārās kontroles efektivitāti pētāmās tēmas kontekstā.

Darba nobeigumā autors, pamatojoties uz teorētiskajā daļā iegūtajiem secinājumiem un interviju gaitā iegūto informāciju, sniedz atbildi uz izpētes jautājumu un izvirza savus priekšlikumus, kurus uzskata par nepieciešamiem ieviest parlamentārās kontroles pilnveidošanai pār drošības iestādēm Latvijā.

1. PARLAMENTA FUNKCIJAS DEMOKRĀTISKĀS VALSTĪS

Lai izprastu to, ar kādām problēmām ir jāsaskaras, īstenojot parlamentāro kontroli drošības jomā un to, kā var panākt efektīvu parlamentāro uzraudzību, autors raksturo parlamenta funkcijas, tai skaitā, parlamentārās uzraudzības funkciju un komisiju lomu efektīvas parlamentārās uzraudzības nodrošināšanā.

Parlamentam demokrātiskā valstī ir četras galvenās funkcijas:

- „Reprezentatīvā funkcija (attiecības starp deputātiem un iedzīvotājiem);
- Rekrutēšanas funkcija (attiecības starp parlamentu un izpildvaru);
- Leģislatīvā funkcija (regulē sabiedrības vajadzības);
- Kontroles funkcija (attiecības starp parlamentu un izpildvaru);”³

Reprezentatīvās funkcijas ietvaros, deputāti ir atbildīgi pret sabiedrību gan kā pret kopumu, gan arī pret to elektorāta daļu, kuru viņi pārstāv. Uzskati par parlamenta funkciju – reprezentācija – laika gaitā ir mainījušies, ja agrāk runāja par nepieciešamu brīvo reprezentāciju, jo iepriekš parlamentā savas intereses varēja pārstāvēt tikai balsstiesīgie, tad vēlāk attīstījās domāšana par parlamentu ar reprezentācijas funkciju kā dažādu interešu sadursmju vietu.⁴

Rekrutēšanas funkcijas parlamentā saistās ar valsts varas orgānos nepieciešamo personu komplektēšanu. Parlaments iecel, apstiprina vai ievēl amatpersonas, kas atkarīgs no personas izvirzīšanas procesa.⁵

Galvenā parlamenta funkcija ir likumdošanas jeb leģislatīvā funkcija. Parlaments, izdodot likumus, tādā veidā regulē attiecības, kas rodas starp iedzīvotājiem un valsts iestādēm, kā arī starp iedzīvotājiem savā starpā. Taču laika gaitā šī funkcijas nozīme ir mazinājusies, jo lēmumu pieņemšanas sfērā valdībai ir nepieciešamā kapacitāte un tā kļūst par galveno likumdošanas iniciatoru, sagatavojot likumprojektus. Tas veicina parlamenta lomas mazināšanos mūsdienu demokrātijā. Taču autors *Klaus Von Beyme* apgalvo - „tā kā demokrātija formāli ir cilvēku suverenitātes institucionālais sēdeklis, tad tā tam nevajadzētu būt, ka parlaments tikai apstiprina lēmumus, kas tiek pieņemti ārpus paša parlaments”⁶. Arī

³ **Von Beyme, Klaus.** *Parliamentary Democracy. Democratization, Destabilization, Reconsolidation, 1789-1999.* Palgrave: Macmillan, 2000.72.p.

⁴ Ibid, 73.p.

⁵ **Dišlers, K.** *Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas.* Rīga:Tiesu namu aģentūra, 2004. 27.lpp.

⁶ **Von Beyme, Klaus.** *Parliamentary Democracy. Democratization, Destabilization, Reconsolidation, 1789-1999.* Palgrave: Macmillan, 2000.211.p.

autors Filips Laundlijs uzsver, ka parlamentiem ir jāspēlē ļoti svarīga loma lēmumu pieņemšanas procesā.⁷

Apskatot dažādu funkciju izmaiņas laika gaitā, autors secina, ka demokrātiskās valstīs reprezentatīvajai funkcijai tiek piešķirta aizvien lielāka nozīme salīdzinājumā ar pārējām funkcijām, taču demokrātiskās valstīs ir jāpiešķir aizvien lielāka nozīme tieši parlamentārās uzraudzības funkcijai, jo sabiedrībai jābūt pārliecinātai, ka parlaments kā tautas vēlēts institūts kontrolē valdības īstenoto politiku.

1.1. Parlamentārā uzraudzība

Darba turpinājumā autors vērš uzmanību uz parlamenta kontroles funkcijas nozīmi, kas ir būtiska pētāmās tēmas kontekstā.

Autors Nikolass Hopkinsons skaidro parlamentārās uzraudzības būtību – „Demokrātijas pamatā ir ikviena cilvēka līdzdalība valsts lietu organizēšanā. Tas liek parlamentam, kuram ir nepieciešamais spēks un cilvēku dotā atļauja izpaust viņu viedokli, uzraudzīt valdības darbu, neatkarīgi no tā, vai valdības locekļi ir ievēlēti vai nē.”⁸ Šādā veidā tiek nodrošināta arī valdības saikne ar elektorātu.

Autors Filips Laundlijs norāda, ka parlamentārā kontrole ir viena parlamenta funkcijām, kas visātrāk ir zaudējusi savu nozīmi. Autors apgalvo, ka izpildvaras rīcībpolitika kļūst aizvien sarežģītāka un parlamentam to ir gandrīz neiespējami kontrolēt. Parlamentārās uzraudzības efektivitāte ir atkarīga no likumdevēja un izpildvaras spēku samēra.⁹

Autors Nikolass Hopkinsons akcentē parlamentārās kontroles nozīmi: „Parlamentārā uzraudzība ir kritiska parlamenta funkcija attiecībā uz izpildvaras darbību. Tāpēc parlamentiem jā rūpējas, lai tiem būtu visi nepieciešamie instrumenti un kompetences, lai varētu uzturēt balansu starp izpildvaru un likumdevēju, kas ir raksturīga iezīme demokrātiskās valsts iekārtās.”¹⁰

Parlamentārā kontrole parāda ne tikai balansu un spēku samēru starp izpildvaru un parlamentu, bet arī parāda partiju spēku samēru. Parlamentārās valstīs, kur izpildvarā un

⁷ **Laundly, Philip.** *Parliaments in the Modern World.* USA:Dartmouth Publishing Company Limited. 1989.140.p.

⁸ **Hopkinson, Nicholas.** *Parliamentary Democracy: Is There a Perfect Model?* Great Britain:Ashgate Publishing Limited, 2001.63.p.

⁹ **Laundly, Philip.** *Parliaments in the Modern World.* USA:Dartmouth Publishing Company Limited. 1989. 47.p.

¹⁰ **Hopkinson, Nicholas.** *Parliamentary Democracy: Is There a Perfect Model?* Great Britain:Ashgate Publishing Limited, 2001.64.p.

parlamentā pārstāvētas tās pašas partijas, liela nozīme ir opozīcijas partiju rīcībspējai kritizēt valdības darbu. Taču jāņem vērā, ka valdošās partijas var neņemt vērā opozīcijas kritiku attiecībā uz valdības darbu, nodrošinot vairākumu parlamentā.¹¹

Parlamentārā kontrole ir nozīmīga vairāku aspektu dēļ, pirmkārt, parlamentam ir jākontrolē, kā izpildvara rīkojas ar nodokļu maksātāju naudu. Tas uzlabo arī pašas izpildvaras darbības efektivitāti un ekonomiju. Otrkārt, parlamentam ir jākontrolē tas, vai netiek pārkāpta konstitūcija un iedzīvotāju intereses, īstenojot valdības darbības. Treškārt, parlamentam, uzraugot izpildvaru, ir iespēja norādīt uz valdības darba sasniegumiem un trūkumiem tajā. Visbeidzot atskaitīšanās uzlabo valdības darba caurskatāmību un nodrošina sabiedrības uzticību valdības īstenotajai politikai.¹²

Filips Laundlijs uzsver būtiskus aspektus, kam parlamentam ir jābūt, lai tas varētu īstenot parlamentāro kontroli – ātrums, resursi, darbinieki, politiskās partijas, deputātu individuālās spējas, attiecības ar sabiedrību, leģitimitāte un uzticība parlamentam.¹³

Parlamentārā uzraudzība var tikt īstenota caur vairākiem instrumentiem:

- „Parlaments var pieprasīt informāciju izpildvarai;
- Parlaments var lūgt valdībai skaidrot lēmumus un politiku publiski;
- Parlaments var pieprasīt informāciju no avotiem, kas ir ārpus parlamenta;
- Parlaments var izteikt savu viedokli par valdības īstenoto politiku;
- Gadījumā, ja valdība vairs nepilda savas funkcijas, parlaments var balsot par valdības atsaukšanu.”¹⁴

Klaus Von Beyme uzsver budžeta kontroli kā nozīmīgāko funkciju, īstenojot parlamentāro kontroli. Deputātu jautājumus un pieprasījumus raksturo kā instrumentu, kā nav efektīvs un vairāk pilda propagandas funkciju laikā, kad parlamenta sēdēs piedalās daudz žurnālistu. Deputātu jautājumu un pieprasījumi tika ieviesti parlamentārajās sistēmās vēl pirms partiju sistēmas aizsākumiem, kad tādā veidā katrs deputāts individuāli varēja pieprasīt informāciju izpildvarai. Deputātu jautājumus politiķi parasti izmanto, lai tikai norādītu uz

¹¹ **Yamamoto, Hironori.** *Tools for Parliamentary Oversight. A Comparative Study of 88 National Governments.* Geneva: Inter-Parliamentary Union, 2007. 9.-10.p.

¹² Ibid, 10.p.

¹³ **Laundly, Philip.** *Parliaments in the Modern World.* USA:Dartmouth Publishing Company Limited, 1989. 65.p.

¹⁴ **Yamamoto, Hironori.** *Tools for Parliamentary Oversight. A Comparative Study of 88 National Governments.* Geneva: Inter-Parliamentary Union. 2007. 10.p.

problēmas esamību, nevis to risinātu.¹⁵ Par daudz efektīvāku parlamentāro kontroles mehānismu autori uzskata parlamentārās komisijas, kas tiek raksturots turpmāk.

1.2. Parlamentārās komisijas kā parlamentārās uzraudzības mehānisms

Parlamentārās komisijas ir viens no galvenajiem parlamentārās uzraudzības instrumentiem. Būtiska ir komisiju darbības efektivitāte, īstenojot parlamentāro uzraudzību. Komisijas var būt dažādas - gan pastāvīgās, gan speciālam mērķim izveidotas parlamentārās izmeklēšanas komisijas. Tās atšķiras arī pēc lieluma, mērķiem un uzdevumiem. Ne visas komisijas īsteno parlamentāro uzraudzību. Katrā parlamentā ir īpaši izveidota komisiju sistēma, kas parasti ir balstīta tradīcijas un ierastajā praksē. Ir arī tādi parlamenti, kur izpildvaras uzraudzības funkciju uztic vienai komisijai.

Komisijas ir nelielas darba grupas parlamentā, kas tiek izveidotas, lai labāk organizētu parlamenta darbu. Tās likumdevējā darbojas kā lēmumu pieņemšanas mehānisms, lai risinātu kolektīvo dilemmu un panāktu politiskos kompromisus. Nododot visus jautājumus skatīt visam parlamentam kopumā, parlamentam nebūtu iespējams izskatīt pat mazu daļu no visiem dienaskārtības jautājumiem.¹⁶ Taču arī jautājumi komisijās ir milzīgā apjomā, tāpēc komisijas parasti izveido vēl apakškomisijas, lai optimizētu darbu komisijās.

Komisijas ir centrālais likumdevēja darbības punkts attīstītos demokrātiskos parlamentos, līdz ar to komitejas tiek uzskatītas arī par ekspertīzes vietu. Tāpēc demokrātiskā valstī būtiski ir nodrošināt to, lai komisijas būtu neatkarīgas, spēcīgas un gatavas veikt nepieciešamās izmaiņas likumprojektos, norādīt uz valdības kļūdām. Komisijas kļūst par ekspertīzes vietu, lai neļautu izsludināt likumus, kas nav veiksmīgi sagatavoti, neveicinās valsts attīstību vai arī pārkāpj valsts konstitūciju.¹⁷

Debates palātā var pildīt parlamenta reprezentācijas funkciju, savukārt komitejās notiek īstais darbs – likumprojektu izskatīšana, valdības pārraudzīšana un politikas apspriešana. Spēcīgas komitejas ir tās, kuru ietvaros parlamenta locekļi var darboties pret valdību, kritizēt tās darbību un piedāvāt jaunus priekšlikumus.¹⁸

Parlamentārās komitejas ir arēna, kur partijas meklē kompromisus, vienojas par kādu noteiktu politiku. To ietekme un darbības efektivitāte ir atkarīga no trim būtiskiem aspektiem

¹⁵ **Von Beyme, Klaus.** *Parliamentary Democracy. Democratization, Destabilization, Reconsolidation, 1789-1999.* Palgrave: Macmillan, 2000. 82.p.

¹⁶ **Anderson, B. R.** *All is not fair: the Effects of Changing Committee Representation on Partisan Conflict in Transforming Legislatures.* SAGE Publications. www.sagepublications.com Aplūkots:[25.04.2011.]

¹⁷ **Olson, D.M., Crowther, W.E.** *Committees in Post-Communist Democratic Parliaments: Comparative Institutionalization.* Columbus: The Ohio State University Press, 2002, 5.p.

¹⁸ *Ibid*, 6.p.

- ekspertīzes, atbalsta un intimitātes. Ekspertīze nozīmē to, ka deputāti, nodrošinot to darbības kontinuitāti, specializējas konkrētā jomā un kļūst par ekspertiem šajā jomā. Liela nozīme ir prasmīgam komitejas vadītājam. Savukārt atbalsta aspekts nozīmē to, ka parlamenta darbā tiek izmantota konsultantu palīdzība. Eksperti nodrošina aizņemtos politiķus ar viskompetentākajām rekomendācijām, tāpēc ir būtiski, lai parlamenta budžets varētu šādu atbalsta funkciju nodrošināt. Ar intimitāti saprot komisijas skaitliski mazo un stabilo locekļu sastāvu. Situācijās, kad jāpieņem grūti lēmumi, mazas komisijas var tikties un saskaņot lēmumu, šeit lielu lomu spēlē "cilvēciskais faktors" un spēja vienoties par politiku.¹⁹

Komisiju ietekme un nozīme parlamentā ir atkarīga no vairākiem faktoriem –

- informācijas iegūšanas metodēm, jo īpaši iespējas izsaukt uz sēdēm ziņotājus un iegūt dokumentus;
- komisijas iespējām iniciēt likumus un grozīt tos;
- budžeta kontroles iespējas;
- likumdošanas laika grafiku kontroles.

Autors Filips Laundlijs norāda, ka ne vienmēr kompromisa lēmumi, kas tiek pieņemti komisijās ir labākais risinājums, tomēr komisijas ir nepieciešamas sekmīgam parlamenta darbam. Komisiju darba efektivitāte ir jāvērtē pēc to uzdevumiem un darbības specifikas, kādā tā īsteno savu mandātu. Komisiju darbības efektivitāte galvenokārt ir atkarīga no tai pieejamās informācijas un parlamenta darbinieku resursiem.²⁰

Spēcīgas komisijas ir tādas komisijas, kuras pieņem lēmumus neatkarīgi no partijas disciplīnas, deputāti izskata un izvērtē jautājumus komisijas sēdēs, nevis iepriekš partijas sanāksmēs. Tām jāfunkcionē neatkarīgi kā parlamenta lēmumu pieņemšanas orgānam, balstoties uz racionāli izdiskutētiem un pieņemtiem situācijas risinājumiem, nebalstoties uz koalīcijas un opozīcijas iepriekšējām nesaskaņām un populistiskiem izteikumiem parlamenta sēdēs.²¹

Komisijās partiju pārstāvjiem jābūt proporcionāli pārstāvētiem no dažādām politiskajām partijām. Komisiju proporcionalitātes princips nodrošina to, ka arī mazākās ievēlētās politiskās partijas ieņem vietu komisijās, piedalās to darbībā un pārstāv sava

¹⁹ **Hague, R., Harrop, M.** *Comparative Government and Politics. An Introduction. 6th edition.* Palgrave: Macmillan, 2004. 251.-252.p.

²⁰ **Laundly, Philip.** *Parliaments in the Modern World.* USA:Dartmouth Publishing Company Limited. 1989. 115.p.

²¹ **Hopkinson, Nicholas.** *Parliamentary Democracy: Is There a Perfect Model?* Great Britain:Ashgate Publishong Limited, 2001. 69.p.

elektorāta intereses politisko lēmumu pieņemšanas procesā. Ja tiek nodrošināta parlamenta locekļu proporcionālā pārstāvniecība komisijās, tad lielāki panākumi iespējami konfliktu novēršanā.²² Savukārt, ja konflikti ir atrisināti komisijās, tad ir lielāka iespējamība, ka nebūs konfliktu arī parlamenta sēdēs.

Parlamentārās komisijas tiek uzskatītas par efektīvāku parlamentārās kontroles mehānismā, nekā tā tie ir deputātu jautājumi un pieprasījumi. Ja uz deputātu jautājumiem tiek sagatavoti ziņojumi, tad komisiju sēdēs ir iespējams sīki izjautāt un izprast konkrētās tēmas problemātiku.²³

Parlamentārās komisijas ir nozīmīgas arī ar to, ka tās ir kā "ieejas punkts" iedzīvotājiem. Iedzīvotāji šādā veidā var ietekmēt lēmumus, izsakot savas intereses ar deputātu starpniecību. Daudzos parlamentos komisiju sēdes ir atklātas, kur iedzīvotāji var ierasties un klausīties diskusijas par viņiem būtiskiem jautājumiem. Komisiju vadītāji bieži uzaicina dažādu sabiedrisko organizāciju pārstāvjus un ekspertus, kam komisiju vadītājs dod iespēju komisiju sēdēs paust savu viedokli, tādā veidā ietekmējot lēmumu pieņemšanas procesu un veicinot sabiedrības līdzdalību.²⁴

Runājot par komisiju nozīmi drošības nozarē, autors Hanss Borns norāda, ka „ņemot vērā drošības nozares sarežģītību, ļoti svarīga ir labi attīstīta komiteju struktūra, lai parlaments varētu izdarīt patiesu ietekmi uz izpildvaru.”²⁵ Drošības nozarē tieši darbs parlamenta komisijā ir nozīmīgākais parlamentārās uzraudzības mehānisms, jo drošības nozares specifisko jautājumu un slepenības dēļ, lielāko daļu no jautājumiem nav iespējams apspriest parlamenta sēdē nav iespējams. Tā, piemēram, jautājumi, kas saistīti ar izlūkdienu budžeta kontroli vai štatiem nevar tikt plaši diskutēti publiskajā telpā.

²² **Anderson, B. R.** *All is not fair: the Effects of Changing Committee Representation on Partisan Conflict in Transforming Legislatures.* SAGE Publications. www.sagepublications.com Aplūkots:[25.04.2011.]

²³ **Mulgan, R.** *Comparing Accountability in the public and private sectors.* In: *Parliament and Accountability: The Role of Parliamentary Oversight Committees*, Briefing Paper No12/05, NSW Parliamentary Library Research Service, 2005.10.p.

²⁴ **Yamamoto, Hironori.** *Tools for Parliamentary Oversight. A Comparative Study of 88 National Governments.* Geneva: Inter-Parliamentary Union. 2007. 10.p.

²⁵ **Borns, Hanss.** *Parlamentārā uzraudzība drošības nozarē: Principi, mehānismi un prakse.* Rīga: LR Aizsardzības ministrija, 2004. 75.lpp.

2. PARLAMENTĀRĀ UZRAUDZĪBA DROŠĪBAS NOZARĒ

Parlamentārajai kontrolei drošības nozare ir īpašs izaicinājums, kas saistīts ar drošības nozares specifisko dabu. Darba turpinājumā autors aplūkos parlamentārās kontroles nozīmi drošības jomā, izlūkdienestu darbības principus, parlamentārās kontroles mehānismus un to efektivitāti. Tēma par parlamentāro kontroli drošības jomā ir visai plaša, jo tā ietver arī militāro dienestu un armijas uzraudzības sistēmas, kā arī vēl citus saistītus jautājumus, taču autors maģistra darba ietvaros aplūkos tikai būtiskākos aspektus, kas saistīti tieši ar izlūkdienestu darba uzraudzību.

Bijušais deputāts, Nacionālās drošības komisijas priekšsēdētāja biedrs Paulis Kļaviņš starptautiskajā konferencē Itālijā par Izlūkdienestu un drošības dienestu parlamentārās uzraudzības komiteju darbu izlūkdienestu un militāro struktūru nozīmi drošības nozarē tēlaini raksturo: „Militārās aizsardzības aktivitātes ir muskuļi, kamēr izlūkdienestu darbības ir acis un ausis. Kāda jēga no lieliem muskuļiem, ja acis un ausis nefunkcionē pilnīgi”.²⁶

Par pamatu tēmas izpētei šajā nodaļā tiek izmantoti Ženēvas bruņoto spēku demokrātiskās kontroles centra (turpmāk – DCAF) pētnieka Hansa Borna darba rezultāti. Viņš veicis skaitliski daudz pētījumu par drošības un aizsardzības parlamentārās uzraudzības tēmu, izzinot šo tēmu gan nacionālo parlamentu līmenī, gan arī Eiropas Savienības (turpmāk – ES) un Ziemeļatlantijas Līguma organizācijas (turpmāk – NATO) līmenī. Jāatzīmē, ka DCAF ir vadošais pētījumu centrs Ženēvā, kas veic pētījumus jomās, kas ir saistītas ar drošības nozari. Tēmas izzināšanas procesā autors izmantos arī citu pētnieku iegūtās atziņas.

Parlamentārajai kontrolei pār drošības iestādēm nav senu tradīciju, arī drošības iestāžu darbības principu regulējums likumos Eiropā ir salīdzinoši nesen ieviests. Eiropas valstīs šāda prakse pastāv vien pāris gadu desmitus, respektīvi, tā datējama ar 1989. gadu. Tas pats attiecināms arī uz tām Eiropas valstīm, kuru demokrātijas tradīcijas ir salīdzinoši senas. Lielbritānijā drošības dienestu parlamentārā uzraudzība aizsākās laika periodā no 1989. gada līdz 1994. gadam, Dānijā – 1988. gadā, Grieķijā – 1994. gadā, Norvēģijā – 1996. gadā, Austrijā – 1991. gadā. Izņēmums ir Vācija un Nīderlande, kur parlamentārā kontrole pār drošības iestādēm ieviesta jau 1980. gadā.²⁷

²⁶ **Kļaviņš, Pauls.** Uzruna Pirmajā konferencē par Izlūkdienestu un drošības dienestu parlamentārās uzraudzības komiteju darbu Romā, Itālijā. In: *Primo convegno dei comitati parlamentari di controllo sui servizi di informazione e sicurezza dei paesi dell'unione Europea. First seminar of the parliamentary oversight committees for intelligence and security of European Union countries.* Roma: Camera dei deputati, 2004.165.p.

²⁷ **Maria, Luis.** Report of Parliamentary Assembly. *Democratic Oversight of the Security Sector in Member States.* In: *Armed forces and Security Services: What Democratic Control?* Strasbourg: Council of Europe, 2009. 29.p.

Parlamenti ierasti tiek uzskatīti par nepiemērotiem drošības jautājumu risināšanai, jo drošības nozare ir dabīgs izpildvaras uzdevums, tās rīcībā ir visi nepieciešamie resursi, savukārt parlamentam šādu resursu praktiski nav. Tāpat aizvien mazinās parlamentu kapacitāte un iespējas uzraudzīt izpildvaru, tai skaitā, drošības iestādes.

Parlamentārā kontrole drošības jomā patiesībā spilgti atklāj spēka samēru starp parlamentu un izpildvaru, un drošības dienestiem. Parlamentārā kontrole uzrauga to, lai izpildvara nepārņemtu pārāk lielu varas resursu savās rokās un lai neizveidotos situācija, kurā valdība var īstenot autoritatīvu varu, iejaucoties personu privātajā dzīvē, aizskarot personu brīvības. Sabiedrība parlamenta vēlēšanās likumdevējam dod savu uzticību, lai tas uzraudzītu visas sabiedrības intereses. Parlamentam jāizsaka tautas kopīgā vēlme. Deputāti regulāri ir kontaktā ar iedzīvotājiem, savukārt izpildvara ne vienmēr apzinās tos drošības jautājumus, kas ir prioritāti valsts iedzīvotājiem.²⁸

Eksperts Saimons Lunn (*Simon Lunn*) skaidro parlamenta lomu saistībā ar drošības nozari - „parlamenti vienmēr ir ieņēmuši centrālo vietu efektīvu civilmilitāro attiecību nodrošināšanā. Kā demokrātijas procesa sirds, tie reprezentēs svarīgu saikni starp valdību, militāro pusi un visu sabiedrību kopumā. Parlamenti atrodas vistuvāk sabiedrībai, kuru aizsargā bruņotie spēki un drošību nodrošina drošības struktūras, par kuru naudu tie tiek uzturēti”²⁹.

Hanss Borns secina, ka „valsts bez parlamentārās kontroles pār drošības nozari labākajā gadījumā būtu uzskatāma par nepabeigtu vai vēl tikai topošo demokrātiju. Tā kā drošības nozare attiecas uz vienu no valsts galvenajiem uzdevumiem, vajadzīgs pārbaudes un līdzsvara mehānisms, kas nostājas pretī izpildvaras pilnvarām. Parlamentārā uzraudzības drošības nozarē tādējādi ir būtisks varas pārdales elements valsts līmenī, un ja tas ir efektīvs, ierobežo izpildvaras un valsts prezidenta pilnvaras.”³⁰ Jāsecina, ka demokrātiskā valstī parlamentārā kontrole drošības nozarē ir instruments

Pētniece Marina Kaparini (*Marina Caparini*) norāda uz diviem būtiskiem aspektiem, kāpēc parlamentārā kontrole drošības jomā ir svarīga. Pirmkārt, atskaitīšanās parlamentam uzlabo pašu izlūkdienestu darba efektivitāti. Parlamentam ir jāuzrauga tas, lai izlūkdienesti

²⁸ **Borns, Hanss.** *Parlamentārā uzraudzība drošības nozarē: Principi, mehānismi un prakse.* Rīga: LR Aizsardzības ministrija, 2004. 16., 64.lpp.

²⁹ **Zagurilo, Agnese.** LR Saeimas īstenotā parlamentārā uzraudzība attiecībā uz Latvijas dalību NATO: bakalaura darbs. LU Sociālo zinātņu fakultāte, Rīga, 2008. 13.lpp. No: **Lunn, Simon.** Defense and security policy: the role of parliaments and the evolution of the NATO Parliamentary Assambly. In: NATO Parliamentary Assembly: Defense and Security of the 21th century. London: Atalink Ltd. 2000.

³⁰ **Borns, Hanss.** *Parlamentārā uzraudzība drošības nozarē: Principi, mehānismi un prakse.* Rīga: LR Aizsardzības ministrija, 2004. 16.lpp.

vāktu un analizētu informāciju, kas saistīta ar valsts drošības nodrošināšanu, lai izlūkdienesti šo funkciju īstenotu kvalitatīvi. Autore uzsver, ka būtiska ir parlamenta loma attiecībā uz budžeta līdzekļu izlietojumu atbilstoši tam, kāds ir apdraudējums valsts un tās iedzīvotāju drošībai. Otrkārt, parlamentam ir jāuzrauga drošības iestādes, lai nodrošinātu to darbības ētiskumu un tiesiskumu, proti, vai drošības iestāžu darbība atbilst likumā noteiktajam.³¹

Jans Hartls (*Jan Hartl*) norāda, ka, neskatoties uz drošības jomas slepeno dabu, ir ļoti būtiski nodrošināt caurskatāmības principu, kura ievērošana drošības jomā iespējama daudz mazākā mērā nekā citās politikas nozarēs. Tāpēc deputātiem ir iespēja sabiedrībai skaidrot aktualitātes un palīdzēt izprast drošības un aizsardzības politikas principus, lai veicinātu iedzīvotāju izpratni par drošības jautājumiem valstī un stabilizētu politisko ainu. Autors arī norāda, ka komunicēt saistībā ar drošības jomu nav vienkāršs uzdevums, jo demokrātiskā valstī sabiedrības viedoklis par drošības jautājumiem ir jāpēta ilgākā laika periodā, tas jāņem vērā un, balstoties uz veiktajiem pētījumiem, jāveido komunikācijas stratēģija.³²

Jāatzīmē, ka drošības jomas uzraudzība starptautiski netiek regulēta un nav viennozīmīgu standartu, pēc kuriem varētu vadīties. Eksperts Hanss Borns to skaidro ar drošības jomas specifiku. Turklāt drošības jautājumi ir tādi jautājumi, kas pieder pie valsts suverenitātes, un katras valsts ziņā ir organizēt savu drošību pēc tās uzskatiem. Attiecībā par drošības iestāžu kontroli valstīm pārsvarā ir jāvadās pēc vispārpieņemtiem demokrātiskas valsts principiem, kas ir tiesiskums un ētiskums. Demokrātiskām valstīm ir jānodrošina neatkarīga izlūkdienestu darbība, kas atbilst likumam, izlūkdienestu atbildība likumīgu demokrātisku iestāžu priekšā, drošības iestāžu politiskā neitralitāte un neatkarība.³³ Izlūkdienestu kontroles principos jāievēro varas dalīšanas princips, kontrolei jābūt pārraudzītai gan no izpildvaras puses, gan likumdevēja puses, gan tiesu varas puses. Drošības iestāžu budžeta līdzekļu izlietojumu jākontrolē arī neatkarīgām institūcijām, kā, piemēram, audita komisijai. Latvijā šāda institūcija ir Valsts kontrole.

Pētniece Marina Kaparini izklāsta strukturālas problēmas saistībā ar drošības dienestu kontroli. Mehānismi un procedūras kontrolei ir daudz vājākas nekā citās jomās saistībā ar drošības jomas slepeno dabu, ir jāmeklē līdzsvars starp slepenību un caurskatāmības principu. Problemātika ir saistīta ar to, ka valstī ir jānodrošina neatkarīga izlūkdienestu darbība, kas nav politiski ietekmējama, līdz ar to šo mehānismu izmantošana nedrīkst būt saistīta ar politiķu

³¹ **Caparini, Marina.** *Controlling and Overseeing Intelligence Services in Democratic States.* 2007. 23.p. In: *Control of Intelligence Services. Containing Rogue Elephants.* Great Britain: MPG Books Ltd, 2007. 9.p.

³² **Hartl, Jan.** *The Importance of Public Opinion in Security and Defence Policy-Making.* In: *Public image of Defence and the Military in Central and Eastern Europe.* Geneve: DCAF, 2003. 25.-26.p.

³³ **Borns, Hanss.** *Parlamentārā uzraudzība drošības nozarē: Principi, mehānismi un prakse.* Rīga: LR Aizsardzības ministrija, 2004. 18., 20.lpp.

pašmērķiem. Drošības iestāžu galvenais uzdevums ir veikt slepenas operācijas, kas valstī ir vienīgi izlūkdienestu kompetencē un tās var nebūt efektīvas, ja izlūkdienesti dalīsies informācijā par operācijām, kamēr tās vēl nebūs noslēgušās. Faktiski ir svarīgi, lai izlūkdienesti patstāvīgi un godprātīgi pildītu savu funkciju valstī, jo no tā ir atkarīga visa valsts drošība.³⁴

2.1. Drošības iestādes, to būtība un darbības pamatprincipi

Drošības iestādes pētnieciskajā literatūrā tiek sauktas arī par izlūkdienestiem un izlūkošanas dienestiem. Akadēmiķi ir daudz pētījuši militāro iestāžu un sabiedrības attiecības, taču izlūkdienestu un sabiedrības attiecības ir pētītas daudz mazāk. Nav īpašu pieeju, kā tās tiek pētītas. Pētījumos tiek pielietotas organizāciju teorijas, taču pētnieki saskaras ar problēmu, ka lielākā daļa informācijas par organizācijas struktūru un tās darbībām ir slepena, kā rezultātā ir grūti iegūt objektīvus pētījumu rezultātus. Tāpēc visbiežāk ar izlūkdienestiem saistīti pētījumi ir par konkrētiem notikumiem un valstīm. Daudz pētīti ir Amerikas Savienoto Valstu izlūkdienesti, piemēram, saistībā ar Irākas karu, kurā lielu lomu spēlēja amerikāņu izlūkdienestu sniegtā informācija valdībai, kā arī citu valstu, piemēram, Vācijas izlūkdienestu darbība Otrā Pasaules kara laikā.

Izlūkošanas dienesti ir jebkuras valsts būtiska sastāvdaļa, lai nodrošinātu sabiedrības locekļu drošību. Izlūkdienestu galvenā funkcija ir vākt un analizēt tādu neatkarīgu informāciju, kas saistīta ar valsts un tās iedzīvotāju drošību. Lai īstenotu šādu funkciju, izlūkdienestu darbībām ir nepieciešams nodrošināt augstu slepenības līmeni, pretējā gadījumā informācija nebūs apsteidzoša vai arī tās izplatīšana plašākai sabiedrībai var nodarīt būtisku kaitējumu nacionālajai drošībai.³⁵

„Izlūkdienestu būtības pamatā ir zināšanas par pretinieku. Daudzas to darbības metodes tika izveidotas kara apstākļos. Lielākā daļa izlūkdienestu savas saknes var meklēt Otrā Pasaules kara laikā. Šobrīd, kad lielākajā pasaules daļā pasaules ir miers, izlūkdienestu galvenais uzdevums ir iegūt informāciju par citu valstu ekonomisko politiku, kā arī nodrošināt, lai citas valstu speciāgenti neiegūst informāciju par savu valsti. Dažkārt izlūkdienesti, īstenojot savas valdības intereses, pārkāpj citu valstu likumus, tāpēc

³⁴ **Caparini, Marina.** *Controlling and Overseeing Intelligence Services in Democratic States.* 2007. 23.p. In: *Control of Intelligence Services. Containing Rogue Elephants.* Great Britain: MPG Books Ltd, 2007. 17.p.

³⁵ **Borns Hanss.** *Parlamentārā uzraudzība drošības nozarē: principi, mehānismi un prakse.* Rīga : LR Aizsardzības ministrija, 2004. 54. lpp.

izlūkdienestu būtību var definēt kā „organizētu informācijas zādzību”.³⁶ Izlūkdienestu informācija spēlēja milzīgu lomu kara apstākļos, taču arī mūsdienās izlūkdienesti ir būtisks informācijas nesējs valdībām, savos ikrīta ziņojumos tās lasa tieši drošības iestāžu ziņojumus.

Drošības dienestu primārais uzdevums ir izlūkošana - savākt informāciju, analizēt tās saturu un objektivitāti, noteikt riskus, veidot situācijas analīzi un sagatavot pārskatus valdības vajadzībām par situāciju valstī. Otrs svarīgākais uzdevums ir pretizlūkošana – informācijas iegūšana par spiegošanu un citu valstu veikto izlūkošanu; informācijas vākšana par terora aktiem, kaitniecību un diversijām, kas plānotas no ārvalstīm, kā arī informācijas ieguve par valsts interešu un drošības apdraudējumiem. Valstīs šīs divas galvenās izlūkdienestu darbības sfēras nošķir.³⁷ Izlūkošanas nozīme salīdzinājumā ar pretizlūkošanas nozīmi laika gaitā ir pieaugusi, pieaugot organizētās noziedzības, terora aktu un narkotiku izplatībai.

Izlūkdienestu galvenais darbs saistās ar informācijas iegūšanu. Demokrātiskā valstī ir stingri jānosaka, kāda veida informāciju drīkst vākt, kāds ir tās saturs, kā tā ir jāuzglabā un cik ilgi. Šī kārtība jāreglamentē ar likumu un izlūkdienestu iekšējās kārtības noteikumu palīdzību. Tik pat svarīgi ir nodrošināt iedzīvotāju datu aizsardzību, kā arī cilvēktiesību ievērošanu, tai skaitā tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību, ja vien tas nesaistās ar lielāku apdraudējumu sabiedrībai.³⁸

Izlūkošanas dienesti saistās ar divējādu dabu – no vienas puses tie ir vitāli nepieciešami valsts eksistencei, no otras puses to pārlietu neierobežota darbība var nodarīt kaitējumu valstij. Drošības dienestiem ir informācija, kas ir būtisks resurss, un tiem, kam ir informācija, ir arī ietekme.³⁹ Tāpēc izlūkdienesti, kas nav pietiekami regulēti, var nodarīt kaitējumu gan valsts līderiem, gan tās iedzīvotājiem.

Izlūkdienesti salīdzinājumā ar citām institūcijām ir ļoti grūti uzraugāmi un to atskaitīšanās ir problemātiska saistībā ar slepenības nodrošināšanas nepieciešamību. Izlūkdienestu budžeti ir slepeni, to darbības un to principi ir slepeni, kā arī galaprodukts – informācija un rezultāti, ko tā sniedz, ir slepeni. Šādas slepenas darbības ir pretrunā ar demokrātijas principiem - atklātību un caurskatāmību, tāpēc ir jāatrod līdzsvars starp nepieciešamās slepenības pakāpi un atklātību.⁴⁰ Būtiski ir nodrošināt, lai izlūkdienestu iekšējā

³⁶ **Herman, Michael.** *Intelligence Services in the Information age.* Great Britain: MPG Books Ltd, 2002. 5.,7.p.

³⁷ **Schreier, Fred.** *The Need of Efficient and Legitimate Intelligence.* In: Control of Intelligence Services. Containing Rogue Elephants. Great Britain: MPG Books Ltd, 2007. 31.p.

³⁸ **Borns, Hanss and Leigh, Ian.** *Making Intelligence Accountable: Legal Standarts and Best Practice for Oversight of Intelligence Agencies.* Oslo: Publishing House of the Parliament of Norway, 2005. 122.p.

³⁹ **Jervis, Robert.** *Intelligence, Civil – Intelligence relations, and Democracy.* In: Reform Intelligence. Obstacles to Democratic Control. United States of America: University of Texas Press, 2007. 6.p.

⁴⁰ **Schreier, Fred.** *The Need of Efficient and Legitimate Intelligence.* In: Control of Intelligence Services. Containing Rogue Elephants. Great Britain: MPG Books Ltd, 2007. 25.p.

kārtība un noteikumi būtu attīstīti, kā arī tie darbotos atbilstoši likumā noteiktajai kārtībai, jo atšķirībā no citām iestādēm to darbības un informācija nav pieejama publiskai apspriešanai, piemēram, medijiem.

Autors Hanss Borns norāda, ka parlamentārā kontrole ir tikai viens no drošības iestāžu uzraudzības veidiem. Demokrātiska uzraudzība pār drošības iestādēm nosaka nepieciešamību izlūkošanas dienestiem par savu darbu atskaitīties visiem publiskās varas atzariem. Tiesu vara ir nozīmīga ar to, ka tā veic uzraudzību, lai izlūkdienestu darbības atbilstu likumā noteiktajam, tā arī soda negodprātīgos dienestu darbiniekus civilprocesos un kriminālprocesos. Likumdevējs izdod likumus un nosaka drošības iestāžu pilnvaras, kā arī veic budžeta kontroli. Savukārt izpildvara nosaka vispārējās vadlīnijas drošības dienestu darbam, dod uzdevumus un definē prioritātes.⁴¹ Drošības dienestiem par savu darbu ir jāatskaitās sabiedriskajām organizācijām, pētījumu centriem, medijiem un ārvalstu organizācijām.

Pētniece Marina Kaparini norāda, ka drošības iestāžu darbu būtu nepieciešams vērtēt trīs dimensijās. Pirmkārt, tā ir vertikālā dimensija, izlūkdienestiem jāatskaitās izpildvaras augstākajiem pārstāvjiem- ministriem un premjeram. Ministri nedrīkst iejaukties izlūkdienestu ikdienas darbā, pretējā gadījumā var notikt izlūkdienestu politizācija, taču tiem ir jāpārrauga, lai izlūkdienesti pildītu savus uzdevumus atbilstoši valsts noteiktajai politikai. Vertikālā atskaitīšanās dimensija ietver arī atskaitīšanos drošības iestāžu iekšienē. Iestādes vadītājiem ir jāuzrauga, lai darbinieki darbotos, pamatojoties uz iekšējiem normatīvajiem aktiem, noteikumiem un labas pārvaldības principiem. Izlūkdienestu atskaitīšanās pašiem sev nozīmē to, ka tie darbojas pēc visaugstākajiem ētikas principiem un profesionalitātes kritērijiem. Otra dimensija, kā būtu jāvērtē drošības iestāžu darbs ir horizontālā dimensija, kas sevī ietver atskaitīšanos visām trīs valsts varām, kā arī aģentūrām, kā, piemēram, audita aģentūra, kas uzrauga finanšu līdzekļu atbilstību likumam. Trešā dimensija ir ārvalstu aktieri, piemēram ārvalstu nevalstiskās organizācijas.⁴² Kā piemēru var minēt Eiropas Cilvēktiesību tiesu.

Tikpat liels drauds kā nekontrolēta izlūkdienestu darbība ir arī izlūkdienestu politizācija. Politizācija var izpausties, īstenojot parlamentāro kontroli, ja deputāti cenšas iejaukties drošības iestāžu ikdienas darbā un ietekmēt to darbību savtīgu politisku mērķu īstenošanai. Politizācija var izveidoties situācijā, ja drošības iestādes stingri atbalsta valdības politiku un

⁴¹ **Borns, Hanss and Leigh, Ian.** *Making Intelligence Accountable: Legal Standarts and Best Practice for Oversight of Intelligence Agencies.* Oslo: Publishing House of the Parliament of Norway, 2005. 15.p.

⁴² **Caparini, Marina.** *Controlling and Overseeing Intelligence Services in Democratic States.* 2007. 23.p. In: *Control of Intelligence Services. Containing Rogue Elephants.* Great Britain: MPG Books Ltd, 2007. 10.p.

nedistancējas no tās, īstenojot savas funkcijas. Politizācija var izpausties arī tā, ka drošības iestādes vāc kompromitējošu informāciju par opozīcijas partijām.⁴³

Valstīs, kas nesen pagātnē pārcietušas autoritārus režīmus, ir ļoti spēcīgas atmiņas par izlūkdienu ciešu sadarbību ar varas līderiem, kas izmantoja izlūkdienu, lai apspiestu politiskos oponentus, medijus vai sabiedriskās organizācijas, kuras vēlējas protestēt pret pastāvošo režīmu. Autoritārajos režīmos izlūkdienu bija spēcīgi iesaistīti gan politiskajā dzīvē, gan arī iedzīvotāju ikdienā. Šo iemeslu dēļ post-autoritārajās valstīs bija jānodrošina pilnīga izlūkdienu neitralitāte un neatkarība no politiskajām varas partijām, ko nostiprināja ar likumdošanas bāzi. Piemēram, Argentīnas 2001. gada Likums, kurā bija strikti noteikts, ka izlūkdienu nedrīkst vākt informāciju par opozīcijas aktivitātēm un piegādāt to politisko varas partiju līderiem.⁴⁴

2.2. Parlamentārās uzraudzības pār drošības iestādēm mehānismi

Lai nodrošinātu parlamentāro uzraudzību, likumdevējs savā darbībā var izmantot vairākus instrumentus, kas raksturoti šajā apakšnodaļā. Sākumā tiks raksturoti mehānismi, kurus parlaments var īstenot kā kopums. Tie vairāk saistīti ar drošības nozari plašākā nozīmē, taču ir pielietojami arī attiecībā uz izlūkdienu darbu. Otrajā daļā raksturoti atbildīgo parlamentāro komisiju instrumenti, kas izmantojami, uzraugot drošības iestādes.

Viens no mehānismiem, kā nodrošināt parlamentāro kontroli, ir debates parlamentā par drošības jautājumiem. Šī forma ļauj deputātiem diskutēt par drošības jautājumiem un būt informētiem par valdības nodomiem.⁴⁵ Konkrētais mehānisms uzliek par pienākumu valdībai atskaitīties. Parlamenta sēdes var organizēt gan kā slēgtas, gan atklātas.

Parlaments kā kopums var lemt par īpašu parlamentāro izmeklēšanas komisiju izveidošanu saistībā ar drošības jautājumiem. Šīm komisijām ir jāpiešķir īpašas tiesības uz komisiju sēdēm kādu izsaukt kā tiesas izmeklēšanā. Ar šādas komisijas izveidi var pievērst uzmanību politiski jūtīgiem jautājumiem un var ļaut precīzi novērtēt valdības politiku konkrētos jautājumus, izteikt labojumus un pārorientēt šo politiku. Veidojot šādas komisijas

⁴³ **Caparini, Marina.** *Controlling and Overseeing Intelligence Services in Democratic States.* 2007. 23.p. In: *Control of Intelligence Services. Containing Rogue Elephants.* Great Britain: MPG Books Ltd, 2007. 11.p.

⁴⁴ **Borns, Hanss and Leigh, Ian.** *Making Intelligence Accountable: Legal Standards and Best Practice for Oversight of Intelligence Agencies.* Oslo: Publishing House of the Parliament of Norway, 2005. 15.p.

⁴⁵ **Lucijak, Ilja.** *Parliamentary Oversight of the Security Sector and Gender.* Geneva: DCAF, 2008. 1.p.

nozīmīga ir parlamenta opozīcijas iesaistīšana un tās locekļu proporcijas attiecībā pret valdošajiem politiķiem.⁴⁶

Deputāti katrs atsevišķi kā parlamenta locekļi var uzdot deputātu jautājumus saistībā ar drošības jautājumiem. Nereti uzdotie jautājumi ir ļoti jūtīgi, ministri vairās atbildēt uz šiem jautājumiem, pamatojot to ar klasificētās informācijas saturu. Eksperte Teodora Fuiora (*Teodora Fuior*) savā pētījumā analizē dažādu parlamentu piemērus, kā deputāti tiek nodrošināti ar slepenu informāciju. Dažos parlamentos deputāti nodod zvērestu un saņem iespēju piekļūt klasificētai informācijai, šāda procedūra tiek praktizēta Vācijā, Francijā, Polijā, Igaunijā, Turcijā, Bulgārijā. Savukārt citu valstu parlamenti šo pielaidi saņem tikai uzsākot darbu komisijā, kas saistīta ar drošības jautājumiem. Šādu praksi piemēro Latvijā, Norvēģijā, Serbijā, Maķedonijā. Ir novērots, ka jaunās demokrātijās drošības aģentūras nevēlas dalīties ar klasificētu informāciju, pamatojot to ar politiskās kultūras neesamību un politiķu iespēju informāciju izpaust plašākai sabiedrībai, taču dažkārt patiesais iemesls ir šo aģentūru nevēlēšanās šo informāciju izpaust. Autore uzsver nepieciešamību deputātus nodrošināt ar informāciju par drošības jautājumiem, lai deputātiem būtu iespējams realizēt parlamentāro uzraudzību.⁴⁷

Parlamentos izlūkdienestu darba uzraudzībai parasti izveido īpašu komiteju, kuras sastāvā, ievērojot labas prakses principus, ietvaros tiek pārstāvētas visas politiskās partijas, kas ir ievēlētas parlamentā. Tiek uzsvērts, ka plašāka pārstāvniecība nodrošina mazāku iespēju tam, ka varētu notikt politiska iejaukšanās izlūkdienestu darbībā. Argentīnā drošības komisijā ir 14 parlamenta locekļi, Polijā – 9 parlamenta locekļi, Amerikas Savienotajās Valstīs – 20 apakšpalātas locekļi un 17 Senāta locekļi, kas deleģēti no Senāta un apakšpalātas līderiem, savukārt, atsevišķos parlamentos, ja tādas nav izveidotas vai arī kā papildus variantu mēdz izveidot īpašu komiteju ārpus parlamenta, kas uzrauga izlūkdienestu vadības un administrācijas funkcijas. Šāda sistēma ir izveidota Kanādā un Norvēģijā, kur drošības un izlūkdienestu uzraudzības komiteja izveidota kā neatkarīga institūcija, tā atskaitās parlamentam un sniedz ziņojumus. To priekšrocība ir tāda, ka tās nav saistītas ar politiķiem un tām nevar piedēvēt politisko ieinteresētību. Daudzās valstīs tiek pielietota arī jaukta sistēma, kur darbojas gan parlamenta locekļi, gan premjerministra nozīmētas personas, gan arī

⁴⁶ **Borns, Hanss.** *Parlamentārā uzraudzība drošības nozarē: Principi, mehānismi un prakse.* Rīga: LR Aizsardzības ministrija, 2004. 16., 72.-73.lpp.

⁴⁷ **Fuior, Teodora.** *Parliamentary Powers in Security Sector Governance.* Geneve: DCAF, 2011. 24.p. DCAF mājas lapa. Pieejama: www.dcaf.ch Aplūkots:[12.04.2011.]

īpaši eksperti.⁴⁸ Autors secina, ka dažādās valstīs ir atšķirīgi principi, kā katras valsts parlaments īsteno parlamentāro uzraudzību pār drošības iestādēm.

Drošības komisijas darbs parasti tiek organizēts slēgtās sēdēs, lai ierobežotu klasificētās informācijas pieejamību. Kā pozitīvu prakses piemēru pētnieks Hanss Borns min komitejas un tās priekšsēdētāju ziņojumus plenārsēdēs par tiem jautājumiem, kas nav slepeni, kuriem seko apspriešana.⁴⁹ Debates par drošības jautājumiem var tikt organizētas gan kā atklātas, gan slēgtas parlamenta sēdes atkarībā no tā, kāds ir ziņojuma saturs. Atkarībā no tā, vai sēdes ir atklātas vai slēgtas, apspriešana var būt parlamenta locekļu starpā vai arī publiska ar mediju iesaistīšanu.

Parlamenta galvenā funkcija ir strādāt pie normatīvo aktu izstrādāšanas un uzraudzīt, lai tie tiktu ievēroti no izpildvaras puses. Praksē likumprojektus par drošības jautājumiem visbiežāk izstrādā izpildvara, taču parlamenta deputātiem un atbildīgajai komisijai ir liela loma pie likumprojektu izskatīšanas. Likumdevēja varas un izpildvaras galvenais uzdevums ir izveidot skaidru un precīzu tiesisko regulējumu, pamatojoties uz kuru īstenojama demokrātiska izlūkdienestu kontrole. Likumos ir jānosaka dienesta pilnvaru robežas, to darbības metodes un atskaitīšanās mehānisms un procedūra. Šīm pilnvarām ir jābūt skaidri noteiktām.⁵⁰ Ne visu, protams, var noteikt ar regulējuma palīdzību, tāpēc lielu lomu spēlē ierastās parlamenta tradīcijas un prakse.

Viens no svarīgiem parlamentārās komisijas kontroles mehānismiem ir drošības iestāžu budžetu kontrole. Būtiski, lai komisijas locekļiem būtu iespēja iepazīties ar visiem budžeta dokumentiem, lūgt par tiem paskaidrojumus un sniegt saistībā ar tiem priekšlikumus. Arī slēgtajām budžetu sadaļām jābūt pieejamām komisijas locekļiem. Komisijai ir jābūt iespējai lūgt informāciju, kas ir klasificēta, savukārt drošības iestādēm ir jāsadarbjas ar parlamenta locekļiem, skaidrojot budžeta pozīcijas. Vien no būtiskiem šķēršļiem izlūkdienestu budžeta kontrolei ir tā saukto „melno budžetu” eksistēšana, kas neparādās izlūkdienestu kopējā budžeta paketē, kas tiek iesniegta parlamenta kontrolei. Budžetiem ir jābūt izstrādātiem pēc iespējas detalizētāk. Kā pozitīvu piemēru vairāki autori min Lielbritāniju, kurā drošības iestādēm jāatskaitās pat par vissīkākajām budžeta detaļām.⁵¹ Par labu praksi atzīstama arī

⁴⁸ **Borns, Hanss and Leigh, Ian.** *Making Intelligence Accountable: Legal Standards and Best Practice for Oversight of Intelligence Agencies.* Oslo: Publishing House of the Parliament of Norway, 2005. 60.p.

⁴⁹ **Borns, Hanss.** *Parlamentārā uzraudzība drošības nozarē: Principi, mehānismi un prakse.* Rīga: LR Aizsardzības ministrija, 2004. 56.lpp.

⁵⁰ Turpat, 55.lpp.

⁵¹ **Parliamentary Assambly Working papers.** Democratic Oversight of the Security Sector in Member States, Council of Europe Publishing, 2005 Ordinary Session, Vol.5., 2005.19.p.

iespēja komisijas deputātiem iepazīties ar audita iestādes redzējumu par drošības iestāžu budžeta projektiem, kā arī sadarboties pie apspriešanas.

Parlamenta deputātiem jābūt iespējai uzaicināt drošības iestāžu vadītājus uz komisijas sēdēm, lai tiem pieprasītu informāciju un paskaidrojumus. Parlamentāriešiem jābūt iespējai organizēt šādas sēdes par jautājumiem, kurus tie uzskata par svarīgiem.⁵²

Kā vēl vienu parlamentārās kontroles mehānismu Hanss Borns uzsver drošības iestāžu apmeklēšanu. „Visiem deputātiem ir svarīgi cieši iepazīties ar drošības nozari. Tehniskās zināšanas ir jāpapildina ar praktisko pieredzi, lai panāktu labāku izpratni par drošības dienestu vajadzībām. No šāda viedokļa parlamenta vizītes drošības iestādes var uzskatīt par veidu, kā attīstīt dialogu, uzticību un izpratni starp politiskiem un drošības iestāžu vadītājiem.” Autors apgalvo, ka šādu vizīšu organizēšana ir jāsaskaņo ar atbilstošajām iestādēm, jo pretējā gadījumā tas var izraisīt negatīvas sekas. Eksperts arī norāda, ka visticamāk parlamenta komisijas locekļi redzēs to, ko iestāžu vadītāji vēlēšies tiem parādīt un neatklās problēmu patieso raksturu. Taču tas veicinās sadarbību, savstarpējas uzticības un cieņas veidošanos, kas ir ļoti nozīmīga, strādājot ar drošības iestāžu vadītājiem.⁵³

Izlūkdienu darbu var uzraudzīt arī pieaicinot neatkarīgus ekspertus, ja parlamentam nav atbilstoša parlamenta personāla vai pietiekamu resursu darbam ar šiem kompleksajiem jautājumiem. Drošības nozare ir ļoti specifiska un informācijas tehnoloģiju laikmetā tā attīstās ļoti strauji, tāpēc ekspertu piesaistīšana var būt lietderīga.⁵⁴ Piesaistot ārvalstu ekspertus var nodrošināt to, ka eksperti ir neatkarīgi un neieinteresēti valsts iekšējos jautājumos.

Pie klasiskajiem parlamentārās uzraudzības mehānismiem autoram neizdevās atrast tādu mehānismu kā pārbaužu iniciēšana un veikšana kopā ar ekspertu grupu, kā arī iepazīšanās ar pārbaužu rezultātiem. Šādu praksi īsteno Vācijas parlaments.

Apkopojot citu valstu pieredzi un pētnieku skatījumu uz izmantojamajiem mehānismiem, īstenojot parlamentāro uzraudzību pār drošības iestādēm, var izkristalizēt galvenos instrumentus, kādus dažādas valstis izmanto praksē:

- ģpašu parlamentāro izmeklēšanas komisiju izveide par aktuāliem jautājumiem;
- speciālas parlamenta komisijas izveide, kas uzrauga drošības iestādes;
- drošības iestāžu budžeta kontrole;

⁵² **Born, Hanss.** Learning from Best Practices of Parliamentary Oversight for the Security Sector In: *Oversight and Guidance: The Relevance of Parliamentary Oversight for the Security Sector*. 37.p.

⁵³ **Borns, Hanss.** *Parlamentārā uzraudzība drošības nozarē: Principi, mehānismi un prakse*. Rīga: LR Aizsardzības ministrija, 2004. 82.lpp.

⁵⁴ **Born, Hanss.** Learning from Best Practices of Parliamentary Oversight for the Security Sector In: *Oversight and Guidance: The Relevance of Parliamentary Oversight for the Security Sector*. 38.-39.p.

- slēgtu vai atklātu sēžu organizēšana diskutēšanai par drošības jautājumiem;
- speciālās komisijas priekšsēdētāja ziņojumi parlamenta sēdēs;
- komisijas darbs pie likumprojektu izstrādes un to pārskatīšanas;
- pārskatu saņemšana no drošības iestādēm;
- drošības vadītāju uzaicināšana uz komisijas sēdēm;
- jautājumu uzdošana un informācijas pieprasīšana drošības iestāžu vadītājiem;
- ekspertu piesaiste komisijas darbā;
- pārbaužu iniciēšana un to veikšana kopā ar ekspertu grupu, pamatojoties uz saņemto informāciju no iedzīvotājiem vai citiem informācijas avotiem;
- izbraukuma sēžu organizēšana drošības iestādēs.

2.3. Efektīva parlamentārā uzraudzība pār drošības iestādēm

Autors Hanss Borns iezīmē četrus galvenos priekšnosacījumus, lai parlamentārā kontrole drošības jomā būtu efektīva:

1. sakārtota likumu sistēma, skaidri definētas konstitucionālās un tiesiskās pilnvaras;
2. ierastā prakse un tradīcijas;
3. parlamentāriešu pieredze, speciālās zināšanas drošības nozarē, informācijas un citi resursi;
4. politiskās gribas esamība.⁵⁵

Vissvarīgākais juridiskais pamats uzraudzībai drošības nozarē ir konstitūcija, tāpēc būtiski parlamenta pilnvaras nostiprināt tieši konstitūcijā, lai to nevarētu viegli mainīt un grozīt. Konkrētākas parlamenta pilnvaras ir skaidri jāatrunā tiesību aktos, kā arī parlamenta reglamentā. Pētnieks atzīmē, ka ne visu rīcību un iesaistīto pušu savstarpējo mijiedarbību var atrunāt likumos, tāpēc ļoti būtiski ir attīstīt un saglabāt parlamentā uzraudzības tradīcijas. Tās balstās uz tādām sociālajām normām kā uzticēšanās un savstarpējā cieņa.⁵⁶ Ne vienmēr deputātu iesaiste un savlaicīga informēšana par svarīgiem notikumiem ir tiesisks jautājums, tas vairāk attiecas uz cilvēku sadarbību un vēlmi veidot dialogu par noteiktiem jautājumiem.

Efektīvai parlamentārajai kontrolei ir svarīgas specifiskās zināšanas, deputātiem ir jāizprot drošības jomas specifika, tās darbības pamatprincipi. Parlamentāriešu zināšanas drošības jomā salīdzinājumā ar izpildvaras pārstāvju zināšanām nav pietiekamas, jo drošības

⁵⁵ **Borns, Hanss.** *Parlamentārā uzraudzība drošības nozarē: Principi, mehānismi un prakse.* Rīga: LR Aizsardzības ministrija, 2004. 64.lpp.

⁵⁶ Turpat, 64.lpp.

iestāžu darbinieki šādās struktūrās nereti strādā visu mūžu, taču deputātu pilnvaru termiņš vien ir pāris gadi. Tieši šī iemesla dēļ deputātu kvalitatīvas uzraudzības īstenošanai ir svarīga parlamenta personāla palīdzība un atbalsts iegūtās informācijas analīzē. Parasti parlamentiem personāla resurss šajā jomā nav liels. Parlamentāriešiem bieži ir jāpaļaujas uz izpildvaras veikto analīzi, kas ne vienmēr var būt objektīva. Tāpēc parlamenti, kas realizē efektīvu uzraudzību, mēdz piesaistīt neatkarīgus ekspertus, nepārtraukti attīsta parlamenta personāla un komisijas locekļu kompetenci, piedaloties starptautiskos semināros, nodrošinot pieeju starptautiskām bibliotēkām un apmainoties ar citu valstu pieredzi jautājumā par drošības nozares uzraudzību. Autors Hanss Borns rakstā apskata arī Latvijas situāciju, atzīdams parlamenta personāla un komisijas locekļu kompetenci par nepietiekamu.⁵⁷

Efektīvas uzraudzības pamats drošības nozarē ir savlaicīga informācija. Parlamentam ir būtiski saņemt informāciju vēl pirms lēmumu pieņemšanas, pretējā gadījumā parlamentam atliek vien iespēja apstiprināt valdības lēmumus vai arī tos noraidīt, kas var izraisīt rezonansi. Nozīme ir laika periodam, kāds parlamentam tiek atvēlēts drošības iestāžu budžetu analizēšanai. Parlamentam ir jāatrod laiks uzaicināt uz apspriešanām iestāžu vadītājus. Pretējā gadījumā kontrole var būt formāla un pavirša.⁵⁸

Eksperte Marina Kaparini uzsver, ka situāciju par informācijas ieguvī un analīzi drošības jomā pasliktina drošības nozares noslēgtība, piemēram, slepenības faktors, ko viņa raksturo kā būtisku, lai drošības iestādes varētu veikt savas funkcijas. Tai pat laikā autore arī uzsver, ka pārāk liela slepenība var apdraudēt drošības iestāžu kontroli, nenodrošinot pilnvērtīgas diskusijas sabiedrībā un parlamentā attiecībā par izlūkdienestu darbu. Drošības iestāžu vēlme pārlieku klasificēt informāciju apdraud iedzīvotāju un deputātu izpratni par to, kādi procesi notiek valstī. Tāpat autore min, ka deputātiem jāskatās kritiski uz izpildvaras sniegto informāciju, jo pēc būtības veidojas paradokss uzraudzības jomā, drošības dienestu kontrole tiek veikta, balstoties tikai uz pašu iestāžu sniegto informāciju.⁵⁹

Politiskās gribas aspekts šajā jomā ir ļoti nozīmīgs, var teikt, ka tas ir galvenais priekšnosacījums, lai uzraudzība notiktu. Likumi un konstitucionālās pilnvaras var būt sakārtotas, var būt pietiekami daudz resursu un specifisko zināšanu, lai pievērstos drošības jautājumiem, taču, ja deputātiem nebūs vēlēšanās uzraudzību veikt, parlamentārās kontroles efektivitāte drošības jomā būs vāja. Politiskās gribas trūkumam attiecībā par izmaiņām

⁵⁷ **Born, Hanss.** Learning from Best Practices of Parliamentary Oversight for the Security Sector In: *Oversight and Guidance: The Relevance of Parliamentary Oversight for the Security Sector*. 38., 43.p.

⁵⁸ **Borns, Hanss.** *Parlamentārā uzraudzība drošības nozarē: Principi, mehānismi un prakse*. Rīga: LR Aizsardzības ministrija, 2004. 66.-67.lpp.

⁵⁹ **Caparini, Marina.** *Controlling and Overseeing Intelligence Services in Democratic States*. 2007. 23.p. In: *Control of Intelligence Services. Containing Rogue Elephants*. Great Britain: MPG Books Ltd, 2007. 19.p.

drošības jomā var būt vairāki iemesli. Viens no iemesliem ir tas, ka politiķi uzskata, ka viņu vēlētajiem maz interesē drošības jautājumi, un, pārāk daudz laika veltot šiem jautājumiem, deputāts neveicinās savu atpazīstamību un pārvēlēšanu. Daudz populārāk ir pievērsties labklājības jautājumiem, tādiem kā pensiju sistēma un nodarbinātība. Politiķi neīsteno uzraudzību kritiskā manierē arī politisko partiju disciplīnas dēļ, jo ir ieinteresēti saglabāt pie varas esošo izpildvaru. Politiķi kritizē un domā par uzlabojumiem izlūkdienestu darbā vienīgi kritiskās situācijās, kad ir noticis kāds skandāls vai arī ārkārtas situācija.⁶⁰

Drošības nozares pētnieki atzīmē arī sabiedrības gribas kritēriju. Sabiedrība var izteikt milzīgu atbalstu drošības dienestu darbam, tādā veidā tie var kļūt gandrīz neaizskarami, šādā veidā mazinot parlamentārās kontroles efektivitāti.⁶¹ Valstīs, kur demokrātijas tradīcijas ir attīstītas, sabiedrības gribas kritēriju vērtē kā nozīmīgu.

⁶⁰ **Born, Hanss.** Learning from Best Practices of Parliamentary Oversight for the Security Sector In: *Oversight and Guidance: The Relevance of Parliamentary Oversight for the Security Sector*. 33.p.

⁶¹ **Shapiro, Shlomo.** *Parliamentary and Administrative Reforms in the Control of Intelligence*. In: *Columbia Journal of European Law*, Summer, 1998.

3. PARLAMENTĀRĀ UZRAUDZĪBA PĀR DROŠĪBAS IESTĀDĒM LATVIJĀ, IESASTĪTĀS PUSES

Lai spriestu par parlamentārās kontroles efektivitāti un novērtētu tās darbības mehānismus, darba turpinājumā tiks apskatītas šajā procesā iesaistītās puses, to pilnvaras un atbildības sfēras. Saskaņā ar teoriju, kurā minēts, ka parlamenta komisijām ir noteicoša loma, īstenojot parlamentāro uzraudzību, tiks apskatītas divas atbildīgās komisijas Saeimā, kas atbild par jautājumiem, kas saistīti ar drošības jomu, - NDK un Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisija. Arī parlaments kopumā ir atbildīgs par parlamentāro uzraudzību, jo tas saskaņā ar likumu ieceļ amatā un atbrīvo no amata drošības iestāžu vadītājus. Savukārt drošības iestādes, kuras pakļautas parlamentārajai uzraudzībai Latvijā, ir SAB, Drošības policija un Militārās izlūkošanas un drošības dienests.

3.1. Saeimas atbildīgās komisijas

NDK pētāmās tēmas kontekstā ir piešķirta īpaša loma, jo tā ir galvenā Saeimas komisija, kas skata jautājumus saistībā ar nacionālo drošību. Tās darbības juridiskais pamats ir Nacionālās drošības likums, Valsts drošības iestāžu likums, Operatīvās darbības likums, likums „Par valsts noslēpumu” un Nacionālās drošības komisijas nolikums, kā arī citi Latvijas Republikas likumi un LR Satversme. Komisijas sastāvā ir pa vienam deputātam no katras Saeimā pārstāvētās frakcijas.

Komisijas uzdevumos ietilpst tādi uzdevumi kā Nacionālās drošības koncepcijas un Valsts aizsardzības koncepciju apstiprināšana, kā arī citi ar nacionālo drošību saistīti jautājumi. Piemēram, šobrīd komisijā izveidota Demogrāfijas politikas apakškomisija. Taču komisijas galvenā darbības sfēra ir drošības iestāžu uzraudzība. NDK šo funkciju realizē caur dažādiem mehānismiem:

- komisijas deputāti divreiz nedēļā saņem drošības iestāžu pārskatus ar aktualitātēm, kā arī uzklauša drošības iestāžu vadītāju ziņojumus, iepazīstas ar dienesta dokumentiem un sniegto informāciju, kā arī iepazīstas šo iestāžu darbības pārbaudes rezultātiem;
- komisijas kompetencē ietilpst likumprojektu un likumu grozījumu izstrāde saistībā nacionālās drošības jautājumiem, kā arī šo likumu ievērošanas uzraudzība.

- „jautājumu izskatīšana par Latvijas izlūkdienu izveidošanu, darbību, likvidēšanu vai reorganizāciju, finansēšanu un budžeta līdzekļu izlietošanu”⁶²;
- drošības iestāžu štatu vienību apstiprināšana, kā arī drošības iestāžu personāla komplektēšanas principu izvērtēšana;
- komisija var lūgt informāciju par drošības iestāžu iekšējiem normatīvajiem aktiem, kas reglamentā to darbību, lai varētu veikt uzraudzību, lai iestādes darbotos saskaņā ar tiem;
- lai gan KNAB un Valsts policija nav drošības iestādes klasiskajā izpratnē, komisija uzklaua arī šo iestāžu ziņojumus un darbības pārskatus, iepazīstas ar pārbaudes rezultātiem un klasificēto informāciju nepieciešamības gadījumā;
- tā var uzdot gan jautājumus, gan pieprasīt informāciju drošības iestādēm par konkrētiem jautājumiem, kas saistīti ar nacionālo drošību, lūgt ziņot par jautājumu konkrētajam drošības iestāžu vadītājam NDK sēdē;
- „komisija izskata priekšlikumus par Satversmes aizsardzības biroja direktora iecelšanu amatā un atbrīvošanu no amata”⁶³;
- „komisijas kompetencē ietilpst valstiski nozīmīgu konfliktsituāciju izskatīšana, ja tajās tieši vai netieši iesaistīti Latvijas izlūkdienu”⁶⁴.

Nacionālā drošības likumā samērā neskaidri ir izteiktas un definētās NDK komisijas kompetences - 7. panta 3. punkts, kurā teikts - NDK „veic valsts drošības iestāžu darbības un budžeta līdzekļu izlietošanas parlamentāro kontroli”⁶⁵. Budžeta kontrole ir skaidri noteikta, taču nav paskaidrots, ar kādām metodēm un kādi mehānismi ir izmantojami drošības iestāžu darbības uzraudzībā. Svarīgi būtu zināt, vai NDK deputātiem ir tiesības salīdzināt SAB veikto mobilo un fiksēto tālrunu sarunu kontroli. Jānosaka, vai NDK deputāti var iniciēt pārbaudes saistībā ar „Valsts drošības iestāžu” 26. panta 1. daļā paredzēto ģenerālprokuru un viņa īpaši pilnvarotu prokuru pārraudzību pār valsts izlūkdienu operatīvas izlūkošanas un pretizlūkošanas darbībām, kā arī valsts noslēpuma aizsardzību. Skaidrāk jāreglamentē, vai deputātiem ir tiesības iepazīties ar šo pārbaudes rezultātiem un noklausīties prokuru ziņojumus. Tāpat paliek neskaidrs jautājums, kas tik izslēgts no likuma ar 2004. gada grozījumiem, vai komisijai ir tiesības saņemt informāciju par drošības iestāžu štata vietām,

⁶² **LR Nacionālās drošības komisijas nolikums.** Apstiprināts ar 7.Saeimas Nacionālās drošības komisijas 2001. gada lēmumu.

⁶³ **Nacionālās drošības likums.** LR Saeimas pieņemtais likums // "LV", 473/476 (2384/2387), 29.12.2000.; stājies spēkā 12.01.2001. ar pēdējiem grozījumiem 28.05.2010.

⁶⁴ **LR Nacionālās drošības komisijas nolikums.** Apstiprināts ar 7.Saeimas Nacionālās drošības komisijas 2001. gada lēmumu.

⁶⁵ **Nacionālās drošības likums.** LR Saeimas pieņemtais likums // "LV", 473/476 (2384/2387), 29.12.2000.; stājies spēkā 12.01.2001. ar pēdējiem grozījumiem 28.05.2010.

NDK locekļiem, īstenojot parlamentāro uzraudzību, jābūt pārliecinātiem, ka tiek vākta, uzkrāta un analizēta tā informācija, kas saistīta ar jebkuriem ekonomiskiem, politiskiem, militāriem un citiem nacionālo drošību apdraudējumiem, kā arī novērsti šie apdraudējumi. Jāuzrauga, lai šī informācija tiktu vākta atbilstoši valsts likumdošanas aktiem, ievērojot valsts iedzīvotāju tiesības uz privātumu un brīvības.⁶⁶

NDK sēdes ir slēgtas, atbilstoši izskatāmajai tēmai tās tiek klasificētas. Saistībā ar komisijas darba specifiku visiem tās locekļiem, komisijas konsultantam jābūt pieļautam valsts noslēpumam. Komisijai ir piesaistīts viens konsultants. Lai novērstu informācijas izplatīšanos sabiedrībā, kas varētu kaitēt nacionālajai drošībai, katram komisijas loceklim un tehniskajiem darbiniekiem ir jānodrošina zvērests par to, ka visu informāciju un ziņas, kas iegūtas sakarā ar darbu komisijā, konkrētais cilvēks neizpauž. Ja komisija saņem ziņas, ka kāda persona šo zvērestu neievēro, komisija var lūgt pārbaudīt šīs ziņas un nodot atbilstošajām institūcijām izvērtēšanai.⁶⁷

NDK katras sesijas noslēgumā, līdzīgi kā citas komisijas, iesniedz savu darba pārskatu, ko apkopo Sabiedrisko attiecību birojs un sagatavo ziņojumu, lai ar to varētu iepazīties Saeimas deputāti, darbinieki, kā arī tas ir ievietots Saeimas mājas lapā un ar to var iepazīties arī sabiedrības pārstāvji. Šajā ziņojumā izklāstīti komisijas darbības principi, problēmas, ja tādas ir radušās, un aktualitātes. Šāda ziņojuma sniegšana ir būtiska gan sabiedrībai, jo tā var vērtēt to, kā parlaments aizstāv iedzīvotāju intereses, kā veic parlamentāro kontroli, gan arī deputātiem, jo citas debates vai ziņojumi deputātiem nepastāv, kuru ietvaros deputāti varētu iepazīties ar jautājumiem, kas saistīti ar nacionālo drošību. Piemēram, rudens sesijā galvenā aktualitāte bija drošības iestāžu budžetu izskatīšana un pieņemšana, pēdējās 2011. gada parlamenta ziemas sesijas galvenie jautājumi, ar kuriem komisija strādāja, bija Sudānā nolaupīto Latvijas pilsoņu atbrīvošanas operācija, Jēkabpils bruņotā spēļu zāles laupīšana, ēnu ekonomikas apkarošana.⁶⁸

NDK locekļi piedalās organizētajās konferencēs par Izlūkdienu un drošības dienestu parlamentārās uzraudzības komiteju darbu, jo pieredzes apmaiņa šajā specifiskajā jomā ir ļoti nepieciešama. Pirmajā konferencē par Izlūkdienu un drošības dienestu parlamentārās uzraudzības komiteju darbu konferences dalībvalstis vienojās apmainīties ar informāciju un

⁶⁶ **LR Aizsardzības ministrijas mājas lapa.** Par Nacionālās drošības komisiju. Pieejams: http://www.mod.gov.lv/lv/Aktualitates/Publikācijas/Informatīvie_materiāli/Bukleti_un_brosūras/GVK_Nac_dos/1.aspx Aplūkots: [15.04.2011.]

⁶⁷ **LR Nacionālās drošības komisijas nolikums.** Apstiprināts ar 7.Saeimas Nacionālās drošības komisijas 2001. gada lēmumu.

⁶⁸ **Pārskats par Saeimas komisiju darbu. 2011.** gada Ziemas sesija Saeimā. 10.01.2011.-18.04.2011. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/par-saeimu/publikācijas> 45.lpp. Aplūkots: [15.04.2011.]

līdzšinējo pieredzi, veicot izlūkdienestu uzraudzību. Šo pārskatu koordinēšanu veic Vācijas parlamentārās kontroles speciālistu grupa.

Otra komisija, kas iesaistīta drošības iestāžu kontrolē, ir Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisija. Komisijas priekšsēdētājs, tāpat kā NDK priekšsēdētājs, vienlaikus ir arī Nacionālās drošības padomes loceklis un piedalās visaugstākā līmeņa sanāksmēs, kur tiek plānota un koordinēta valsts nacionālā drošība. Parlamentārā kontrole tiek īstenota, bez Prezidija starpniecības tieši pieprasot informāciju no ministriem, ministrijas pakļautībā vai pārraudzībā esošajām iestādēm, kā arī komisija var uzaicināt uz sēdēm atbildīgās amatpersonas. „Komisija regulāri pieprasa informāciju par valsts interesēm atbilstošās ārējās un iekšējās drošības politikas īstenošanu, kā arī seko tās tiesiskajam regulējumam un realizē iniciatīvas nepieciešamajām izmaiņām tajā.”⁶⁹

3.2. Drošības iestādes Latvijā

Latvijas drošības iestāžu sistēma ir veidota par pamatu izmantojot Vācijas piemēru, kurā eksistē trīs izlūkdienesti – iekšējās izkūkošanas dienests, ārējās izlūkošanas dienests un militārās izlūkošanas dienests. Līdz 1998. gadam Latvijā izlūkdienestu darbība bija pilnīgi neatkarīga. Lai aizsargātu Satversmi, drošības dienesti neatskaitījās ne premjerministram, ne valdībai, ne prezidentam, ne arī parlamentam. Valsts saskārās ar korupcijas problēmu, kas attiecās arī uz drošības iestāžu darbu. Šajā jomā ir viegli veikt nepamatotu budžeta līdzekļu izmantošanu, jo lielākā daļa no operācijām ir slepenas. 1998. gadā Paula Kļaviņa vadībā tika izveidota darba grupa, kā rezultātā pēc trīs gadu darba, tika izveidoti mehānismi, kā izlūkdienestiem jāatskaitās par savu darbību.⁷⁰ Šobrīd Latvijā tiek īstenota vairāku līmeņu kontrole pār drošības iestādēm - izlūkdienesti kā izpildvaras institūcija atrodas Ministru kabineta pārraudzībā ar Tieslietu ministrijas starpniecību, tiek īstenota parlamentārā kontrole, kā arī Valsts kontrole veic auditus drošības iestādēs.

Tātad Latvijas valstī darbojas trīs drošības iestādes. Tās ir Satversmes aizsardzības birojs, Drošības policija un Militārās izlūkošanas un drošības dienests. Visas trīs iestādes ir vienlīdzīgas un katrai no tām ir sava kompetence, lai nodrošinātu nacionālo drošību valstī. Tās

⁶⁹ **Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas mājas lapa.** Par komisijas darbību. <http://helios-web.saeima.lv/AleK/par-mums.html> Aplūkots: [15.04.2011.]

⁷⁰ **Kļaviņš, Pauls.** Uzruna Pirmajā konferencē par Izlūkdienestu un drošības dienestu parlamentārās uzraudzības komiteju darbu Romā, Itālijā. In: *Primo convegno dei comitati parlamentari di controllo sui servizi di informazione e sicurezza dei paesi dell'unione Europea. First seminar of the parliamentary oversight committees for intelligence and security of European Union countries.* Roma: Camera dei deputati, 2004.165.p.

ir pakļautas parlamentārajai kontrolei, ko īsteno NDK, kā arī atrodas atbildīgo ministriju pārraudzībā.⁷¹

SAB ir valsts drošības iestāde, kas atrodas Tieslietu ministrijas pārraudzībā, kuras kompetencē ietilpst izlūkošana, pretizlūkošana, kā arī valsts noslēpuma objektu un NATO, Eiropas Savienības klasificētās informācijas aizsardzība. Tā darbības pamatā ir visi valsts drošības likumi, Ministru Kabineta noteikumi un Eiropas Savienības un ārvalstu institūciju klasificētās informācijas aizsardzības noteikumi. SAB darbību reglamentē arī īpašs likums – Satversmes aizsardzības biroja likums. Pie SAB galvenajiem uzdevumiem pieskaitāmi valsts noslēpuma aizsardzība, ārvalstu izlūkdienestu identificēšana un kontrole, Latvijai svarīgas informācijas iegūšana ārvalstīs, pretizlūkošanas veikšana ārvalstīs, priekšlikumu un programmu izstrādāšana valsts drošības jautājumos atbilstoši savai kompetencei un valsts apdraudējuma izvērtēšana.⁷² Viens no galvenajiem SAB uzdevumiem ir nodrošināt NATO noslēpumu aizsardzību, pretizlūkošanas veikšanu un savu aģentu tīklu izveidošanu ārpus valsts, saskaņojot to ar Latvijas partneriem un sabiedrotajiem.

SAB darbības pamatā ir iegūt tādu informāciju, kas ir būtiska un apsteidzoša, lai nodrošinātu valsts ekonomisko un politisko suverenitāti. Tā uzdevums ir nodot iegūto informāciju attiecīgajām valsts iestādēm, lai tās pieņemtu valsts interesēm atbilstīgus lēmumus. Veicot operatīvos pasākumus, SAB darbojas, pamatojoties uz likumību. Tas nevar izmantot fiziskās ietekmēšanas līdzekļus, apdraudēt cilvēku dzīvību vai veselību, nedrīkst aizskart iedzīvotāju tiesības un privātumu, izņemot tos gadījumos, kad ir saņemtas tiesu sankcijas, tāpat nedrīkst apdraudēt citu valstu drošību. SAB darbībai, apjomam un intensitātei ir jābūt atbilstošai valsts drošības apdraudējumam. Katrs darbinieks drīkst ievākt informāciju tikai savas kompetences ietvaros, nedrīkst to izmantot privātos un savtīgos nolūkos. To darbībai jābūt orientētai uz mērķa sasniegšanu, kā tas noteikts Drošības iestāžu likumā. Pretējā gadījumā darbiniekiem par savu rīcību ir jāatbild likumā noteiktajā kārtībā. Piemēram, ja valsts iedzīvotājs uzskata, ka iestāde ar savu rīcību ir pārkāpusi iedzīvotāja likumīgās tiesības un brīvības, šī persona ir tiesīga iesniegt sūdzību prokuroram, kas dod atzinumu par amatpersonas darbību likumību.⁷³

SAB reizi gadā sagatavo savu darbības pārskatu, kurā atskaitās par paveikto. Viena daļa no tā ir atklāta un pieejama sabiedrībai. Pārskatā ir sniegta informācija par vispārīgiem

⁷¹ **SAB mājas lapa.** Pieejama: www.sab.gov.lv Aplūkots: [15.04.2011.]

⁷² **Satversmes aizsardzības biroja likums.** LR Saeimas pieņemtais likums // "LV", 59 (190), 19.05.1994.) stājies spēkā 19.05.1994. ar pēdējiem grozījumiem 03.07.2009.

⁷³ **Valsts drošības iestāžu likums.** LR Saeimas pieņemtais likums // "LV", 59 (190), 19.05.1994.) stājies spēkā 19.05.1994. ar pēdējiem grozījumiem 13.01.2010.

darbības principiem, izlūkdienu darba metodēm, statistikas datiem par pielaidi valsts noslēpumam, ārvalstu izlūkdienu interešu sfērām. Piemēram, 2010. gadā tās bija - 10.Saeimas vēlēšanu norise, ar mobilo telefonu sarunu kontroles iekārtas darbību saistīti jautājumi u.c. Lai kļiedētu sabiedrības mītiskos uzskatus par telefonsarunu noklausīšanos, SAB kā institūcija, kas veic šo procedūru, informē, cik lielā apjomā un kuras iestādes vajadzībām ir noklausītas telefonsarunas, tā piemēram, aizvadītajā gadā Valsts policija ir iniciējusi 40% no visām pārtvertajām sarunām, Drošības policija un SAB katra iestāde ir iniciējusi 15% no pārtverto sarunu skaita, savukārt Finanšu policijas pārvalde un Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs - katra 10%).⁷⁴

Lai nodrošinātu likumīgu informācijas iegūšanu, kā arī atbilstošas darba metodes, būtiska ir iestādes darbinieku un amatpersonu atbilstība darbam ar īpaši klasificētu informāciju un profesionalitāte. Tieši šī iemesla dēļ darbam SAB nevar pieteikties kurš katrs sabiedrības indivīds. SAB pati atlasa savai darba specifikai piemērotus kandidātus un sazinās ar viņiem. Tas mazina risku, ka darbam varētu pieteikties cilvēki ar šaubīgām interesēm. Atlases un interviju laikā tiek vērtētas ne tikai kandidāta profesionālas iemaņas, bet arī godīgums, uzticamība un citas īpašības.⁷⁵

Drošības policija ir drošības iestāde, kas atrodas Iekšlietu ministrijas pārraudzībā un tās galvenie darbības virzieni ir noteikti Valsts drošības iestāžu likumā. Starp Drošības policijas pamatfunkcijām ietilpst - operatīvo darbību veikšana noziedzīgu nodarījumu apkarošana, narkotiku, ieroču un sprāgstvielu izplatīšanas apkarošana, interneta vides drošības nodrošināšana, Ministru kabineta noteikto valsts amatpersonu, starptautisko institūciju un organizāciju aizsardzības nodrošināšana. Drošības policijas uzdevums ir veikt „pretizlūkošanas un operatīvās darbības pasākumus, lai apkarotu noziegumus pret cilvēci, kara noziegumus, genocīdu, organizēto un ekonomisko noziedzību, terorismu, kaitniecību un citus valsts drošību un varu apdraudošus noziedzīgus nodarījumus, bandītismu, korupciju, naudas viltošanu, kā arī kodolmateriālu, narkotisko un citu (ķīmisko, radioaktīvo) stipras iedarbības vielu vai dubultā lietojuma preču, šaujamo un cita veida ieroču, sprāgstvielu nesankcionētu izplatīšanu”⁷⁶.

Militārās izlūkošanas un drošības dienests ir valsts drošības iestāde, kura atrodas Aizsardzības ministrijas pārraudzībā. Šīs drošības iestādes galvenais uzdevums ir nodrošināt

⁷⁴ **SAB 2010. gada pārskats.** Pieejams: <http://www.sab.gov.lv/index.php?lang=lv&page=3&sid=10&nid=244>
Aplūkots: [15.04.2011.]

⁷⁵ **SAB mājas lapa.** Pieejama: www.sab.gov.lv Aplūkots: [15.04.2011.]

⁷⁶ **Valsts drošības iestāžu likums.** LR Saeimas pieņemtais likums // "LV", 59 (190), 19.05.1994.) stājies spēkā 19.05.1994. ar pēdējiem grozījumiem 13.01.2010.

Aizsardzības ministrijas, kā arī tās padotībā esošās iestādes un Nacionālos bruņotos spēkus ar informāciju, kas nepieciešama pretizlūkošanas un izlūkošanas funkciju veikšanai. Dienests atklāj un sadarbībā ar citām valsts drošības iestādēm novērš ārvalstu speciālo dienestu, organizāciju vai atsevišķu personu graujošo darbību Aizsardzības ministrijā, tās padotībā esošajās iestādēs un Nacionālajos bruņotajos spēkos, kā arī seko tam, lai tiktu ievērotas Latvijas nacionālās intereses. Iestāde pārbauda pretendētus, kas vēlas saņemt speciālas atļaujas, kuras izsniedz Aizsardzības ministrija atsevišķu licencēšanai pakļautu uzņēmējdarbības veidu veikšanai, kā arī sniedz atzinumu par speciālo atļauju izsniegšanu. Militārās izlūkošanas un drošības dienests veic pasākumus, lai aizsargātu valsts noslēpumu Aizsardzības ministrijā, tās padotībā esošajās iestādēs un Nacionālajos bruņotajos spēkos, un kontrolē to izpildi.⁷⁷

Autors secina, ka visi trīs izlūkdienesti vāc, uzkrāj un analizē informāciju katra savā specifiskajā darbības sfērā, kā arī nepieciešamības gadījumā sadarbojas, lai nodrošinātu valsts interešu aizsardzību. Iestāžu pamatprincipi noteikti atbilstošajos likumos, kuros reglamentētas to funkcijas un darbības mērķi. Piemēram, SAB darbību reglamentē Satversmes aizsardzības biroja likums. Visu trīs drošības iestāžu kompetences un lomu sadalījumu reglamentē Valsts drošības iestāžu likums. Jāatzīmē, ka, īstenojot parlamentāro kontroli, jāpievērš uzmanība iestāžu iekšējiem reglamentējošajiem dokumentiem, darbinieku un amatpersonu profesionalitātei, štatū sarakstiem, iestāžu budžeta izlietojumam un ierastajai praksei, kādu iestādes izmanto, īstenojot operatīvās darbības.

⁷⁷ **Valsts drošības iestāžu likums.** LR Saeimas pieņemtais likums // "LV", 59 (190), 19.05.1994.) stājies spēkā 19.05.1994. ar pēdējiem grozījumiem 13.01.2010.

4. CITU VALSTU PIEREDZE, ĪSTENOJOT PARLAMENTĀRO KONTROLI PĀR DROŠĪBAS IESTĀDĒM

Izpētot dažādu valstu pieredzi, iespējams, gūt pieredzi un salīdzināt priekšrocības un trūkumus dažādās sistēmās, uzzināt kādus paņēmienus pielieto citas valstis, īstenojot parlamentāro kontroli drošības jomā. Jāmin, ka NDK locekļi ir piedalījušies Eiropas Savienības dalībvalstu informācijas un izlūkdienestu parlamentārās uzraudzības konferencēs, tā rezultātā ir sagatavoti un iesniegti ziņojumi par valsts īstenoto parlamentāro kontroli drošības jomā. NDK, strādājot pie likumdošanas bāzes uzlabojumiem, ir ņēmusi vērā Vācijas, Spānijas un Igaunijas pieredzi.

Autors izvēlējies analizēt Vācijas sistēmu, kas tiek uzskatīta samērā veiksmīgu pētāmās tēmas kontekstā. Turklāt Vācijas valsts uzbūve un valsts pārvalde atzīta par vislīdzīgāko. Vācija ir sasniegusi atzīstamus rezultātus, īstenojot parlamentāro kontroli drošības jomā. Pēc 2007. gada skandalozajiem grozījumiem drošības likumos tā brīža Saeimas priekšsēdētājs Indulis Emsis, kā arī vairāki citi parlamentārieši devās uz Vāciju, kur visaugstākajā vadības līmenī iepazinās ar Vācijas drošības iestāžu parlamentāro kontroli. Vācijas valsts uzbūve un valsts pārvalde atzīta par vislīdzīgāko Latvijai. Tēmas analīzei autors izvēlējies arī Igauniju, jo tās valsts uzbūve, vēsture un demokrātijas tradīcijas ir līdzīgas Latvijai. Analizējot abu valstu pieredzi tiks sniegts īss pārskats par valsts izlūkdienestiem un to, kā katras valsts parlaments īsteno šo izlūkdienestu uzraudzību. Tiks analizēti mehānismi, kurus Latvija varētu pārņemt no šīm valstīm, parlamentārās uzraudzības sistēmas pilnveidošanai.

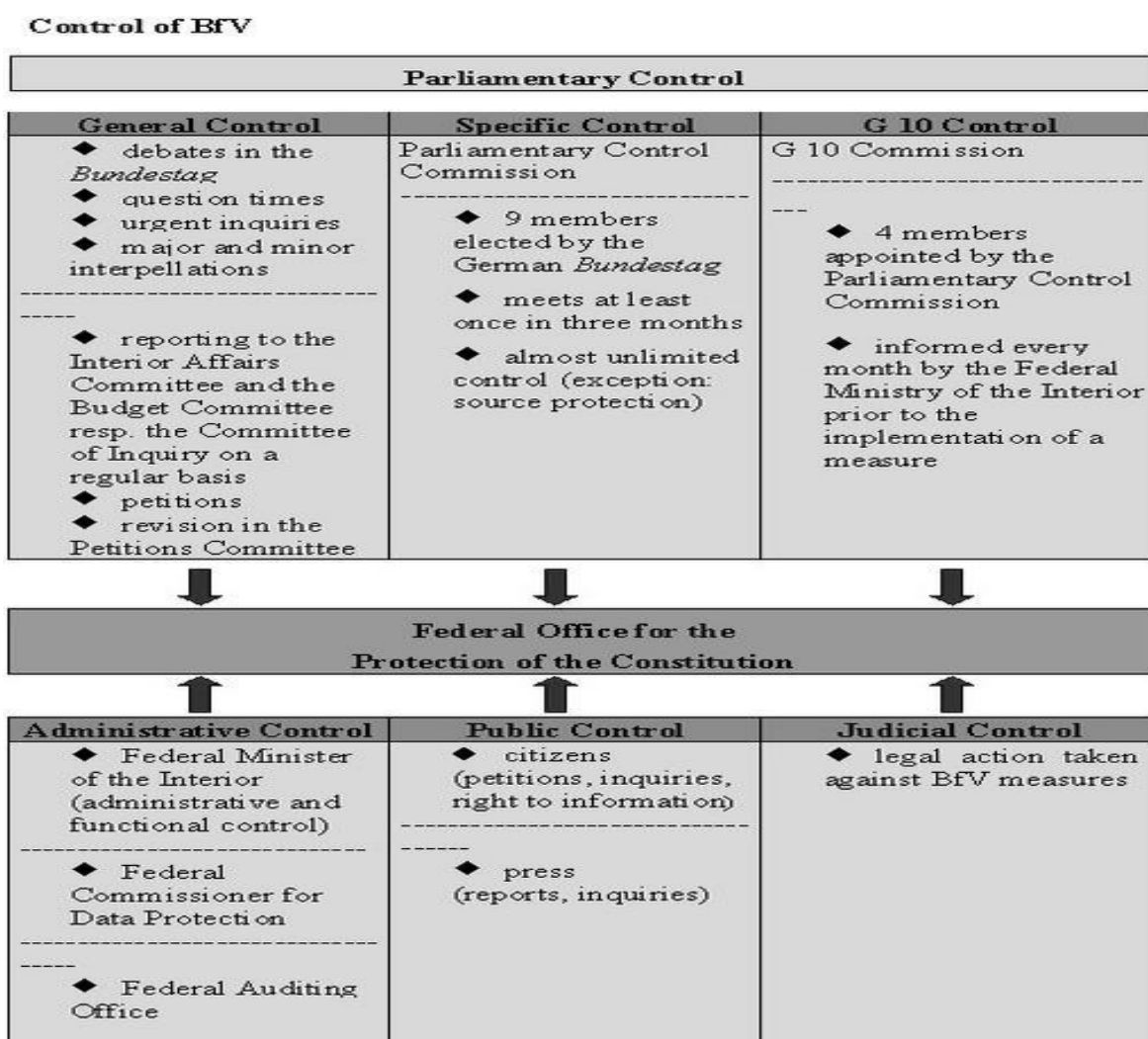
4.1. Vācijas gadījuma analīze

Vācijas Federatīvajā Republikā atšķirībā no Latvijas izlūkdienesti darbojas vairākos līmeņos, kas izriet no Vācijas valsts uzbūves un pamatprincipiem – Vācijā pastāv gan federālais, gan pavalsts līmenis. Federālais Konstitūcijas aizsardzības birojs (turpmāk - BfV) ir iekšējais izlūkdienests, kas vāc un izvērtē informāciju par pilsoņu un nepilsoņu radikālām un drošību apdraudošām aktivitātēm. BfV darbības juridiskais pamats ir Federālais Konstitūcijas aizsardzības likums⁷⁸. Šajā birojā strādā aptuveni 2400 darbinieki. Uz katru no Vācijas 16 pavalstīm attiecas prasība izveidot Konstitūcijas aizsardzības biroju. Pavalstis šo prasību ir izpildījušas un izveidojušas pavalstu Konstitūcijas aizsardzības birojus, kuri attiecīgajā pavalstī īsteno tādus pašus uzdevumus kā BfV federālajā līmenī. BfV ir izveidota

⁷⁸ **1990. g. 20.decembra likums** (*Federal Law Gazette I p. 297*), ar pēdējiem grozījumiem 2002.g. 16. augusta likumu (*Federal Law Gazette I p. 3202, 3217*).

izsmeļoša mājas lapa⁷⁹, kas informē par iestādes darbības pamatprincipiem. Katru gadu iestāde veido arī savu darbības pārskatu par iepriekšējo gadu un informē sabiedrību par aktualitātēm, kas saistītas ar valsts iedzīvotāju drošību, kas pieejams arī internetā. Pārskatu iespējams lejupielādēt, ievadot savu e-pasta adresi, pēc tam tas tiek atsūtīts uz iepriekš ievadīto adresi. Vācijas iedzīvotājiem ir ļoti plašas iespējas iepazīties ar BfV darbu, kā arī ir iespējas pārliecināties, ka viņu tiesības un brīvības ir aizsargātas.

BfV uzraudzība ir īstenota ļoti augstā līmenī, ko regulē īpašs mehānisms (skat. 1. att.). BfV ir viena no visvairāk kontrolētajām iestādēm Vācijas publiskās varas sistēmā.

4.1. att. BfV kontroles mehānismi ⁸⁰

⁷⁹ Federālā Konstitūcijas aizsardzības biroja mājas lapa. Pieejama: www.verfassungsschutz.de Aplūkots: [18.04.2011.]

⁸⁰ Federālā Konstitūcijas aizsardzības biroja mājas lapa. Kontroles mehānismi. Pieejams: http://www.verfassungsschutz.de/en/en_about_bfv/control.html Aplūkots: [18.04.2011.]

Attēlā var redzēt, ka BfV, pirmkārt, ir pakļauta vispārējai kontrolei (drošības debates parlamentā, deputātu jautājumi, parlamentārās izmeklēšanas komisijas), otrkārt, īpašajai kontrolei, ko īsteno Parlamenta komisija, tiekoties vismaz reizi 3 mēnešos. Komisijai ir gandrīz neierobežotas kontroles iespējas, izņemot avotu aizsardzību. Treškārt, tā ir G10 kontrole, kas ir kā tiesu institūcija, kuras locekļus ieceļ Parlamentārās kontroles speciālistu grupa. G10 uzrauga korespondences, pasta sūtījuma un telekomunikāciju privātumu. Ceturtkārt, tā ir administratīvā kontrole (audīts, datu aizsardzības kontrole, administratīvā un funkcionālā kontrole). No attēla var secināt, ka pastāv arī publiskā kontrole (iedzīvotāju un preses tiesības uz informāciju, atskaites, ziņojumi u.c.). Visbeidzot tiek īstenota juridiskā kontrole, līdzīgi kā Latvijā to īsteno Tieslietu ministrija.

Otra drošības iestāde Vācijā ir Federālais izlūkdienests (turpmāk - BND), kas ir ārējās izlūkošanas dienests. Tā uzdevums ir vākt tādu informāciju par ārvalstīm, kurai ir būtiska nozīme saistībā ar Vācijas ārpolitiku un drošības politiku. Tāpat BND strādā, lai novērstu starptautiskā terora draudus, nelegālu tehnoloģiju izplatīšanu, starptautisko organizēto noziedzību, ieroču un narkotiku kontrabandu, nelegālo migrāciju un noziedzīgā ceļā iegūto līdzekļu legalizāciju. BND darbības juridiskais pamats ir likums „Par BND darbību”⁸¹. Iestādē strādā vairāk kā 6000 darbinieku.⁸² Arī šīs drošības iestādes mājas lapā iedzīvotāji var iepazīties gan ar organizācijas struktūru, amatpersonām, informatīviem pārskatiem, sadaļu jautājumi - atbildes, kas vairo iedzīvotāju izpratni par to, kā strādā drošības dienesti.

Militārās pretizlūkošanas dienests (turpmāk MAD) ir bruņoto spēku sastāvdaļa un iekšējās izlūkošanas dienests, kas darbojas Federālo bruņoto spēku ietvaros un to uzdevumā. MAD uzdevums ir vākt un izvērtēt informāciju par ekstrēmistu un citām valsts drošību apdraudošām darbībām, kā arī slepenām darbībām, kuras veic federālo bruņoto spēku locekļi kādas ārvalsts labā vai kuras ir tieši vērstas pret Federālajiem bruņotajiem spēkiem. MAD ir iesaistīts pasākumos, kas attiecas uz slepenas informācijas aizsargāšanu. MAD kopumā strādā aptuveni 1300 darbinieki. MAD darbības juridiskais pamats ir likums „Par militāro pretizlūkošanu”⁸³.

Visi trīs iepriekš minētie izlūkdienesti iegūst informāciju no publiski pieejamiem avotiem, atklāti veiktas izmeklēšanas un izjautāšanas rezultātā, kā arī no citu avotu sniegtajiem datiem. Šiem dienestiem ir pilnvaras noteiktos gadījumos iegūt informāciju,

⁸¹ **1990. g. 20.decembra likums** (*Federal Law Gazette I p. 2979*), ar pēdējiem grozījumiem 2002.g. 16. augusta likumu (*Federal Law Gazette I p. 3202, 3217*).

⁸² **BND oficiālā mājas lapa**. Pieejama: www.bundesnachrichtendienst.de Aplūkots: [18.04.2011.]

⁸³ **1990. g. 20.decembra likums** (*Federal Law Gazette I p. 2954, 2977*), ar pēdējiem grozījumiem 2004.g. 15. decembra likumu (*Federal Law Gazette I p. 3396, 3403*).

izmantojot slepenas metodes, tostarp veikt slepenu izmeklēšanu, izmantot slepenos aģentus, novērošanu, pārtvert vēstules un noklausīties telefonsarunas. Tāpat visi šie dienesti ir pakļauti parlamentārajai kontrolei. Papildus parlamentārās kontroles vispārīgajām formām, kas izpaužas kā debates Bundestāgā, parlamentārās izmeklēšanas grupas vai atsevišķu deputātu uzdotie jautājumi, parlamenta komisijai (Iekšlietu komisijai, Ārlietu komisijai vai Aizsardzības komisijai) vai īpaši izveidotai parlamentārās izmeklēšanas komisijai iesniegtie ziņojumi. Vācijas parlaments ir izveidojis īpašu izmeklēšanas institūciju, kas savā darbībā ņem vērā izlūkdienestu kontroles specifisko raksturu (nepieciešamību saglabāt konfidencialitāti un aizsargāt informācijas avotus), proti, Parlamentārās kontroles speciālistu grupu. Līdzīga institūcija Latvijā ir NDK. Taču parlamentāro kontroli parlamentā bez šīs grupas īsteno vēl divas citas institūcijas: izlūkdienestu budžeta kontroli veic Budžeta komitejas konfidenciālā komisija, savukārt ierobežojumus saistībā ar korespondences un telekomunikāciju privātumu uzrauga G10 komisija, kuras locekļus ieceļ Parlamentārās kontroles speciālistu grupa.⁸⁴

Parlamentārās kontroles speciālistu grupas juridiskais pamats ir likums „Par parlamentārās kontroles speciālistu grupas darbu”⁸⁵. Šajā likumā noteiktas minētās grupas atbildība par federālās valdības uzraudzību saistībā ar federālo izlūkdienestu darbībām. Iepriekš minētais likums nereglamentē grupas locekļu skaitu, sastāvu un darba metodes. To Vācijas Bundestāgs ievēl katra ievēlēšanas termiņa sākumā, kā arī lēmumā par grupas izveidi nosaka tās locekļu skaitu, sastāvu un darba metodes.⁸⁶ Grupas sastāvs atspoguļo partiju spēku samēru Bundestāgā, savukārt Latvijā sastāvā ir pa vienam deputātam, no katras ievēlētās frakcijas.

No pieejamiem materiāliem izriet, ka Federālā valdība ziņo speciālistu grupai par izlūkdienestu vispārējām darbībām, īpašas nozīmes operācijām, kā arī, ja to pieprasa speciālistu komisiju vai kāds atsevišķs loceklis, federālā valdība ziņo par kādu konkrētu tematu. Speciālistu grupai ir tiesības izskatīt dokumentus un lietas, apmeklēt izlūkdienestus, iztaujāt dienestu darbiniekus. Vācijas parlamenta speciālistu grupai ir iespēja iecelt ekspertu. Atsevišķu lietu izmeklēšanā pēc jautājumu uzdošanas Federālajai valdībai vajadzības gadījumā var iecelt īpašu ekspertu, kurš vērtēs izlūkdienestu darbu. Tāpat izlūkdienestu darbinieki var sagatavot speciālistu grupai iesniegumus ar ierosinājumiem par dienestu darbu.

⁸⁴ NDK komisijas materiāli. Īpaši veidots valstu ziņojumu apkopojums par parlamentāro uzraudzību drošības jomā Eiropas Savienības dalībvalstīs, 2007. 31.lpp.

⁸⁵ 1990. g. 11.aprīļa likums (*Federal Law Gazette I p. 453*), ar pēdējiem grozījumiem 2001.g. 26.jūnija likumu (*Federal Law Gazette I p. 1254, 1260*).

⁸⁶ NDK komisijas materiāli. Īpaši veidots valstu ziņojumu apkopojums par parlamentāro uzraudzību drošības jomā Eiropas Savienības dalībvalstīs, 2007. 31.lpp.

Šos iesniegumus speciālistu grupai nodod vienīgi tādos gadījumos, ja izlūkdienestu vadība nav neko darījusi, lai ieviestu attiecīgo darbinieku ierosinātos uzlabojumus. Informācijas nolūkā speciālistu grupu var iepazīstināt ar iedzīvotāju iesniegumiem, taču šāda prakse pielietota tikai īpašos gadījumos. Speciālistu grupas sēdes un to saturs ir īpaši konfidenciāls, plašākai sabiedrības daļai netiek atklāts, taču pastāv viens izņēmums – ar divu trešdaļu klātesošo grupas locekļu balsu vairākumu speciālistu grupa var pilnvarot priekšsēdētāju vai citu grupas locekli pēc grupas sēdes publiski izvērtēt kādu konkrētu situāciju.⁸⁷

Vācijas Bundestāga pilnvaru termiņā vidū un beigās Parlamentārās kontroles speciālistu grupa iesniedz ziņojumu par paveikto darbu.⁸⁸ Latvijā šādas prakses nav. Latvijā ir komisiju darba pārskats, kurā tiek iekļauts arī Nacionālās drošības komisijas darba pārskats, kas ir publiski pieejams dokuments, jo tiek publicēts Saeimas mājas lapā, taču tā saturs no reizes uz reizi neatšķiras, nav informējošs par komisijas aktualitātēm un paveikto darbu. Salīdzinot ar Latviju, Vācijas Bundestāgs, kā arī Vācijas drošības iestādes nebaidās nošķirt klasificētu informāciju no informācijas, kas skaidro drošības iestāžu un parlamentārās kontroles pamatprincipus un darbības mehānismus, kas nav saistīti ar konkrētām operatīvām lietām, tādējādi veicinot iedzīvotāju izpratni par šiem jautājumiem.

Speciālistu grupai ir pienākums ziņot Bundestāgam par pasākumiem, ar kuriem tiks ierobežots pasta sūtījumu un telekomunikāciju privātums, par šo pasākumu apmēru un raksturu. Turklāt speciālistu grupas atļauja ir nepieciešama gadījumos, kad tiek ierobežots telekomunikāciju privātums.⁸⁹ Tas parāda Speciālistu grupas (parlamentārās kontroles galvenais orgāns) lielo ietekmi un augsti attīstīto parlamentārās kontroles mehānismu.

Atšķirībā no Latvijas, kur izlūkdienestu budžetus un operatīviem pasākumiem nepieciešamos finanšu līdzekļus apstiprina NDK, Vācijā⁹⁰ šo funkciju veic Budžeta komisijas locekļi un ir izveidota Konfidenciālā komisija. Budžeta plānu apstiprināšanā kā konsultants var piedalīties arī speciālistu grupa. Konfidenciālā komisija tiek ievēlēta katra Bundestāga pilnvaru termiņa sākumā, tās sastāva ir deviņi locekļi. Turklāt federālā valdība sniedz speciālistu grupai ziņojumu arī par izlūkdienestu budžeta izlietošanu.

G 10 komisija⁹¹ ir it kā tiesas institūcija, līdzīgi kā Latvijā tas ir Augstākās tiesas priekšsēdētājs un īpaši pilnvarotie prokurori, ar kuru sankciju var noklausīties telefonsarunas

⁸⁷ NDK komisijas materiāli. Īpaši veidots valstu ziņojumu apkopojums par parlamentāro uzraudzību drošības jomā Eiropas Savienības dalībvalstīs, 2007. 31.lpp.

⁸⁸ Turpat, 33.lpp.

⁸⁹ Turpat, 34.lpp.

⁹⁰ Turpat, 34.lpp.

⁹¹ Turpat, 34.lpp.

un kuri veic šī procesa uzraudzības funkciju. Taču šeit ir izveidota speciāla komisija, kas nodarbojas vienīgi ar konkrēto lietu. Šī komisija līdzīgi kā Latvijā prokuratūra pieņem iedzīvotāju sūdzības un iesniegumus saistībā ar personu datu ievākšanas, apstrādes un izmantošanas procesu, kurus drošības dienesti iegūst savā rīcībā atbilstoši likumdošanas aktam, kas pieņemts saskaņā ar Pamatlikuma pantu, kā arī pieņem lēmumus par to, vai nepieciešams informēt iesaistīto pusi. Šīs komisija līdzīgi kā Latvijā drīkst piekļūt konkrētām lietām, iepazīties ar to materiāliem.

Pēc 11. septembra notikumiem Amerikas Savienotajās Valstīs, Vācija pieņēma Pretterrorisma likumu, kurš stājās spēkā 2002.gada 1. janvārī, Vācijas izlūkdienestiem tika piešķirtas jaunas pilnvaras.⁹² Taču jāatzīmē, ka līdz ar pilnvaru paplašināšanu, tika paplašinātas arī Parlamentārās speciālistu grupas pilnvaras un G10 komisijas kontroles pilnvaras.

Tieši Vācija ir tā valsts, kuras praksi kā piemēru izmanto Latvijas NDK, cenšoties pilnveidot normatīvo aktu bāzi attiecībā uz parlamentāro kontroli drošības jomā. Arī 2007. gada skandalozie drošības likumu grozījumi tika balstīti uz Vācijas pieredzi. Likumu grozījumi paredzēja, ka NDK locekļi var veikt pārbaudes ar īpaši pieaicinātām personām drošības iestādēs Latvijā. Jāakcentē, ka Vācijā šāda prakse darbojas un darbojas augstā līmenī, Vācijā Parlamentārā speciālistu grupa drīkst veikt pārbaudes drošības iestādēs, pieaicinot ekspertu. Tas tiek pamatots ar uzskatu, ka, lai kontrolētu drošības jomu ir nepieciešamas īpašas zināšanas un prakse operatīvajā darbā, kas ne vienmēr ir speciālistu grupas locekļiem. Šajās procesuālajās darbībās tiek atrunāts, kā tiek pieaicināts eksperts, uz cik ilgu laiku, kāds ir komisiju locekļu nepieciešamais balsu skaits u.c. jautājumi, kas izslēdz iespēju neierobežotam cilvēku skaitam, neierobežotā laika posmā un līmenī iejaukties operatīvajā darbā. Latvijā tieši šis aspekts izraisīja šaubas, jo gan eksprezidente Vaira Vīķe-Freiberga, gan SAB vadītājs Jānis Kažociņš uzskatīja, ka šādā veidā varētu paplašināties cilvēku loks, kuru rīcībā var nonākt operatīvā informācija, būtiski akcentējot arī politisko ieinteresētību. Autoraprāt, veiksmīgāk pārņemot Vācijas praksi, ierosinātie grozījumi būtu nepieciešami, tie palielinātu parlamentārās kontroles efektivitāti. Analizējot Vācijas gadījumu, šāda mehānisma īstenošana neizraisa nedz šaubas sabiedrībā, nedz drošības dienestos par politisku iejaukšanos drošības iestāžu darbā.

⁹² NDK komisijas materiāli. Īpaši veidots valstu ziņojumu apkopojums par parlamentāro uzraudzību drošības jomā Eiropas Savienības dalībvalstīs, 2007. 31.lpp.

4.2. Igaunijas gadījuma analīze

Arī Igaunijā drošības sistēmas pamatu nodrošina trīs drošības iestādes – Drošības policijas pārvalde, Informācijas pārvalde un Aizsardzības spēku ģenerālštāba informācijas departaments (turpmāk – J2).⁹³ Šīs iestādes ievāc un analizē informāciju par valsts iekšējo, ārējo un drošības politikas situāciju valstī.

Drošības policija ir Iekšlietu ministrijas pakļautībā esoša drošības iestāde, kas apkopo un analizē visu valsts iekšējo situāciju, tai skaitā, valsts noslēpuma aizsardzību, korupcijas apkarošanu, terora aktu novēršanu, drošības pārbaužu veikšanu un citu likumpārkāpumu ārpustiesas izmeklēšanu. Drošības policijas pārvaldes darbības juridiskais pamats ir noteikts Drošības iestāžu likumā, Izmeklēšanas likumā, likumā „Par valsts noslēpumu” un Kriminālprocesa kodeksā. Arī Igaunijas Drošības policijai ir izstrādāta mājas lapa⁹⁴, kurā sabiedrība var iepazīties ar iestādes darbības pamatprincipiem un paveikto darbu iepriekšējā gadā. Atšķirībā no Vācijas, Igaunijai tāpat kā Latvijai SAB mājas lapā pieejamā informācija ir visai skopa, tā informē par iestādes pamatprincipiem, preses jaunumiem.

Informācijas pārvalde ir drošības iestāde, kas ievāc un apkopo informāciju par ārvalstīm. Iestāde atrodas Aizsardzības ministrijas pakļautībā un to pārrauga Aizsardzības ministrs. Informācijas pārvalde ir atbildīga par informācijas ievākšanu un apstrādi, kura saistīta ar ārvalstīm un tām darbībām, kura valstij nepieciešama, lai varētu formulēt savu ārlietu, ekonomikas un nacionālās aizsardzības politiku. Iestādes funkcijās ietilpst elektroniskās informācijas drošības un īpašo telekomunikāciju pakalpojumu organizācija un uzraudzība, informācijas vākšana ar elektronisko līdzekļu palīdzību (signālu pārtveršana). Informācijas pārvaldes darbības juridiskais pamats noteikts Drošības iestāžu likumā un likumā „Par valsts noslēpumu”. J2 ir Aizsardzības spēku sastāvdaļa un arī kā jau iepriekš minētā drošības iestāde atrodas Aizsardzības ministrijas pakļautībā. J2 atbild par militāro izlūkošanu un pretizlūkošanu. J2 juridiskais pamats ir noteikts likumā „Par valsts aizsardzību miera laikā”, likumā „Par valsts noslēpumu” un Izmeklēšanas likumā.⁹⁵

Drošības iestāžu darbību koordinē Igaunijas nacionālās drošības komiteja. Līdzīgi kā Latvijā tā ir Nacionālās drošības padome. Igaunijā šī padome sastāv no izpildvaras pārstāvjiem – premjerministra, Tieslietu ministra, Aizsardzības ministra, Ārlietu ministra,

⁹³ **NDK komisijas materiāli. Īpaši veidots valstu ziņojumu apkopojums par parlamentāro uzraudzību drošības jomā Eiropas Savienības dalībvalstīs**, 2007. 34.lpp. 23.lpp.

⁹⁴ **Igaunijas Drošības policijas mājas lapa**. Pieejama: www.kapo.ee Aplūkots: [19.04.2011.]

⁹⁵ **NDK komisijas materiāli. Īpaši veidots valstu ziņojumu apkopojums par parlamentāro uzraudzību drošības jomā Eiropas Savienības dalībvalstīs**. 2007. 34.lpp.

Iekšlietu ministra un Finanšu ministra, tās administrācija ir uzticēta Valsts kancelejai. Latvijas modelī, savukārt, šajā ziņā lielāka loma piešķirta Valsts Prezidentam, kurš vada Nacionālo drošības padomi. Salīdzinot ar Igauniju, Latvijas Nacionālās drošības padomē ir daudz lielāka likumdevēja pārstāvniecība – Saeimas priekšsēdētājs, NDK priekšsēdētājs, Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas priekšsēdētājs.

Ņemot vērā nepieciešamību aizsargāt iedzīvotāju konstitucionālas tiesības, Igaunijas parlaments *Riigikogu* ir izveidojis drošības iestāžu uzraudzības komiteju. Tāpat kā Latvijā arī Igaunija, nosakot parlamenta komitejas sastāvu, ir izvēlējusies modeli, kurā tiek pārstāvēts pa vienam deputātam no katras frakcijas. Komiteja atbilstoši Kārtības rullim sanāk divreiz nedēļā. Komitejai izpildvaras pārstāvji (atbildīgie ministri) vismaz reizi pusgadā iesniedz atskaite par drošības iestāžu darbību, jo šīs iestādes ir pakļautas izpildvarai un ir izveidotas kā aģentūras. Latvijā, savukārt, drošības iestāžu pārskatus iesniedz tieši NDK un sadarbība starp drošības iestāžu vadītājiem un NDK ir ciešāka nekā Igaunijā. Lai parlamenta komiteja Igaunijā varētu veikt savas funkcijas, pārbaudes nolūkā tai ir tiesības izsaukt personas un pieprasīt dokumentus. Persona var atteikties sniegt informāciju par kādu īpašu pasākumu, tikai pamatojoties uz premjerministra vai attiecīgā ministra lēmumu un tikai Drošības iestāžu likuma 37. panta minētajos gadījumos (ja šāda informācija attiecas uz drošības iestādes informācijas avotu vai darba metodi, kura joprojām tiek lietota, vai arī tā ir slepena informācija, kas saņemta no citas valsts). Ja komiteja atklāj kādu pārkāpumu vai saredz kādas nelikumības, tā nosūta materiālus izmeklēšanas iestādei vai tieslietu ministram.⁹⁶

Komiteja vismaz reizi gadā iesniedz parlamentam pārskatu par savu darbu un tā rezultātiem. Komiteja līdzīgi kā Latvijā NDK apspriež drošības iestāžu budžeta projektu tajā pašā laikā, kad Igaunijas parlamentā tiek izskatīts valsts budžeta projekts. Komiteja ir arī atbildīga par personu vārdu reģistrēšanas un izpaušanas procedūras uzraudzību, kuri kādreiz ir strādājuši vai sadarbojušies ar to valstu militāro spēku vai drošības organizāciju izlūkošanas un pretizlūkošanas dienestiem, kuras ir okupējušas Igauniju.⁹⁷

Kopumā var teikt, ka Igaunijas un Latvijas parlamentārā uzraudzība drošības jomā darbojas līdzīgi. Tāpat kā Latvijā arī Igaunijā prokuratūra uzrauga, lai izmeklēšana, ko veic izmeklēšanas aģentūras, kuras darbojas kā pirmstiesas izmeklēšanas iestādes nolūkā atklāt kriminālnoziedzumu vai arī darbojas krimināllietu pirmstiesas izmeklēšanas ietvaros, būtu likumīga. Ja drošības iestāde uzskata par vajadzību pārbaudīt telefonsarunas, izsekot vai veikt

⁹⁶ NDK komisijas materiāli. Īpaši veidots valstu ziņojumu apkopojums par parlamentāro uzraudzību drošības jomā Eiropas Savienības dalībvalstīs, 2007. 34.lpp.Turpat, 25.lpp.

⁹⁷ Turpat, 26.lpp.

cita darbības, kas saistītas ar privātās dzīves neaizskaramību, atļauja tiek lūgta no administratīvās tiesas tiesneša. Līdzīgi kā Latvijā valsts kontrole Igaunijā veic auditu drošības iestādēs. Būtiskākā atšķirība no Latvijas Igaunijā ir tā, ka drošības iestāžu darbību uzrauga atbildīgās ministrijas un tās atrodas ministru pakļautībā. Autors uzskata, ka Igaunijas modelis nebūtu piemērojams Latvijai, jo varētu izraisīt pārlieku lielu politisko iejaukšanos drošības iestāžu darbā. Latvijai vajadzētu saglabāt esošo sistēmu, kad drošības iestādes atrodas atbildīgo ministriju pārraudzībā.

5. EKSPERTU INTERVIJU REZULTĀTU APKOPOJUMS

5.1. Pētījuma metodoloģija

Pētot to, cik efektīvi Latvijā darbojas parlamentārā uzraudzība drošības jomā, būtiski ir apskatīt ne tikai teorētiskus konceptus un likumdošanas bāzi, bet tikpat nozīmīgi ir izzināt ekspertu, profesionāļu viedokļus par aktuāliem jautājumiem, ko iespējams uzzināt vienīgi sarunu ceļā. Tāpēc maģistra darba kvalitatīvā pētījuma pamatā ir izmantotas ekspertu intervijas, lai noskaidrotu, kā esošie mehānismi parlamentārās uzraudzības drošības jomā Latvijā darbojas praksē. Ekspertu atlase ir veikta mērķtiecīgi un pēc noteiktiem kritērijiem. No vienas puses, tie ir esošie un bijušie politiķi, amatpersonas, kas veic parlamentāro uzraudzību, tieši vai netieši ietekmē politikas procesus, ir darbojušies Saeimas Nacionālās drošības komisijā, Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijā vai viņu darbs ir bijis cieši saistīts ar drošības iestāžu darbību Latvijā – Gundars Daudze, Māris Kučinskis, Aleksejs Loskutovs, Aigars Štokenbergs, Dzintars Zaķis un Dzintars Jaundžeikars. No otras puses, kā eksperts uzaicināts ir SAB direktors Jānis Kažociņš, kurš pārstāv drošības iestādes, kā arī - ilggadējā Saeimas Nacionālās drošības komisijas konsultante Sandra Bumbiere.

Pētījuma ietvaros 2011. gada martā un aprīlī tika veiktas astoņas intervijas. „Intervija ir īslaicīga, sekundāra divu indivīdu interakcija ar precīzi noteiktu mērķi intervētājam iegūt informāciju no respondenta”⁹⁸. Par piemērotāko interviju veidu konkrētajam pētījumam autors uzskatīja daļēji strukturēto interviju ar iepriekš sagatavotiem intervijas jautājumiem (skat. 1.Pielikumu). Visās sešās intervijās tika uzdoti vienādi jautājumi noteiktā secībā, taču būtisku nozīmi intervijas laikā autors piešķīra papildjautājumiem, kas ļāva intervētājam sarunas gaitā atklāt būtiskus aspektus pētāmās tēmas kontekstā.

Intervijas tika veiktas, izmantojot diktofonu. „Šāda intervēšanas metodei ir būtiska priekšrocība – tā ļauj saglabāt intervējamā izteiksmes un attieksmes. Tas ir ļoti būtiski, jo ietekmē datu apstrādi un interpretēšanu arī pēc interviju veikšanas. Tomēr intervējamie var negribēt, lai sarunas tiktu ierakstītas. Veicot sarunas ierakstu, pastāv risks, ka intervējamais nesniedz pilnīgu informāciju.”⁹⁹ Par pētāmo tēmu intervijās pastāv šis risks, ka daļa no vēlamās iegūstamās informācijas netiks izklāstīta interviju gaitā gan izvēlētās metodes dēļ, gan arī normatīvo aktu un NDK nolikuma dēļ, kas reglamentē informāciju, kas ir klasificēta.

⁹⁸ **Bryman, A.** *Social Research Methods* Third edition. Oxford : New York: Oxford University Press, 2008. 192., 196.p.

⁹⁹ **May T.** *Social research: issues, methods and process.* Philadelphia. 3rd ed., 2001, 300.p.

Intervijas jautājumi J.Kažociņam un S.Bumbierei tika iesniegti rakstiskā formātā, kā arī rakstiski uz tiem tika atbildēts.

Interviju atšifrējumi ir pievienoti darba pielikumā, taču jāatzīmē, ka atsevišķi fragmenti intervijās aizstāti ar simbolu - (..) vai atsevišķi jautājumi nav atšifrēti vispār. Tie ir interviju fragmenti, kuri, pēc autora domām, nebūtu publicējami. Eksperti ir piekrituši, ka izmantotās intervijas tiks izmantotas un publicētas maģistra darba izstrādes gaitā.

5.2. Parlamentārās uzraudzības mehānismi pār drošības iestādēm praksē

Darba teorētiskajā daļā apskatīti dažādi parlamentārās uzraudzības mehānismi drošības jomā, intervējot ekspertus, autors mēģināja noskaidrot, kā šie mehānismi darbojas praksē un vai ar esošajiem instrumentiem parlaments spēj nodrošināt parlamentāro uzraudzību pār drošības iestādēm Latvijā.

Interviju pirmajā daļā ekspertiem tiek uzdots jautājums, kā viņi izprot parlamentāro kontroli drošības jomā, jo ir svarīgi, lai būtu kopīga izpratne par to, kā šai kontrolei būtu jānotiek. Savukārt pēc tam ir iespējams debatēt par pašu mehānismu būtību, kā arī parlamentārās kontroles apjomiem šajā jomā. Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas loceklis A.Loskutovs skaidro parlamentārās kontrole būtību pār izlūkdienešiem: „parlamentārās uzraudzības specifika ir dot Saeimas deputātiem gūt pārliecību par to, kas notiek iestādē un iespēju robežās dot ieteikumus vai nu iestādei vai iestādes augstākstāvošām personām. Parlaments izstrādā likumus, kontrolē likumu izpildi un lemj par finansēm, un var teikt, ka dod vispārēju novērtējumu iestādes darbībai.”¹⁰⁰ NDK priekšsēdētājs G.Daudze sniedz līdzīgu skaidrojumu - „parlamentārā kontrole (..) neiejaucoties kaut kādu konkrētu aktivitāšu detaļās, neiejaucoties operatīvajā darbā, ir gūt pārskatu par to, ka tas notiek likumīgi.”¹⁰¹ Arī pārējie eksperti uzskata, ka parlamentārās kontroles galvenais uzdevums ir pārraudzīt iestāžu darbu, lai tas būtu likumīgs, un strādāt pie likumdošanas konkrētajā jomā, nevis nodarboties ar konkrētu pārbaužu organizēšanu drošības iestādēs.

Ekspertiem tika uzdots arī jautājums par NDK lomu parlamentārās uzraudzības jomā pār drošības iestādēm. NDK komisijas lomu parlamentārās kontroles jomā pār drošības iestādēm eksperti viennozīmīgi vērtē kā noteicošo, jo tā ir komisija, kuras kompetencē ietilpst šī funkcija, norādot, ka arī Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijai ir atsevišķi darbības virzieni šajā jomā. Eksperti norāda, ka parlamentam kopumā nav citu

¹⁰⁰ **Intervija ar A.Loskutovu, Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas locekli.**
30.03.2011

¹⁰¹ **Intervija ar G. Daudzi, NDK priekšsēdētāju.** 28.03.2011.

instrumentu kā vienīgi NDK, kas varētu šo funkciju īstenot, taču autors uzskata, ka no teorētiskā aspekta parlamentam kā kopumam ir iespējas šo kontroli īstenot arī, izmantojot citus mehānismus, piemēram, izveidojot parlamentārās izmeklēšanas komisijas, organizējot debates, uzdotot deputātu jautājumus. Autors piekrīt, ka NDK nenoliedzami tomēr pieder noteicošā loma. Savā intervijā to apstiprina arī G.Daudze – „es domāju, ka Nacionālās drošības komisijas loma neapšaubāmi ir ļoti liela. Tāpēc, ka tā ir vienīgā komisija, kurā var runāt tieši to, ko tu domā, jo visas sēdes ir slēgtas. Tur nepiedalās žurnālisti, katru frakciju pārstāv tikai viens deputāts, un tur parasti tās sarunas patiešām ir ļoti konstruktīvas, jautājumi ir ļoti tieši, un patiesībā no dažiem jautājumiem ir ļoti grūti izvairīties.”¹⁰²

Ekspertiem tika jautāts, vai parlamentārā kontrole drošības jomā pēc viņu uzskatiem tiek realizēta. A.Loskutovs tāpat kā NDK loceklis Dz.Zaķis ir pārliecināti, ka parlamentārā kontrole drošības jomā tiek īstenota. Arī G.Daudze ir pārliecināts, ka šobrīd sistēma saistībā ar drošības iestāžu kontroli ir sakārtota, nosaucot faktu, ka NDK locekļi ir sakārtojuši iekšējo reglamentāciju drošības iestādēs. Viņš min arī konkrētu piemēru - „(..) interesantākais ir tas, ka, nesaukšu vārdā, viena otra iestāde, kad reglaments tika paprasīts rakstiski - mēs to arī dabūjām, informācija ir klasificēta, un tas reglaments bija rakstīts tikai tāpēc, ka mēs to esam paprasījuši. Tas nozīmē, ka pirms tam nemaz nebija bijis, tāds reglaments. Līdz ar to mēs esam šo sistēmu palīdzējuši sakārtot tā, ka tagad ir tā, ka specdienesti zina – ko drīkst un ko nedrīkst, kāda ir kārtība.”¹⁰³

Pretēju viedokli attiecībā par to, vai parlamentārā kontrole vispār tiek īstenota, pauž 9.Saeimas NDK priekšsēdētājs Dz.Jaundžeikars – „es varu pateikt būtībā, ka parlamentārā kontrole Latvijā nenotiek, jo paši vārdi – diezgan liela daļa pat neizprot, ko tas nozīmē. Viss aprobežojas ar to saukli, kas rakstīts likumā, ka NDK veic parlamentāro kontroli. Tas ir būtībā arī viss, jo likumdošana ir ļoti mērķtiecīgi izmainīta, ko ir veicis SAB. Un īpaši tas ir ļoti veiksmīgi darīts uz 2004. gada grozījumiem, kas praktiski pēdējās iespējas un kontroles iespējas ir likvidējis.”

Viens no parlamentārās uzraudzības mehānismiem ir saņemt pārskatus no drošības iestādēm. Ekspertiem tiek uzdots jautājums, kā praktiski notiek pārskatu iesniegšana un darbs pie to analīzes. G.Daudze stāsta, ka „Nacionālā drošības komisija katru nedēļu saņem ziņojumus no visām operatīvajām iestādēm par stāvokli visā valstī, gan arī tuvākās un tālākās ārzemēs. Par visu to, kas varētu ietekmēt nacionālo drošību Latvijā.” S.Bumbiere attiecībā par ziņojumu kvalitāti un darbu ar tiem atzīst – „bieži vien valsts drošības iestāžu sagatavotie

¹⁰² **Intervija ar G.Daudzi, NDK priekšsēdētāju.** 28.03.2011.

¹⁰³ Turpat.

ziņojumi ir virspusēji, kas rada nepieciešamību pēc papildus informācijas pieprasīšanas. Bieži informācija ir virspusēja, redzams, ka nav veikts nopietns operatīvais darbs.”¹⁰⁴ SAB direktors J.Kažociņš par informācijas kvalitāti informē - „SAB iknedēļas pārskati tiek veidoti, apkopojot aktuālāko operatīvā un atklātā veidā iegūto informāciju.”¹⁰⁵ Dz. Jaundžeikars stāsta - „kad mēs sākam kontrolēt, piemēram, par pielaižu piešķiršanu un uzdevām konkrētus jautājumus, tad mēs beidzot saņēmām no SAB, gan arī no prokuratūras konkrētu atbildi, balstoties uz 2004. gada izmaiņām likumdošanā, jūs mums to nevarat prasīt.”¹⁰⁶ Lai arī viedokļi par darbu saistībā ar ziņojumiem ir dažādi, var secināt, ka informācijas aprīte notiek.

Dz.Jaundžeikars aktualizē citu pārraudzības mehānismu – uzdevumu došana iestādēm. Arī A.Štokenbergs min, ka pārskatu saņemšana nav pietiekoši spēcīgs mehānisms – „Saeimas Nacionālās drošības komisijai vajadzētu paplašināt funkcijas – dot uzdevumus iestādēm, ne tikai veikt uzraudzības funkciju.”¹⁰⁷ Runājot par iespēju NDK iniciēt pārbaudes atsevišķos gadījumos, jāmin, ka tieši šādi priekšlikumi bija 2007. gada drošības likumu grozījumos. Jāsaka, ka normatīvajos aktos NDK nav tāda mehānisma – dot uzdevumus drošības iestādēm, taču ir iespēja lūgt prokuratūrai veikt pārbaudes.

M.Kučinskis, Dz. Zaķis un A.Loskutovs uzskata, ka komisijai jācenšas distancēties no konkrētām lietām un uzdevumu uzdošanas drošības iestādēm, kā arī atzīmē komisijas lomu tieši likumdošanas iniciatīvu jomā. Komisijai ir jāvērtē situācija un vajadzības gadījumā šādi likumprojekti jāvirza. Ar komisijas praksi strādājot pie likumu grozījumu izstrādāšanas var iepazīties 5.4 apakšnodaļā, kurā detalizētāk tiek pētīts, kā noritēja darbs pie 2004. gada un 2007. gada grozījumiem drošības iestāžu likumos.

Būtisks NDK rīcībā esošs parlamentārās kontroles mehānisms ir drošības iestāžu budžetu izskatīšana un apstiprināšana. A.Loskutovs norāda, ka korektāks instruments par pārbažu veikšanu ir budžeta kontrole – „jāpārbauda, cik efektīvi iestāde strādā, cik efektīgi izmanto naudu, cik efektīvi tērē apstiprinātos līdzekļus, bet konkrētas lietas vienkārši nedrīkst skart.”¹⁰⁸ Arī G.Daudze to min kā pozitīvu aspektu, ka izdevies NDK funkcijās iekļaut drošības iestāžu budžetu apstiprināšanu. Dz. Jaundžeikars uzskata, ka budžeta kontrole ir vienīgais reālais mehānisms, kas vēl palicis komisijai. Viņš arī min to, ka iepriekš bija iespēja kontrolēt štatus drošības dienestos, ko izslēdza ar 2004. gada likuma grozījumiem.

¹⁰⁴ **Intervija ar S.Bumbieri, NDK konsultanti, 19.04.2011.**

¹⁰⁵ **Intervija ar J.Kažociņu, SAB direktoru.**

¹⁰⁶ **Intervija ar Dz.Jaundžeikaru, 9. Saeimas NDK priekšsēdētāju, 25.04.2011.**

¹⁰⁷ **Intervija ar A. Štokenbergu, Tieslietu ministru. 31.03.2011.**

¹⁰⁸ **Intervija ar A. Loskutovu, Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas locekli. 30.03.2011**

Autors uzskata, ka budžetu kontrole ir svarīga divu aspektu dēļ, pirmkārt, var secināt, kādi operatīvie līdzekļi ir iegādāti, izvērtēt, vai budžeta tēriņi ir atbilstoši esošajam drošības apdraudējumam, kā arī uzdot drošības iestādēm atskaitīties par izdevumiem, otrkārt, deputātiem kā tautas pārstāvjiem ir svarīgi būt informētiem par budžeta līdzekļu izlietojumu, jo tā ir valsts iedzīvotāju nodokļos samaksātā nauda. Gadījumā, ja komisija uzskata, ka tēriņi ir neatbilstoši, tad var veikt pārrunas ar drošības iestāžu vadītājiem par budžeta līdzekļu nelietderīgu izlietojumu.

Autors vēlas atzīmēt, ka šajā nodaļā apkopota esošo mehānismu prakse, taču interviju gaitā neizdevās iegūt vairāk praktisku piemēru tam, kā komisija šos mehānismus pielieto, jo nav iespējams atklāt problemātiku saistībā ar konkrētiem gadījumiem.

5.3. NDK īstenotās parlamentārās kontroles efektivitātes izvērtējums

Balstoties uz pētnieka H.Borna izpētīto, parlamentārās uzraudzības efektivitāti raksturo pieci galvenie kritēriji – deputātu kompetence un speciālās zināšanas, politiskā griba un sabiedrības doma, informācijas resursi un ierastā prakse, kā arī konstitucionālās pilnvaras. Šajā sadaļā ekspertiem tika lūgts novērtēt šos kritērijus Latvijas situācijā.

Eksperti interviju gaitā atklāj ļoti būtisku aspektu attiecībā uz NDK ietekmes izvērtēšanu. Eksperti norāda uz to, ka, lai NDK darbība būtu efektīva, tās locekļiem ir jābūt kompetentiem šajā jomā. A. Štokenbergs atzīmē, ka „izpildvara vienmēr būs solīti priekšā parlamentam tieši operatīvās informācijas dēļ (...) kopumā Nacionālās drošības komisija arī ir tas galvenais instruments, ar kuru kontrolēt izpildvaru saistībā ar drošības iestāžu jautājumiem. Bet galvenais, lai komisijas locekļi pārzinātu šo darbu. Ir cilvēki, kas perfekti saprot, kā tas viss notiek, tad tu principā arī vari realizēt to kontroli. Viņi jau tev to ziņojumu var uzrakstīt, kādu tev vajag. Bet kas īstenībā tur būs noticis, to tu neuzzināsi. Tur viss atkarīgs ir no kompetences.”¹⁰⁹ Arī bijušais NDK priekšsēdētājs M.Kučinskis situācijā, kad bija jāizvērtē telefonsarunu noklausīšanās iekārta, stāsta, ka nekādi šķēršļi no drošības iestāžu puses nav bijuši, taču viņš norāda uz kompetences svarīgumu - „jautājums ir tāds par to, cik es esmu pats profesionāls un cik mani ir viegli apvest ap stūri.”¹¹⁰

S.Bumbiere, kas strādājusi kā konsultante dažādos Saeimas sasaukumos kopā ar dažādiem deputātiem komisijas sastāvā par deputātu kompetenci apgalvo: „nepietiekoša! Parlamenta deputātiem, pēc to ievēlēšanas Saeimā, trūkst nepieciešamo, specifisko zināšanu,

¹⁰⁹ Intervija ar A. Štokenbergu, Tieslietu ministru, 31.03.2011.

¹¹⁰ Intervija ar M.Kučinski, 10. Saeimas deputātu, 9. Saeimas NDK priekšsēdētāju, 22.03.2011.

lai pieprasītu no iestādēm informāciju, dokumentus, auditus. Trūkst izpratnes par iestāžu darbības būtību un par iestāžu ietekmi iekšpolitikas un ārpolitikas sistēmas veidošanā un uzturēšanā. Pēc ievēlēšanas Saeimā deputātiem pirmos divus gadus ir vājas zināšanas. Lai rastos patiesa izpratne par valsts un sabiedrības drošības nozari, par to, ko dara katra no šīm iestādēm, nepieciešams intensīvs, vismaz, divu gadu analītisks darbs, ja vien deputātam nav iepriekšējas darba pieredzes ar drošības sfēru.”¹¹¹ Bijušais NDK priekšsēdētājs Dz. Jaundžeikars līdzīgi apgalvoja, ka deputātam, uzsākot pildīt pienākumus NDK, pirmkārt, ir vāja kompetence, bet, otrkārt, to ir grūti uzlabot, ja nav skaidri komisijas darbības principi un informācijas iegūšanas metodes. Viņš uzsvēra komisijas konsultantu svarīgo lomu, kuriem vajadzētu būt vairāk, jo konsultants var sniegt deputātiem iztrūkstošās zināšanas, informēt par iepriekšējiem likumprojektiem un konsultēt par citiem specifiskiem jautājumiem.

Autors uzskata, ka izvirzot no frakcijas pārstāvi NDK darbam, ir jāņem vērā konkrētā cilvēka atbilstība tam. Pirmkārt, jāvērtē, vai deputātam ir atbilstoša izglītība – priekšrocības ir deputātiem, kuriem ir juridiskā izglītība, otrkārt, jāņem vērā deputāta iepriekšējā darba pieredze, vai viņš ir strādājis iekšlietu sistēmā vai varbūt strādājis drošības iestādēs vai jomā, kas cieši saistīta ar to. Visbeidzot jāvērtē deputāta profesionalitāte kopumā, deputātiem, strādājot ar tik ”jūtīgām” iestādēm kā izlūkdienesti, jābūt distancēties no kādiem saviem vai partijas politiskajiem uzstādījumiem vai mērķiem, jo būtiskas ir valsts drošības intereses kopumā.

Autora ieskatā pozitīva tendence ir, ka deputātu pilnvarojums strādāt komisijā ir salīdzinoši ilgs, daži deputāti komisijā strādā vairākos Saeimas sasaukumos. Deputātu praktiskas darbības rezultātā veidojas tradīcijas un izkopti noteikumi sadarbībā ar drošības iestādēm, politiķi un amatpersonas savstarpējā mijiedarbībā iemanto uzticību. Bieži vien drošības iestāžu vadītāju sniegtā informācijas kvalitāte un deputātu iesaistīšana ir atkarīga ne tik ļoti no konstitucionālajām prasībām, cik no savstarpējām attiecībām - cieņas, uzticības un izpratnes.

Lai deputāti varētu realizēt savu kompetenci šajā jomā, viņiem ir nepieciešama savlaicīga drošības iestāžu sagatavota informācija. Novērtējot, cik daudz un kāda komisijai tiek sagatavota informācija darbam, 9. Saeimas NDK priekšsēdētājs M.Kučinskis uzskata, ka ir nepieciešamas izmaiņas likumdošanā – „es domāju, pastiprinot likumdošanu, un liekot par pienākumu vienā otrā gadījumā veikt saskaņošanas procesu, lai nebūtu tā, ka parlaments reaģē jau uz žurnālistu uzrakstīto vai to, kas notiek lietā aktīvi. Es nesaku, ka ir jāiejaucas, kas ir atkal, neprofesionāli darot, bīstami. Bet tajā pašā laikā caur šo komisiju, caur šiem parlamentā

¹¹¹ **Intervija ar S.Bumbieri, NDK konsultanti, 19.04.2011.**

pārstāvētajiem deputātiem komisijā ir pilnībā jājūt pulss.”¹¹² Eksperts norāda, ka NDK vajadzētu būt vienai no pirmajām institūcijām, kas saņem informāciju saistībā ar aktualitātēm, lai komisija varētu aktīvi komentēt un iesaistīties sarežģītu jautājumu risināšanā nevis saņemtu tikai pārskatus jau par mazāk aktuālām lietām. Drošības iestāžu sakarā ir ļoti svarīgi, lai tā informācija, ar kuru strādā, ir aktuāla un apsteidzoša. Līdzīgu viedokli pauž Dz. Jaundžeikars: „(..) ar informāciju ir tā, ka komisija saņem no citiem avotiem un tad jautā drošības dienestiem, bet jābūt būtu otrādāk, ka komisija saņem informāciju no drošības iestādēm.”¹¹³ Arī eksperti Dz.Zaķis un S.Bumbiere norādīja, ka varētu vēlēties, lai drošības iestāžu sagatavotā informācija ziņojumos būtu kvalitatīvāka un netiktu pārkopēta no iepriekšējiem ziņojumiem. Deputāts Dz.Zaķis, runājot par drošības iestāžu sniegtās informācijas kvalitāti, atzina, ka viņš nevar vērtēt to, vai informācija ir kvalitatīva vai nē, jo viņš nezina visu pārējo informāciju, tāpēc tas, cik liela apjoma un kādu informāciju un kādu sniegt, paliek iestāžu kompetencē. Autors secina, ka, ieviešot kritērijus un nosacījumus, kas jāziņo un jāskaidro NDK deputātiem, tiktu palielināta savstarpēja uzticība un cieņa starp drošības iestādēm un deputātiem, kas ir ļoti svarīgs faktors ierastās prakses un sadarbības pilnveidošanā. Tādējādi tiktu veicināta uzraudzības efektivitāte.

Autors atzīmē, ka jebkuru informāciju vērtējot, jāņem vērā dažādi faktori, piemēram, savstarpēja informācijas saskaņotība, datu sniedzēja reputācija, datu interpretācija, informācijas sasaiste ar tās sniegšanas mērķi un vēl daudzi citi aspekti. Autors uzskata, ka pastāv riska faktors saistībā ar informācijas kvalitāti, jo būtībā NDK ņem vērā to iestāžu sagatavoto informāciju, kuras faktiski pašas pēc tam ir jākontrolē, balstoties uz šo te informāciju. Šajā ziņā var izveidoties interešu konflikts. Savukārt Dz. Jaundžeikars intervijā runājot par informācijas saskaņotību min vairākus gadījumus, kad informācija nav bijusi saskaņota, piemēram, attiecībā uz pārnēsājamo noklausīšanās iekārtu un piesegpašu skaitu. Tāpat viņš piemin arī gadījumu, kad drošības dienesti vispirms savstarpēji saskaņoja informāciju, pirms to iesniedza NDK.

Saistībā ar parlamentārās kontroles efektivitāti jāmin vēl viens aspekts – tā ir ierastā prakse un tradīcijas. S. Bumbiere tās raksturo šādi - „No valsts drošības iestādēm tiek saņemti ziņojumi, analītiskie materiāli, tie tiek izvērtēti. Pamatojoties uz tajos norādītajiem riskiem, tiek pieprasītas papildus informācijas (par tēmu) no atbildīgajām iestādēm; tiek informētas citas valsts amatpersonas. Tiek izvērtēti iedzīvotāju ierosinājumi.”¹¹⁴ Uz jautājumu par ierasto praksi, Dz. Zaķis atbild: „jā, es domāju, ka ir, bet vienmēr var labāk. Bet

¹¹² Intervija ar M.Kučinski, 10. Saeimas deputātu, 9. Saeimas NDK priekšsēdētāju, 22.03.2011.

¹¹³ Intervija ar Dz.Jaundžeikaru, 9. Saeimas NDK priekšsēdētāju, 25.04.2011.

¹¹⁴ Intervija ar S.Bumbieri, NDK konsultanti, 19.04.2011.

man šķiet, ka tas darba rezultāts ir lielā mērā atkarīgs no situācijas, paldies Dievam pārējās iestādēs, izņemot KNAB, ir atrasts tāds salīdzinošs balanss.”¹¹⁵ Arī G.Daudze un M.Kučinskis norāda, ka deputātiem strādājot komisijā vairākus sasaukumus pēc kārtas sadarbībā ar drošības iestāžu vadītājiem ir izveidojusies ierasta prakse. Savukārt Dz.Jaundžeikars norāda uz daudzajām problēmām, strādājot ar drošības iestādēm. Viņaprāt, iestādes nepilda savu pienākumu – neatskaitās NDK un nesniedz pilnvērtīgu informāciju. Viņš arī norāda, ka lielā mērā tas ir atkarīgs no iestādes vadītāja. Autors uzskata, ka tradīcijas ir izveidojušās un sadarbība ar iestāžu vadītājiem ir vērtējama kā pietiekoši laba, uzsverot savstarpējās cieņas aspektu, kas izveidojusies ilgākā laikā, deputātiem un iestāžu vadītājiem strādājot kopā.

Būtisks aspekts, strādājot NDK komisijā, ir arī deputātu aktivitāte un ieinteresētība jautājumu izpētē. Autors uzskata, ka komisijā ir jāstrādā aktīvi, lai šī parlamentārā kontrole būtu kvalitatīva un realizēta augstā līmenī. Arī J.Kažociņš norāda, ka „parlamentārās kontroles saturs lielā mērā ir atkarīgs no parlamentāriešu interešu objektiem, kas var mainīties atkarībā no situācijas. Parlaments izmanto iespējas pārraudzīt SAB darbu, bet tā intensitāte ir atkarīga no situācijas un interešu objektiem.”¹¹⁶

NDK komisijas konsultantei S.Bumbierei, kas ikdienā saskaras ar komisijas darbu, tika lūgts novērtēt NDK locekļu darbības aktivitāti. S.Bumbiere komisijas aktivitāti vērtē pozitīvi, norādot, ka komisija aktīvi strādā gan ar aktuāliem jautājumiem, divas reizes nedēļā saņemot ziņojumus par drošības iestāžu darbu, gan arī ar nacionālas drošības jautājumiem kopumā visā valstī. S.Bumbiere atzīst, ka komisija vienmēr rūpīgi izvērtē to iedzīvotāju sūdzības, kas vērsušies komisijā saistībā ar drošības iestāžu darbību. S.Bumbiere papildina, ka „komisija vienmēr ļoti jūtīgi reaģē uz sabiedrībai aktuāliem jautājumiem, piemēram, jautājumā par Parex restrukturizāciju, Hipotēku zemes bankas gadījumā un citos. Arī tajās dienās, kad var izcelties kādi grautiņi, piemēram, 16. marts, komisija pieprasa informāciju un grib redzēt, kāda ir situācija drošības ziņā.”¹¹⁷

Ja deputāti vēlas iepazīties ar kādu jautājumu detalizētāk, piemēram, par telefonsarunu noklausīšanās iekārtām, NDK var organizēt izbraukuma sēdes. Autors jautāja, cik daudz šādas sēdes notikušas un cik tās ir efektīvas. NDK priekšsēdētājs uzskata, ka „izbraukumu sēdēm nav jāpiešķir liela loma. Ne vienmēr ir jāizbrauc kaut kur, lai veiktu šo uzraudzību. Jā, ir bijuši izbraukumi gan uz SAB, gan uz Drošības policiju, gan uz Militāro policiju, gan arī citur. Protams, ir vērts vienreiz redzēt, nekā simts reizes dzirdēt. Taču tad, kad ir skaidrs, kā viss tas notiek, tad, manuprāt, nav īpašas vajadzības izbraukt kaut kur. Tāpēc mums ir iespēja

¹¹⁵ **Intervija ar Dz.Zaķi, NDK locekli, 27.04.2011.**

¹¹⁶ **Intervija ar J.Kažociņu, SAB direktoru.**

¹¹⁷ **Intervija ar S.Bumbieri, NDK konsultanti, 19.04.2011.**

uzaicināt šos pašus pārstāvjus uz Saeimu, tāpat arī ir iespēja runāt absolūti konfidenciali.”¹¹⁸ A.Loskutovs arī atzīmē, ka ideja deputātiem pārliecināties, kā šī sistēma strādā, ir laba, taču pastāv ļoti maza iespēja, ka deputāti pēkšņi šo sēžu laikā atklās kādus būtiskus trūkumus. Arī Dz. Zaķis, Dz. Jaundžeikars un S.Bumbiere kā vienīgo izbraukuma sēžu priekšrocību min to, ka jaunie deputāti var iepazīties ar drošības iestāžu darbības pamatprincipiem, praktiski iepazīties ar tās darbiniekiem.

Lai izmantotu kompetenci un esošo informāciju būtiskas ir konstitucionālās pilnvaras, kas analizētas jau iepriekš un vērtētas kā nepietiekami skaidri tiesiski noregulētas likumos. Ekspertu viedokļos tās tiek vērtētas dažādi. Vieni uzskata, ka pilnvarojums ir pietiekams un nepieciešams tās aktīvi izmantot, savukārt citi uzskata, ka tās būtu jāpapildina. Šis jautājums ir ļoti cieši saistīts ar politisko gribu, tās esamību vai trūkumu. Dz. Jaundžeikars norāda uz politiskās gribas trūkumu, to pamatojot ar nespēju virzīt jebkādus grozījumus, kas saistīti ar drošības sfēru. G. Daudze, A.Loskutovs un Dz. Zaķis norāda uz komisijas lomu likumdošanas veidošanā, taču tajā pat laikā nemin konkrētus grozījumus, termiņus, kad varētu apspriešanā parādīties kāds jautājums saistībā ar drošības iestāžu uzraudzību. Pēc autora domām, Latvijas situācijā politiskās gribas trūkums ir novērojams. Piemēram, 2011. gada 24. martā tika virzīti politisko partiju apvienības „Saskaņas Centrs” grozījumi likumā „Par valsts noslēpumu”, kas tika noraidīti bez diskusijām parlamenta sēdē.

NDK interešu sfēras un aktivitāte mainās līdzīgi notikumu gaitai politikā un valstī kopumā, ļoti daudz kas atkarīgs tieši no NDK priekšsēdētāja, nosakot prioritāros darbības virzienus un veidu, kā komisija strādās konkrētajā laika periodā. NDK komisijas priekšsēdētājs G.Daudze norāda uz problēmu - „nelaime ir tā, ka ļoti bieži (..) ir grūti novilkt to robežu, kur beidzas parlamentārā kontrole pār sistēmu un kad kāds to sāk interpretēt kā iejaukšanos operatīvo dienestu darbā. Pēdējā laikā esam centušies novilkt to robežu pietiekami skaidri. Tā strikti ievērot, lai mums nevarētu neviens pārņemt to, ka mēs iejaucamies operatīvajā darbā. Kaut gan mediji ļoti bieži tieši to vien no mums sagaida, lai mēs komentētu konkrētas lietas.”¹¹⁹ Autors atzīmē, ka no sabiedrības viedokļa ir sarežģīti izvērtēt NDK darbu, jo ne vienmēr aktīvs darbs ar medijiem nozīmē to pašu, ko mēs saprotam ar aktīvu darbu komisijā, komisijas lomas pieaugumu un parlamentārās kontroles pār izlūkdienestiem pastiprināšanos.

Jāsaprot, ka NDK komisijas aktivitātes palielināšanos un lomas pieaugumu, vienmēr vērtēs politiskā aspektā. Politiku sagatavotos un izdarītos grozījumus drošības likumos var

¹¹⁸ **Intervija ar G.Daudzi, NDK priekšsēdētāju, 28.03.2011.**

¹¹⁹ Turpat.

interpretēt kā vēlmi iejaukties drošības iestāžu darbībā, lai politiķi īstenotu savus politiskos mērķus. Darba turpinājumā izklāstīti notikumi un ekspertu viedokļi saistībā ar 2007. gada grozījumiem drošības iestāžu likumos, kad bija mēģinājums padarīt NDK lomu daudz lielāku un piešķirt daudz plašākas pilnvaras attiecībā uz izlūkdienestu kontroli. Nākamajā apakšnodaļā, apskatot 2007.gada drošības iestāžu likumu grozījumus, tiks vērtēts politiskās gribas kritērijs, kā arī sabiedriskās domas ietekme. Šo grozījumu gaitā ļoti spilgti parādījās tas, kā mediji un sabiedrības uzticība konkrētām institūcijām Latvijā var ietekmēt drošības iestāžu kontroles apjomu un efektivitāti.

5.4. 2007. gada grozījumi valsts drošības iestāžu likumos

Parlamentārās kontroles nostiprināšanā pār drošības iestādēm būtiskākais pagrieziena punkts bija 2007. gads, kad tika izstrādāti grozījumi valsts drošības iestāžu likumos - Nacionālās drošības likumā, Valsts drošības iestāžu likumā, Operatīvās darbības likumā un likumā "Par valsts noslēpumu".

Minētos grozījumus izstrādāja tā brīža Ministru prezidenta Aigara Kalvīša padomnieka Raimonda Lazdiņa vadītā darba grupa. Liela loma bija arī tā laika NDK vadītājam Dzintaram Jaundžeikaram. Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga apturēja šos grozījumus drošības likumos uz diviem mēnešiem, pirmo reizi savā darbības laikā izmantojot Satversmes 72. pantu, pamatojot to ar bažām, ka oligarhi šādā veidā mēģinās ietekmēt jau ierosinātas lietas, paplašināsies personu loks, kas varēs iegūt operatīvo informāciju, kā arī būtiski palielināsies Ministru prezidenta un izpildvaras ietekme pār drošības iestādēm. Eksprezidente vēl pirms grozījumu pieņemšanas izteica iebildumus, kas netika ņemti vērā, eksprezidente arī norādīja uz trūkumiem šo grozījumu pieņemšanas procesā – lielo steigu, tiesībsargājošo iestāžu un NATO iebildumu ignorēšanu. Likumā paredzētajā kārtībā Centrālajai vēlēšanu komisijai bija jāuzsāk parakstu vākšana un gadījumā, ja tiktu savākti 10 % no pēdējās Saeimas balsstiesīgo parakstiem, būtu jāorganizē referendums, kurā tiktu lemts par Saeimas pieņemto grozījumu valsts drošības likumos atcelšanu.

Grozījumi paredzēja būtiskas izmaiņas attiecībā uz drošības iestāžu kontroli, nosakot izmaiņas gan parlamentārās kontroles jomā, gan izpildvaras ietekmes sfērā. Grozījumi paredzēja mainīt Drošības iestāžu padomes sastāvu, kas koordinē drošības iestāžu darbību. Padomi vairs nevadītu drošības iestāžu vadītāji, bet tajā paredzēja iekļaut Aizsardzības ministru, Iekšlietu ministru, Ārlietu ministru, Tieslietu ministru un Ministru prezidentu kā padomes vadītāju. Jāatgādina, ka iepazīstoties ar Igaunijas parlamentārās kontroles sistēmu,

autors secināja, ka Igaunijā šāda veida drošības iestāžu koordinācijas padome pastāv un izpildvarai šajā sfērā ir samērā plašas pilnvaras. Pēc grozījumiem, kas bija stājušies spēkā, minētā padome noteiktu drošības iestāžu prioritātes, saskaņotu drošības iestāžu budžetus pirms to izskatīšanas Saeimā, izvērtētu to darbības efektivitāti, ierosinātu pārbaudes valsts drošības iestādēs un vēl citas funkcijas. Grozījumi paplašinātu arī Ministru kabineta pārraudzībā esošā Informācijas analīzes dienesta kompetenci, kas turpmāk būtu tiesīgs veikt stratēģiskās izlūkošanas darbības, kā arī valsts drošības iestāžu pārbaudes un tas varētu piešķirt augstākās kategorijas pielādes valsts noslēpumam savām amatpersonām, kas iepriekš bija vienīgi SAB kompetencē.

Runājot par izmaiņām parlamentārās kontroles jomā, atceltie grozījumi paredzēja būtisku NDK pilnvaru paplašināšanu. Grozījumi paredzēja –

1. NDK deputātiem tiesības veikt pārbaudes valsts drošības iestādēs kopā ar šīs komisijas pilnvarotām personām, kam ir pirmās kategorijas pielāde valsts noslēpumam un iepazīties ar nepieciešamajiem dokumentiem un informāciju, izņemot to informāciju, kas sniedz informāciju par slepenajiem informācijas avotiem;
2. pieprasīt un saņemt informāciju no valsts drošības iestāžu amatpersonām;
3. uzdot ģenerālprokuroram veikt visa veida pārbaudes par drošības iestādēs veikto operatīvo darbību un izlūkošanas un pretizlūkošanas darbībām;
4. NDK deputātiem tiesības izvērtēt veikto pārbaudžu rezultātus. Grozījumos tika paredzēts, ka šīs pārbaudes veiks ģenerālprokurors ar viņa pieaicinātiem prokuroriem un drošības iestāžu vadītājiem, izņemot to drošības iestādes vadītāju, kura iestādē pārbaude tiek organizēta.

Deputāte Linda Mūrniece iesniedza priekšlikumu no likuma teksta izslēgt vārdus „kopā ar šīs komisija pilnvarotām personām, kurām ir pirmās kategorijas speciālā atļauja pieeja valsts noslēpumam”, ko deputāte paskaidroja ar risku, ka operatīvā informācija var nokļūt pārāk plašā personu lokā un nodarīt kaitējumu valsts drošībai. Šis priekšlikums sākotnēji, pieņemot likuma grozījumus, netika atbalstīts un spēkā palika komisijas redakcija. Taču pētot, Vācijas sistēmas pieredzi, jāatzīst, ka ekspertu pieaicināšana tiek uzskatīta par pavisam normālu praksi, jo deputātiem ne vienmēr ir zināšanas un profesionāla pieredze, kas saistīta ar drošības jomu un īpaši drošības iestāžu darbu. Šis, autoraprāt, ir būtisks parlamentārās kontroles vājuma punkts Latvijā. NDK līmenī autora ieskatā deputāti tomēr nepieaicinātu kā

ekspertus neprofesionālas personas, kas varētu nopludināt informāciju vai arī to izmantot savtīgos nolūkos. Tālab debates par šo ir vairāk politiskas spekulācijas.

Minēto grozījumu sakarā vislielākās diskusijas izraisīja formulējums „visa veida pārbaudes”, kā arī tika norādīts uz neskaidro NDK pārbaūžu veikšanas kārtību, apjomu, formu un pamatojumu. Prokuratūras viedoklis paredzēja, ka tā sauktās pārbaudes atstājamas parlamentārās un prokuratūras uzraudzības ietvaros, piekrītot atstāt normu, ka NDK var uzdot veikt pārbaudes valsts drošības iestādēs ģenerālprokuroram un viņa īpaši pilnvarotajiem prokuroriem likumā noteiktās prokuratūras kompetences ietvaros. Parlamentārās kontroles ietvaros veicama elektronisko sakaru līdzekļu kontroles sistēmu izmantošanas likumības pārbaude. Tāpat Valsts drošības iestāžu padomi varētu vadīt Ministru prezidents un atbildīgie ministri, ierobežojot tiem iespēju rosināt pārbaudes, taču viņiem būtu tiesības vērsties NDK ar šādu priekšlikumu, ja, viņuprāt būtu pamats aizdomām par nelikumīgu valsts drošības iestāžu darbību veikšanu.

Likumprojekta izskatīšanas gaitā tika izvirzīti vēl citi jauninājumi, kā, piemēram, deputāta V.Buzajeva priekšlikums likumam „Par valsts noslēpumu”. Deputāts uzskatīja, ka gadījumā, ja personai nav izsniegta speciālā pielaide valsts noslēpumam, šis spriedums ir pārsūdzams 10 dienu laikā no tā brīža, kad persona uzzina par šo lēmumu, kā arī attiecīgajam lēmumam jābūt motivētam un pamatotam. Priekšlikums netika atbalstīts, un joprojām lēmums par pielaidi valsts noslēpumam nav jāpamato un to nav iespējams pārsūdzēt, kas autora skatījumā bieži vien rada neizpratni par viena vai otru lēmuma argumentāciju saistībā ar pielaidi valsts noslēpumam.

Situācija valsts drošības iestāžu likumu grozījumu sakarā bija izveidojusies sarežģīta. NDK atzina, ka likuma grozījumi nav pilnīgi, ir veicami precizējumi, jāuzklausā visas iesaistītās puses, vienlaicīgi strādājot pie jauna likumu grozījumu kompromisa varianta izstrādes. Tomēr arī jaunos likuma grozījumus pieņemt izskatīšanai parlamentā galīgajā lasījumā nevarēja, jo bija jāsaģaida rezultāts par to, vai tiks savākti iedzīvotāju paraksti un vai referendums notiks, jo parlamentam ir jāakceptē tautas izvēle. Turpmākajā kompromisa variantā tika uzklausītas visas iesaistītās puses, kas arī atzina, ja parlamentam ir tāda funkcija kā parlamentārā kontrole, tad tai ir jābūt skaidri definētai. Piemēram, kā viens no piemēriem tika iekļaut NDK kompetencē pārbaudīt telefonsarunu noklausīšanās likumību, jo sabiedrībā valda mītiski uzskati par nelikumīgu telefonsarunu noklausīšanās iespēju. Tāpat notika diskusijas par to, kas ir parlamentārā kontrole drošības jomā vispār, kādi ir tās mehānismi un kāds būtu piemērotākais variants Latvijas modelim. Iepriekš šādas tēmas netika diskutētas.

Pastāvēja arī jautājums, vai parlamentārajai kontrolei pār drošības iestādēm vajadzētu notikt tiešā veidā vai arī realizētai ar izpildvaras atbildīgo ministriju starpniecību.

Nespējot vienoties par jauna, uzlabota likumprojekta redakciju, Saeima nolēma atjaunot iepriekšējo likuma redakciju. 2007. gada 15. martā Saeima pirmajā lasījumā iesniedza tādus grozījumus drošības iestāžu likumos un 29. martā tie tika pieņemti, kas faktiski atjaunoja šo likumu iepriekšējo redakciju, kā arī atcēla strīdīgās normas, kas paredzēja palielināt parlamenta un izpildvaras kontroli pār drošības iestādēm Latvijā. Jaunie grozījumi steidzamības kārtā tika vienbalsīgi pieņemti galīgajā lasījumā. Taču NDK vadītājs Dz. Jaundžeikars paziņoja, ka joprojām tiks strādāts pie jaunu drošības likumu izstrādes, izanalizējot citu valstu pieredzi un sadarbojoties ar visām iesaistītajām pusēm. Komisijas priekšsēdētāja viedoklis ir strikts: „Latvijā vispār nav parlamentārās kontroles par drošības dienestiem. Mums nav kontrole, mums ir tikai vispārīgas frāzes, praktiski tam nav ne pielietojuma, ne skaidras funkcijas.”¹²⁰

Paraksti tika savākti un 2007. gada 7. jūlijā notika referendumam par grozījumiem ar valsts drošību saistītajos likumos. Taču šim referendumam vairs nebija praktiskas nozīmes, jo grozījumi uz to brīdi jau bija atcelti. Referendumā piedalījās 338 766 balsstiesīgie Latvijas pilsoņi, no tiem 96% nobalsoja par minēto grozījumu atcelšanu. Uz referendumu neatnāca vairāk kā puse no iepriekšējās vēlēšanās dalību ņēmušajiem pilsoņiem, tāpēc referendums tika uzskatīts par nenotikušu. Diskutējams ir jautājums, vai sabiedrība neatnāca uz referendumu tāpēc, ka grozījumi jau bija atcelti, vai arī sabiedrība, nobalsojot atcelt grozījumus būtu balsojusi pret parlamentāro kontroli drošības jomā kā tādā, vai arī tādā veidā tiktu izteikts atbalsts Valsts prezidentei un neuzticība valdošajiem politiķiem. Jāpiemin, ka sabiedrībā nebija skaidra viedokļa un diskusiju par likumu būtību, šis jautājums tika nostādīts kā jautājums par to, kam sabiedrība vairāk uzticas prezidentei vai valdošajiem politiķiem.

Izpētot likumprojektu grozījumu gaitu, jāsaprot, ka gandrīz visas diskusijā iesaistītās puses piekrita, ka nepieciešams precīzāk regulēt to, kādā veidā un ar kādām metodēm tiek veikta drošības iestāžu parlamentārā kontrole. Grozījumi parādīja ne tikai problemātiku pētāmās tēmas sakarā, bet arī to, ka parlamentārās kontroles jēdziens nav vienkārši interpretējams drošības jomā, kā arī atklāja sarežģītās likumdevēja, izpildvaras un drošības iestāžu attiecības. Ir skaidrs, ka veikt izmaiņas un uzlabot sistēmu nav vienkārši, jo jautājumi ir sensitīvi kā iesaistītajām pusēm, tā arī sabiedrībai.

¹²⁰ Delfi raksts. 04.06.2007. *Iespējams, ar jauniem likumiem noteiks parlamentāro kontroli pār drošības dienestiem*. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/iespejams-ar-jauniem-likumiem-noteiks-parlamentaro.d?id=18100845> Aplūkots: [16.04.2011.]

Veicot ekspertu intervijas, tika uzdots jautājums par referenduma un drošības iestāžu grozījumu būtību. Jāatzīmē, ka intervējamie par pašu likumu būtību gandrīz neizsakās, jo svarīgākās diskusijas notika NDK sēdēs, kas ir slēgtas, kurās intervējamie nav piedalījušies. Taču viņiem ir viedoklis par procedūru un diskusijām sabiedrībā. Lielākā daļa ekspertu apgalvoja, ka referendums un pati drošības iestāžu likumu grozījumu būtība bija pavisam atšķirīga. Piemēram, A.Loskutovs runā par referenduma saistību ar uzticību parlamentam un prezidenta institūtam - „šeit jārunā par neuzticēšanos valdībai, nevis parlamentam, un uzticību valsts prezidentam. Un uzticību prezidenta viedoklim par to, ka šie grozījumi nebija vērsti uz drošības iestāžu darbības efektivitātes palielināšanu, bet gan vērsti uz to, lai politiķiem būtu krietni pieejamāka informācija, kas attiecas uz drošības iestāžu ikdienas pienākumu pildīšanu.”¹²¹ Politiķi pauž viedokli, ka problēma, lai veiktu likumdošanas izmaiņas, bija procesa politizācijā. NDK priekšsēdētājs G.Daudze secina, ka „referendums bija par pilnīgi kaut ko citu, nekā par to, par ko bija sacelts tāds skandāls. Tā bija veikla manipulācija no tā brīža opozīcijas puses. Protams, tie bija grozījumi valsts drošības likumos. Bet runāts publiskajā telpā bija par vienu, bet referendums patiesībā bija par ko citu.”¹²² Arī Tieslietu ministrs A. Štokenbergs apstiprina, ka „tas bija politisks jautājums. Es domāju, ka sabiedrība vairāk uzticas specdienestiem nekā Saeimai. Tauta balsoja par Vairu Vīķi-Freibergu. Nevienš taču nebija lasījis tos likumus.”¹²³

Autors piekrīt ekspertu izteiktajam viedoklim par to, ka likuma grozījumu apspriešanas process tika politizēts. Žurnālistu, sabiedrisko organizāciju un tā brīža opozīcijas diskusijas netika pamatotas ar atbildēm uz tādiem būtiskiem jautājumiem kā parlamentārās kontroles loma demokrātiskā valstī, metodes, kādas būtu iespējams pielietot Latvijas situācijā, lai uzraudzītu drošības iestāžu darbu. Jautājumi tika novienkāršoti un grozījumi drošības iestāžu likumos automātiski tika pozicionēti kā valdošo politiķu vēlme iejaukties operatīvo dienestu darbībā. Jautājumi, kas saistīti ar izlūkdienestu kontroli, ir ļoti viegli politizējami, jo faktiski informācija par likumdošanas iniciatīvām šajā jomā ir ļoti šauram personu lokam – NDK locekļiem, drošības iestāžu vadītājiem, Ministru prezidentam u.c., kā arī daudzi jautājumi par izlūkdienestu darbību nav plaši diskutējami. Sēdes ir slēgtas, žurnālistiem un sabiedrībai ir maz informācijas, savukārt politiķiem paveras iespējas plašām interpretācijām un manipulācijām. Arī M.Kučinskis par drošības iestāžu politizēšanu piekrīt – „jā, ļoti viegli ir politizēt šo jomu. (..) toreiz analizēju pats tos priekšlikumus, (..) , paši priekšlikumi nebija ne

¹²¹ **Intervija ar A.Loskutovu, Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas locekli,** 30.03.2011.

¹²² **Intervija ar G.Daudzi, NDK priekšsēdētāju,** 28.03.2011.

¹²³ **Intervija ar A. Štokenbergu, Tieslietu ministru,** 31.03.2011.

slikti, ne valsts drošību apdraudoši. Tas, kāpēc sacēlās viss šis te troksnis, bija fons ap tiem grozījumiem.”¹²⁴

S.Bumbiere grozījumu sakarā norāda uz problēmu komunikācijas trūkumā starp visām iesaistītajām pusēm, kā arī skaidro iemeslus, kāpēc grozījumi nevarēja tikt pieņemti – „Tas, kas notika ar referendumu, neparāda sabiedrības attieksmi pret drošības likumiem un drošības iestāžu uzraudzību. Referenduma publiskais pamatojums radīja sabiedrības domas nosliekšanos pret esošo valdību.”¹²⁵ Arī Dz. Jaundžeikars intervijā apgalvo, ka grozījumu publiskais pamatojums un patiesie iemesli bija pavisam dažādi. Viņaprāt, šie grozījumi bija ļoti nepieciešami un tie šobrīd būtu jāievieš no jauna. Dz. Jaundžeikars arī norāda uz politiskās gribas trūkumu veikt izmaiņas likumos.

Būtībā ar 2007. gada referendumu iedzīvotāji lēma par to, vai vispār ir nepieciešama parlamentārā kontrole, tādā veidā izveidojas absurda situācija – faktiski parlamentārā demokrātijā iedzīvotāji ievēl parlamentu, lai tas paustu tautas gribu un uzraudzītu izpildvaras darbību, bet atnākot uz šo referendumu un balsojot pret minētajiem grozījumiem, pilsoņi tieši otrādi - samazina parlamenta pilnvaras. Šeit iezīmējas būtiska problēma, kas attiecināma uz Latvijas politisko sistēmu, sabiedrība ievēl Saeimas deputātus, kuriem paši faktiski neuzticas. Tas parāda problēmas demokrātijā mūsu valstī, piemēram, vājās parlamentārās uzraudzības tradīcijas kopumā. Protams, jāatzīmē, ka noteicoša loma bija tam, ka lielai daļai sabiedrības bija ļoti augsts uzticēšanās līmenis eksprezidentes Vairas Vīķes - Freibergas viedoklim. Tiklīdz tika izplatīts viedoklis, ka virzītie grozījumi drošības iestāžu likumos apdraud valsts drošību, liela daļa sabiedrība automātiski pieņēma eksprezidentes viedokli par pareizu.

Saistībā ar 2007. gada grozījumiem jāmin, ka viens no iniciatoriem šiem grozījumiem bija Informācijas analīzes dienests, kas tika izveidots Einara Repšes valdības laikā un kalpoja kā informācijas filtrēšanas, analīzes un uzkrāšanas vieta no visiem drošības dienestiem. Tā pamatideja bija nepieciešamās informācijas iegūšana, atlase un nodošana tām iestādēm vai amatpersonām, kurām tā ir nepieciešama pienākumu pildīšanai. Informācijas analīzes dienests tika likvidēts Godmaņa valdības laikā. Dz. Jaundžeikars intervijā atklāj Informācijas analīzes dienesta likvidēšanas iemeslus – „bija konflikts starp informācijas analīzes dienestu un SAB (...) Tāpēc Informācijas un analīzes dienestu arī likvidēja. Informācijas un analīzes dienests tika veidots tā, kā tam valstīs būtu jābūt. Ideja pati par sevi bija pareiza, un Vācijas modeli, kurš tiek uzskatīts par vislabāko no uzraudzības aspektā, Informācijas un analīzes dienests savāc no visām institūcijām informāciju, izanalizē un vajadzīgo iedod premjeram un visiem

¹²⁴ Intervija ar M.Kučinski, 10. Saeimas deputātu, 9. Saeimas NDK priekšsēdētāju, 22.03.2011.

¹²⁵ Intervija ar S.Bumbieri, NDK konsultanti, 19.04.2011.

valdības locekļiem, kuriem tas ir vajadzīgs. (...)Attiecībā uz Informācijas analīzes dienestu tur vēsturiski krājās tā informācija, tagad ir tā, ka mums nav nekā.”¹²⁶ Savukārt, Dz. Zaķis norādīja, ka attiecībā uz Informācijas analīzes dienestu – „(..) metode, ka lemj vietā, kur sanāk daudz informācijas kopā ir pareizi, bet nepareizi, ka to dara viens vai divi cilvēki. Tur būtu jādomā par plašāku pārstāvību.”¹²⁷

Jāpiemin arī 2004. gadā sagatavotie grozījumi valsts drošības iestāžu likumos. Tie paredzēja izslēgt no Nacionālās drošības likuma punktu, ka NDK veic uzraudzību par drošības iestāžu štatiem. Dz.Jaundžeikars 2004. gada grozījumu sakarā apgalvo – „principā to pierāda arī 2004. gada labojumi, kurus bīdīja tieši no SAB, kuros arī redzams, kuri punkti ir izņemti ārā. NDK pirms tam bija tiesības kontrolēt, bija jāaskaņo katras struktūras izmaiņas, tā kā tam arī ir jābūt. (...) Tātad viņi izmainīja punktu, ka drošības dienestiem ar NDK jāaskaņo visi štati un izmaiņas.”¹²⁸

Drošības iestādes, kā ikviens indivīds un arī organizācija, pēc loģiskiem principiem vēlas pēc iespējas mazāku kontroli pār savu darbību. Protams, lūdzot drošības iestāžu vadītājiem atbildēt uz jautājumu par parlamentārās kontroles pastiprināšanu, apstiprinošu atbildi nesagaidāsim, tieši otrādi – drošības iestādes vēlas baudīt lielāku autonomiju. No vienas puses autors uzskata, ka pārāk plaša un nekontrolēta drošības iestāžu darbība ir bīstama. Taču no otras puses, politiķu vēlme iegūt pārāk lielu varu pār izlūkdienestiem arī var izraisīt ļoti bīstamu situāciju, kad politiķi iejaucas un ietekmē konkrētas operatīvās darbības, to izmantojot savu politisko mērķu sasniegšanā. Autors uzskata, ka drošības iestādēm būtu jāatskaitās par štatiem (štatū uzraudzība pašlaik NDK kompetencē), budžetu un aktualitātēm, kas var apdraudēt valsts drošību, kā arī gadījumos, kad sabiedrībā un NDK rodas šaubas par kādām konkrētām drošības iestāžu darbībām, tām jāsniedz paskaidrojums. NDK nedrīkst iejaukties konkrētās operatīvajās darbībās.

5.5. Telefonsakaru privātuma ierobežošana

Vēl viens jautājumu bloks, kas tika uzdots ekspertiem bija par telefonsakaru noklausīšanos, ko veic drošības iestādes, - vai šīs procesuālās darbības tiek veiktas sankcionēti un vai ar parlamentārās kontroles mehānismu tiek nodrošināta Latvijas iedzīvotāju privātās dzīves neaizskaramība. Lai labāk izprastu jautājuma kontekstu, autors turpinājumā īsi iepazīstina ar specifiskiem jautājumiem, kas saistīti ar mobilo un fiksēto

¹²⁶ Intervija ar Dz.Jaundžeikaru, 9. Saeimas NDK priekšsēdētāju, 25.04.2011.

¹²⁷ Intervija ar Dz.Zaķi, NDK locekli, 27.04.2011.

¹²⁸ Intervija ar Dz.Jaundžeikaru, 9. Saeimas NDK priekšsēdētāju, 25.04.2011.

telefonu sarunu kontroles iekārtu, tiesnešu sankcijām un pašu procedūru. Savukārt, apakšnodaļas otrajā daļā autors analizē ekspertu viedokļus.

Saistībā ar telefonsakaru noklausīšanos jāiezmē divi galvenie veidi, kā var izpausties telefonsakaru pārtveršana. Pirmais veids ir SAB īstenotais mehānisms, strādājot ar mobilo telefonu sarunu kontroles iekārtu. SAB nodrošina tehniski šo procedūru ar minēto iekārtu pēc to valsts drošības un tiesībsargājošās iestāžu pasūtījuma, kam tas likumā ir atļauts. SAB tehniski veic šo funkciju, bet tālāk pārtvertos datus automātiski nodod tai iestādei, kas ir iniciējusi konkrēto telefonsarunu pārtveršanu. Iestādei, lai veiktu konkrēta telefona numura noklausīšanos, ir jāsaņem Augstākās tiesas tiesneša sankcija. SAB rīcībā atrodas visa informācija, kas saistīta ar konkrētā telefona numura noklausīšanos – zināma amatpersona, kas pieņēmusi lēmumu, iestādes vadītājs, Augstākās tiesas tiesnesis, kas devis sankciju, kontrolējams telefona numurs un termiņš, cik ilgi konkrēto telefona numuru drīkst noklausīties, taču neatrodas informācija par to, kāpēc sarunas tiek noklausītas. Noklausītās sarunas automātiski tiek pārsūtītas iestādei, kas ir iniciējusi šo pārbaudi. SAB neglabājas pārtvertās informācijas kopijas, taču iespējams pārbaudīt, ievadot konkrētu telefona numuru sistēmā, vai konkrētais numurs ir noklausīts un kādā termiņā tas ir noklausīts. Uzraudzību, lai telefona numuru izvēle atbilstu tiesnešu sankcijām, veic ģenerālprokurors ar viņa pilnvarotajiem prokuroriem.

Otrs veids ir pārnēsājamās noklausīšanās iekārtas. KNAB par šādu ierīču atrašanu ir informējis vairākkārtīgi. Šādas iekārtas var iebūvēt pildspalvās, pulksteņos, brillēs un daudzos citos sadzīves priekšmetos, kā arī ir piespraužamas iekārtas un ierīces, kuras ievieto mobilā telefona SIM kartē, un uz to piezvanot, var noklausīties sarunas 20 metru rādiusā, kā arī ētera skanēšanas iekārtas.

Ekspertiem tika lūgts izteikt viedokli jautājumā par to, vai, viņuprāt, drošības iestāžu darbs ir sankcionēts, noklausoties telefona sarunas. G.Daudze intervijā norādīja, ka viņam ir skaidrs un saprotams pats process, kā notiek šī telefonsarunu noklausīšanās. Viņš pats 9.Saeimas laikā ir bijis izbraukuma sēdē SAB kopā ar NDK, lai iepazītos ar pašu rīcības procesu, un viņš ir pārliecināts, ka tas notiek sankcionēti. Tomēr deputāts pieļauj, ka vienmēr var pastāvēt "cilvēciskais faktors" un kāds var neievērot noteikto procesuālo reglamentu. Arī otrs intervētais parlamenta deputāts M.Kučinskis ir pārliecināts, ka kopumā darbs norit atbilstoši likumā noteiktajam. Arī A.Loskutovs apgalvo, ka ikviens cilvēks var būt drošs, ja vien viņš nav iesaistīts prettiesiskās darbībās. SAB direktors J.Kažociņš pauž viedokli, ka visa telefonsarunu noklausīšanās norit sankcionēti, likumības ietvaros, un norāda uz faktu, ka „vismaz reizi mēnesī, iepriekš nebrīdinot, SAB ierodas Ģenerālprokuratūras īpaši pilnvarotu

prokuroru nodaļas prokurori, kas pārbauda telefonsarunu kontroles sistēmā ievadīto numuru atbilstību saņemtajām Augstākās tiesas tiesnešu sankcijām.”¹²⁹

Savukārt pretēju viedokli pauž Tieslietu ministrs A.Štokenbergs. Uz jautājumu – vai var garantēt, ka Latvijas iedzīvotāji var būt pārliecināti, ka sarunas netiek noklausītas. A.Štokenbergs atbild: „Jā, tā var gadīties.”¹³⁰ A.Štokenbergs norāda arī uz riska faktoru – „par tiesnešiem ir pavisam triviāls stāsts, pirmkārt, man ir aizdomas, ka par viņiem pašiem ir izstrādes lietas KNAB. Piemēram, pie tiesneša atnāk KNAB darbinieks un saka, ka viņam vajag sankciju, tiesnesis arī iedod šo te sankciju, jo viņam pašam arī negribas problēmas, ka KNAB uzsāk kaut kādu izstrādi vai kaut ko tādu, vai ka KNAB ir ziņas, ka konkrētais tiesnesis ir paņēmis kukuli.”¹³¹ Arī Dz.Jaundžeikars minēja, ka Dzenīša laikā bija informācija, ka visas sarunas tiek noklausītas sankcionēti un viss ir kārtībā, lai gan pēc tam parādījās pretēja informācija un veseli saraksti ar nesankcionēti noklausītām sarunām.

Intervētājs min piemēru intervijas gaitā par noklausītajām sarunām žurnālistes Ilzes Jaunalksnes gadījumā un lūdz to komentēt, kā arī skaidrot, kā šāda situācija varēja notikt. A.Loskutovs pauž savu viedokli, ka „Jaunalksnes lieta pēc manas pārliecības bija pasūtījuma lieta, un ir pietiekami daudz faktu, kas ļauj domāt, ka uzdevumus deva augstākstāvoši iestādes vadītāji.” Tāpat Jaunalksnes gadījuma sakarā A. Loskutovs norāda uz loģisku shēmu „ja notiek prettiesiska telefonsarunu noklausīšanās savtīgām interesēm, komercinteresēm, kamēr šī informācija, kas iegūta šādā veidā, neparādās aprītē, visdrīzāk arī neviens to neuzzinās, tai skaitā, arī cilvēks, kura tiesības ir pārkāptas. Protams, šajā gadījumā, ja prokuratūra, kura kontrolē, to atradīs, tad ir pamats kriminālatbildībai. Otrs gadījums – ja šī informācija ir iegūta, lai izmantotu pret šo cilvēku, kuru noklausās, lai viņu nomelnotu, kā bija Jaunalksnei, tad principā šis ir kamikadzes gājiens, jo ir pilnīgi skaidrs, ka būs sūdzība no šīs personas puses, ka tiks atrasts vismaz izpildītājs, tas, kas bija vērsies pēc sankcijas telefonsarunu noklausīšanai.”¹³²

Uzdodot precizējošus jautājumus saistībā ar telefonsarunu noklausīšanos, intervējamie G.Daudze, M.Kučinskis un A.Loskutovs min, ka teorētiski ir iespējams samainīt telefona numurus konkrētās lietās, bet tieši Ilzes Jaunalksnes gadījums bija labs precedents un notiesājošais sods šajā lietā, ko saņēmušas vainīgās personas, liks amatpersonām pārdomāt savu rīcību un neriskēt, veicot šādas pretlikumīgas darbības. Jautājot par atbildības

¹²⁹ **Intervija ar J.Ķažociņu, SAB direktoru.**

¹³⁰ **Intervija ar A.Štokenbergu, Tieslietu ministru, 31.03.2011.**

¹³¹ Turpat.

¹³² **Intervija ar A.Loskutovu, Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas locekli, 30.03.2011.**

uzņemšanos, G.Daudze atzīst: „Ne priekšnieks, ne prokurors nezina, par kuru telefona numuru ir runa. Faktiski atbild tas, kurš sagatavo dokumentus.”¹³³ Savukārt, M.Kučinskis apgalvo, ka prokuratūrai kā kontrolējošajai iestādei ir jāuzņemas atbildība, lai šādi gadījumi tiktu novērsti, viņš Jaunalkšnes noklausīšanās sarunu sakarā uzsver – „Maizīti nēsāja uz rokām, bet teiksim godīgi – tā bija Maizīša nolaidība, ja reiz prokuratūrā šādas lietas varēja notikt, ka tik pavirši tam piegāja. Un neviens toreiz Jaunalkšnes gadījumā nesaskatīja, kur ir vaina.”¹³⁴

J.Kažociņš par amatpersonu atbildību saistībā ar telefonsarunu noklausīšanās secina - „Nereti publiskajā telpā izskan bažas par it kā nesankcionētu telefona sarunu pārtveršanu. Esošās uzraudzības spēks balstās uz faktu, ka sistēma skaidri norāda uz atbildīgo iestāžu un konkrēto amatpersonu atbildību un pilnvarām lēmumu pieņemšanas procesā. Pārkāpumu gadījumā sistēma ļauj identificēt vainīgās amatpersonas un attiecīgi sodīt. Prettiesisku lēmumu pieņemšana ir būtisks riska faktors amatpersonām lēmumu pieņemšana procesā.”¹³⁵ Autors piekrīt iepriekš izteiktajam apgalvojumam, jo esošā sistēma paredz iespēju noteikt vainīgās amatpersonas. Uzmanība, pēc autora domām, ir jāpievērš diviem citiem svarīgiem aspektiem, pirmkārt, drošības iestādēs jābūt stingri reglamentētai iekšējai kārtībai, ko nosaka atbilstošie iekšējo kārtību reglamentējošie dokumenti; jābūt augstai amatpersonu un darbinieku disciplīnai un profesionalitātei. Otrkārt, lielāka uzmanība jāpievērš tam, proti tam-uz ko norādīja Tieslietu ministrs, kā šīs sankcijas tiek izsniegtas un cik efektīvi tiek veikta kontrole no ģenerālprokuratūras puses.

Saistībā ar SAB pielietoto mehānismu ekspertiem nebija šaubu, ka šajā sakarā sistēma ir sakārtota, taču kā daudz lielāku riska faktoru minēja privātās noklausīšanās iestādes. Šīs ierīces, to regulējumu un kontroli gandrīz visi eksperti minēja kā būtisku riska faktoru tam, ka sarunas patiešām var tikt nesankcionēti noklausītas. Autors atzīmē, ka likumdošanā tika ieviestas izmaiņas, kas vairāk nedod iespējas privātajām personām bez licences nodarboties ar noklausīšanās iekārtu tirdzniecību. M.Kučinskis uzskata, ka šo likumu normu ieviešana ir spiediens uz privātstruktūrām, taču vienlaikus atzīst, ka „aizmirsas tajās izmaiņās uzraudzīt ne vienmēr godprātīgos darbiniekus, kas strādā pašās drošības iestādēs. (..) Vēl joprojām nav noreglamentēta sfēra, kas reglamentē iekšieni.”¹³⁶ Arī Dz. Jaundžeikars apgalvo - „kad sākām runāt par šīm pārvietojamām kastēm, visādām tādām aparatūrām, tad izrādījās, ka neviens nemaz nezina, cik tās īsti ir. Prokurors teica vienu, policijas priekšnieks citu, bet

¹³³ Intervija ar G.Daudzi, NDK priekšsēdētāju, 28.03.2011.

¹³⁴ Intervija ar M.Kučinski, 10. Saeimas deputātu, 9. Saeimas NDK priekšsēdētāju, 22.03.2011.

¹³⁵ Intervija ar J.Kažociņu, SAB direktoru.

¹³⁶ Intervija ar M.Kučinski, 10. Saeimas deputātu, 9. Saeimas NDK priekšsēdētāju, 22.03.2011.

beigās sanāca pavisam cits cipars.”¹³⁷ S. Bumbiere norāda – „tāpat bez sankcijām iespējams veikt sarunu noklausīšanos un personas izsekošanu, izmantojot neregistrētas uztveršanas iekārtas (tā sauc. koferīšus). Šādas iekārtas netiek uzskaitītas iestāžu pamatlīdzekļos un līdz ar to nav pierādāms (ja vien kādreiz kāds gadījums nenovedīs pie tā, ka tikušas izmantotas šādas ierīces), ka tās tiek izmantotas.”¹³⁸ Arī Dz. Zaķis izteica versiju par šādu koferīšu esamību un iespējamu pielietojumu. Autors secina, ka četri eksperti norādīja uz problēmām saistībā ar pārnēsājamo noklausīšanās iekārtu uzskaites veikšanu. KNAB 2007. gadā bija informējis SAB par atrastām šāda veida ierīcēm, kā arī aizdomām, ka šīs ierīces ir pielietotas operatīvajā darbā, taču konkrēti pierādījumi tam netika atrasti. Arī autors piekrīt, ka pastāv problēmas saistībā ar pārnēsājamo iekārtu uzskaiti, taču šādas iekārtas netiek ieskaitītas pamatlīdzekļos, līdz ar to nav pierādāmas.

Gandrīz visi intervējamie norādīja uz to, ka gadījumā, ja personai ir aizdomas, ka viņa telefonsarunas tiek noklausītas vai arī tiek citādi ierobežotas viņa brīvības, piemēram, persona tiek izsekota, tad personai ir iespēja griezties ar iesniegumu prokuratūrā, lai tiktu veikta pārbaude par nesankcionētu drošības iestāžu darbu. A.Loskutovs norādīja uz parlamentārās kontroles mehānismu, kas darbojas, - „ja kāda persona neuzticas tiesību aizsargājošajām iestādēm var rakstīt parlamentāru sūdzību par iespējamiem cilvēktiesību pārkāpumiem, veicot operatīvos pasākumus, darbības, bet tad parlaments, savukārt, varētu vērsties pie prokuratūras.”¹³⁹ Šajā gadījumā šī mehānisma pastāvēšana norāda uz to, ka iedzīvotāji uzticas ievēlētajiem politiķiem un vēršas pie viņiem, lai viņu kontrolē noritētu šī pārbaude. A.Loskutovs atzīmē, ka, vēršoties pie politiķiem, - „iedzīvotājs var panākt, ka šī situācija būtu vērtēta ne tikai tiesiskā plāksnē, bet arī politiskā plāksnē.”¹⁴⁰

Autors jautāja NDK konsultantei, cik bieži iedzīvotāji izmanto šādu iespēju un vēršas NDK ar sūdzībām. NDK konsultante S.Bumbiere atzina, ka „komisija vidēji nedēļā saņem kādas trīs līdz četras vēstules, kurās iedzīvotāji informē par nacionālās drošības jūtīgiem jautājumiem, vai gadījumiem, kuri ir saistīti ar drošības iestāžu darbu Latvijā. Šādos gadījumos vēstules tiek rūpīgi izskatītas un izvērtēts to saturs komisiju sēdēs, kā arī iesniegums nodots atbildīgajām instancēm”.¹⁴¹ Komisijas konsultante norāda, ka iedzīvotāji vēršas komisijā, jo uzskata, ka tādā veidā pārbaude tiks veikta taisnīgāk un korektāk. Autora ieskatā šis fakts ir apstiprinājums tam, ka iedzīvotāji parlamentāro kontroli pār drošības

¹³⁷ **Intervija ar Dz.Jaundžeikaru, 9. Saeimas NDK priekšsēdētāju, 25.04.2011.**

¹³⁸ **Intervija ar S.Bumbieri, NDK konsultanti, 19.04.2011.**

¹³⁹ **Intervija ar A.Loskutovu, Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas locekli, 30.03.2011.**

¹⁴⁰ Turpat.

¹⁴¹ **Intervija ar S.Bumbieri, NDK konsultanti, 19.04.2011.**

iestādēm uzskata par nepieciešamu un svarīgu. Tomēr jāatzīmē, ka katrā konkrētajā gadījumā tas ir atšķirīgi, vienā gadījumā iedzīvotāji vairāk uzticas drošības iestādēm, citā, savukārt, - parlamentam. Tāpēc jāatceras, ka sabiedrības uzticēšanās ir ļoti nozīmīgs faktors un nav noniecināms attiecībā uz drošības iestāžu kontroli. Iedzīvotāji un mediji, dažādu notikumu iespaidā, var vērst politiku uzmanību stingrāk vai mazāk stingri kontrolēt drošības iestādes.

Saistībā ar telefonsakaru privātuma ierobežošanu un likuma normām S.Bumbiere skaidro – „Neskaidra ir Operatīvās darbības likuma 7.panta piektā daļa, no kuras nav skaidrs, vai tiesneša akcepts ir obligāti jāsaņem, ja operatīvā darbība ir paveikta nepārsniedzot 72 stundu termiņu. Tas rada risku, ka, piem., telefona sarunu, kura noklausīta 70 stundu laikā var tikt nesaskaņota ar tiesnesi.”¹⁴² Šo operatīvas darbības pasākumu normu Satversmes tiesā apstrīdēja iesniedzējs Mairis Meimanis, kurš uzskatīja, ka šāda likuma norma pieļauj patvaļīgu iejaukšanos personas privātajā dzīvē. Šī gada 11. maijā ar Satversmes tiesas spriedumu tika atzīts, ka šādi veikts operatīvās darbības pasākums ir samērīgs un Satversmei atbilstošs. Satversmes tiesa norādīja, ka „nav pieļaujams Operatīvās darbības likuma 7.panta piekto daļu interpretēt tādējādi, ka operatīvās darbības pasākumiem, kas uzsākti bez tiesneša akcepta, bet pabeigti pirms 72 stundu termiņa beigām, tiesneša akcepts vispār nebūtu vajadzīgs. Operatīvās darbības pasākumi, kas veikti, lai novērstu likumā minētos noziedzīgos nodarījumus, atzīstami par samērīgiem un Satversmes 96.pantam atbilstoši tikai tad, ja neatkarīgi no to pabeigšanas laika ir saņemts Augstākās tiesas priekšsēdētāja vai viņa īpaši pilnvarota Augstākās tiesas tiesneša akcepts. Likumā paredzētais pienākums par operatīvajām darbībām paziņot prokuroram nozīmē to, ka prokuroram jāveic uzraudzība pār veikto operatīvās darbības pasākumu atbilstību likuma prasībām, tādējādi nodrošinot personas pamattiesību ievērošanu. Nepamatota tiesību aizskārums gadījumā personai ir tiesības prasīt, lai tiktu novērsts vai atlīdzināts tai nodarītais kaitējums.”¹⁴³ Autors piekrīt Satversmes tiesas spriedumā paustajiem argumentiem, kas apliecina to, ka likumu normas Latvijā ir sakārtotas tā, lai iedzīvotāji varētu būt droši, ka viņu privātās dzīves neaizskaramība tiek nodrošināta.

¹⁴² **Intervija ar S.Bumbieri, NDK konsultanti**, 19.04.2011.

¹⁴³ **Satversmes tiesas spriedums 11.05.2011. lietā Nr. 2010-55-0106** "Par Operatīvās darbības likuma 7.panta piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96.pantam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 13.pantam un Operatīvās darbības likuma 35.panta pirmās daļas pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam."

5.6. Sistēmas trūkumi un nepieciešamie uzlabojumi ekspertu vērtējumā

Darba iepriekšējās nodaļās apstiprinājās fakts, ka ir ļoti grūti nosakāma tā robeža, cik tālu parlamentārajai kontrolei vajadzētu sniegties drošības jomā. Tāpat pārliecinājāties, ka nav viegli veikt izmaiņas šajā jomā, jo jautājumi ir ļoti jūtīgi, ko labi parādīja centieni 2007. gadā veikt grozījumus drošības iestāžu likumos. Tomēr autors aicināja ekspertus izteikt priekšlikumus sistēmas uzlabošanai un pilnveidošanai.

Eksperti izteica visdažādākos priekšlikumus par kontroles pastiprināšanu, taču jāatceras, ka pārāk stingra kontrole var saplūst jau ar iejaukšanos izlūkdienestu darbā, kas var būt arī bīstami, tāpēc jādomā par samērīgumu un līdzsvaru šajā jomā. Attiecībā par grozījumiem likumdošanā arī A.Štokenbergs pauž līdzīgu viedokli – „šeit pastāv tā mūžīgā diskusija par to, kam parlamentārā valstī jārealizē šīs funkcijas, patiesībā parlamentam vajadzētu būt tiesībām darīt visu, pat, pārņemot no civil dienesta idejas, aizstājot vadītājus. Uzskatu, ka parlamentam vajadzētu arī būt tiesībām dot uzdevumus iestādēm, nevis tikai pārraudzīt, bet vienmēr jāzina tā trauklā, sarkanā līnijā, lai neiejauktos operatīvajā darbā.”¹⁴⁴ Eksperts uzskata, ka parlamentārā valstī kā Latvijā parlamenta loma būtu nostiprināma, rosinot izmaiņas šādos virzienos – uzdevumu došanu izlūkdienestiem, vadītāju aizstāšanu u.tml. Līdzīgi G.Daudzes paustajai pozīcijai arī viņš uzskata, ka deputātiem, kas ar šiem jautājumiem strādā, ir jāprot precīzi noteikt tā ”smalkā” robeža, lai nenotiktu iejaukšanās operatīvajā darbā, un nebūtu traucēta operatīvo dienestu funkciju veikšana, un netiktu izjaukti to darbības pamatprincipi, kas saistās ar slepenību.

G.Daudze izteicis viedokli, ka vispirms vajadzētu izmantot visas esošās iespējas, lai kontrolētu drošības iestādes, un tikai pēc tam domāt par uzlabojumu ieviešanu. Līdzīgu viedokli pauž arī Dz.Zaķis un A.Loskutovs. Pavisam pretējās domās ir M.Kučinskis un Dz.Jaundžeikars, kuri uzskata, ka ir nepieciešami vairāki grozījumi likumdošanā. Kā primāro viņi min piešķiršanas kārtības uzlabošanu pielaidei valsts noslēpumam. Tajā joprojām ir ļoti neskaidri principi, kā šī pielaide tiek piešķirta. Dz. Jaundžeikars secina: „NATO un ES visiem ir viena kārtība, mums bija arī tāda pašai jābūt, un mums ir arī vienīgā valsts, kas atšķiras. Ir radīta viena iestāde pāri visām, kura kā saka koriģē – tam es došu, tam es nedošu. Un vadītāja lēmums nav pārsūdzams nekam. Tas ir tas lielākais absurds. Augstākais vadītājs mūsu valstī

¹⁴⁴ **Intervija ar Aigaru Štokenbergu, Tieslietu ministru, 31.03.2011.**

ir SAB vadītājs, jo no viņa atkarīgs gan prezidents, gan ministru prezidents, gan prokurors, gan ģenerālprokurors - visi atkarīgi.”¹⁴⁵

Darba autors piekrīt ekspertiem, ka problēma pastāv, jo patiešām šie principi nav zināmi. Personai, kandidējot amatam, nepastāv iespēja izvērtēt savu atbilstību konkrētajam amatam, tajā pašā laikā SAB, nepiešķirot pielaidi valsts noslēpumam, vienā momentā var izbojāt politiķa vai augstas amatpersonas karjeru. Jau 2007.g. grozījumos šādu priekšlikumu iesniedza 9. Saeimas deputāts Vladimirs Buzajevs. 2011. gada martā politisko partiju apvienība „Saskaņas centrs” sagatavoja grozījumus likumā „Par valsts noslēpumu”, kas paredzēja ieviest skaidrus un vienotu kritērijus pielaižu saņemšanai klasificētai informācijai. „Saskaņas Centra” deputāti uzskatīja, ka neskaidrs ir likumā minētais termins – uzticama persona, kas nav definēts likuma tekstā un paver ļoti plašas iespējas interpretēšanai. Praktiski iestāde, kas pieņem lēmumu par pielaidi, var pieņemt lēmumu, vadoties pēc saviem subjektīviem apsvērumiem, tos nekādi neargumentējot. Frakcija arī atsaucās uz 2009. gada 8. septembrī apstiprināto NATO direktīvu, kas nosaka, ka kritērijiem ir jābūt skaidri definētiem. Grozījumi tika virzīti izskatīšanai šī gada 24. marta plenārsēdē, bet neguva Saeimas vairākuma atbalstu.

S.Bumbiere nosauca, viņasprāt, nepieciešamos uzlabojumus likumos, pirmkārt, - „lai būtu iespējams veikt uzraudzību par drošības dienestiem - štatiem, struktūru, amatiem, atalgojumu, nepieciešams atjaunot 2004.gada 7.aprīlī no likuma izslēgtos nosacījumus, kas noteica, ka NDK nosaka valsts drošības iestāžu pamatstruktūru un apjomu, izvērtē un akceptē Satversmes aizsardzības biroja iesniegtos priekšlikumus par tā struktūru, amatiem un darba samaksu.”¹⁴⁶ Runājot par personāla kontroli, autors piekrīt S.Bumbierei, ka deputātiem būtu jāzina par visām izmaiņām drošības iestāžu personālsastāvā. Dz. Jaundžeikars minēja, ka bieži vien NDK locekļi nezināja pat par izmaiņām saistībā ar augstiem izlūkdienestu vadītāju amatiem. Viņš arī apgalvoja, ka šādu informāciju var iekļaut vispārējos ziņojumos, bet iestādes to darīja nelabprāt, kā vienīgo izņēmumu viņš nosauca Drošības policiju, kas informāciju par štatu izmaiņām veica brīvprātīgi.

Otrkārt, S.Bumbiere atzīmēja – „likumos reglamentētās parlamentārās uzraudzības tiesības un pienākumi ir virspusēji. Būtu nepieciešams detalizētāks reglamentējums. Piemēram, dažādi tiek traktēti nosacījums: „iestāžu dienesta dokumenti un informācija”. Likumā būtu jāiekļauj nosacījums, ka valsts drošības iestādes regulāri ziņo NDK par sevišķā veidā veiktajām darbībām, cik tādas uzsāktas, kāds ir rezultāts, cik krimināllietas ierosinātas,

¹⁴⁵ **Intervija ar Dz.Jaundžeikaru, 9. Saeimas NDK priekšsēdētāju, 25.04.2011.**

¹⁴⁶ **Intervija ar S.Bumbieri, NDK konsultanti, 19.04.2011.**

cik lietas ir nonākušas līdz tiesai, cik ir uzsāktas lietas, kas pierādījumu trūkumu dēļ nav nonākušas līdz krimināllietai, kā arī par izsniegtajām un anulētajām pielaidēm, t.sk., kurām personām un kāpēc, uz kāda likuma panta pamata, ir izsniegtas vai anulētas pielaides.”¹⁴⁷ Arī, pēc autora domām, skaidrāks interpretējums jēdzienam informācija būtu lietderīgs, jo pretējā gadījumā tikko ievēlētam deputātam, sākot strādāt un iepazīstoties ar likumu, var nebūt skaidrs, ko viņš ir tiesīgs zināt, ko drīkst jautāt un ko nē.

Ekspertu viedokļi atšķīrās par jautājumu, vai NDK vajadzētu būt likumdošanā atrunātai funkcijai - dot iestādēm uzdevumus. A.Štokenbergs un Dz. Jaundžeikars uzskata, ka ir jāpaplašina komisijas funkcijas un jādod tai iespēja dod uzdevumus drošības iestādēm. Citi eksperti attiecībā par uzdevumu uzdošanu iestādēm bija piesardzīgāki.

Runājot par parlamentārās kontroles apjomu, A.Štokenbergs min, ka vajadzētu paplašināt to iestāžu loku, kas ir pakļautas NDK – „Mums ir specdienesti, kam ir izziņas funkcija, (..) astoņi. Parlaments kontrolē tikai trīs, tā jau ir pirmā problēma, ka kontrolē tikai trīs.” Pārējie eksperti šādu problēmu nesaskata. Autora pozīcija šajā jautājumā ir par esošās kārtības saglabāšanu.

Visi intervētie eksperti atzina par nepieciešamu ieviest parlamentārās debates par nacionālās drošības jautājumiem, tai skaitā, atskaiti par izlūkdienestu darbu. Jāatzīmē, ka saskaņā ar izmaiņām Saeimas Kārtības rullī, kas tika ieviestas 2008. gadā, arī pašlaik Ministru prezidentam jāiesniedz gadskārtējais ziņojums par Latvijas nacionālo drošību Saeimai. Taču ziņojums parlamentam tika kritizēts par pārāk vispārīgo saturu un daudzu valstij būtisku problēmjaudājumu apiešanu. Ziņojumā netika iekļauta sadaļa par drošības dienestu paveikto. Ekspertu domas atšķīrās par formātu, kādā šādām debatēm vajadzētu notikt. S.Bumbiere rosina izveidot ziņojumu par nacionālo drošību pavisam citādā formātā nekā tas ir šobrīd – „(..) formātam vajadzētu būt tādām, ka NDK priekšsēdētājs ziņo par darbu kopumā nacionālās drošības jomā, tai skaitā, atskaitās arī par parlamentārās uzraudzības lomu drošības jomā, bet kopā ar priekšsēdētāju ziņo arī drošības iestāžu vadītāji. Iespējams, šādas parlamenta sēdes varētu būt slēgtas, līdzīgi kā tiek organizētas slēgtas valdības sēdes, lai tajās nepiedalītos preses pārstāvji, kas varētu būt riska faktors, strādājot ar sensitīvu informāciju.”¹⁴⁸ Var piekrist, ka deputātiem būtu jāsaņem vairāk informācija par valsts nacionālo drošību, tai skaitā, par izlūkdienestu darbību valstī.

Pēc autora domām, slēgtas parlamenta sēdes priekšrocība, ziņojot par nacionālo drošību valstī, varētu nodrošināt izvairīšanos no politiķu populisma, kādu varēja novērot šī gada

¹⁴⁷ **Intervija ar S.Bumbieri, NDK konsultanti**, 19.04.2011.

¹⁴⁸ Turpat.

Ministru prezidenta V.Dombrovskā ziņojuma par nacionālo drošību debašu laikā. Arī G.Daudze uzsvēra, ka NDK sēdes ir slēgtas un tas nodrošina ļoti konstruktīvu darbu un debates par jautājumiem. Turpretim M.Kučinskis min Lietuvas piemēru saistībā ar atklātām debatēm – „Lietuvas piemērs ir labs, kas ir mūsu konservatīvā parlamenta trūkums, tur nevis KNAB iesniedz slepeni atskaiti komisijai, bet KNAB tur reizi gadā kāpj parlamenta tribīnē, un nevis tukši runā tur kaut ko, bet gan nonāk visu parlamentāriešu krustugunīs. To viņi tur dara ar visām savām ievēlētajām amatpersonām, visur ir televīzijas, visur ir tiešās atbildes uz jautājumiem.”¹⁴⁹

A.Loskutovs intervijā retoriski jautāja par šādu debašu saturu un sarežģītības pakāpi. A.Loskutovs secina: „(..) jautājums ir par to, ko deputāti uzskata par augstu grūtības pakāpi ziņojumā un ko nē. Ja viņi grib ar konkrētiem faktiem, tad neviena iestāde ar konkrētiem faktiem nerunās, kamēr var teikt šie fakti ir ikdienas aprītē, kamēr nav spēkā stājies tiesas nolēmums. Tas ir normāli, un tas atbilst mūsu likumu prasībām.”¹⁵⁰ Runājot par debatēm, A.Loskutovs izteica bažas par to, cik daudz izlūkdienesti varēs izstāstīt, taču vienlaikus atzina par nepieciešamu deputātiem izstāstīt par izlūkdienestu darbības mehānismiem un pamatprincipiem.

Arī autors uzskata, ka situācijās, kad deputātam vēlētais vai žurnālists jautā viedokli par kādu konkrētu gadījumu, viņam vajadzētu vismaz izprast un zināt šo notikumu patieso secību un kārtību, kāda turpmāk var izrietēt, kā arī jāvar izskaidrot drošības iestāžu pamatdarbības. Šādā veidā sabiedrībai būtu izpratne par notikumiem, kas parādās publiskajā telpā. Kā piemēru var minēt konfliktsituācijas un viedokļu apmaiņu saistībā ar KNAB, kad publiskajā telpā nedzirdam konstruktīvas debates. Tiek kritizēts KNAB direktora N.Vilnīša profesionālās un vadītāja iemaņas, lai gan nevienam sabiedrībā nav skaidrs, kāda ir KNAB uzbūve, kā notiek informācijas aprīte tajā un daudzi citi jautājumi. Daudz vienkāršāk žurnālistiem šķiet operēt ar politisko piederību, kas, protams, ir būtisks jautājums, taču, pēc autora domām, daudz konstruktīvāk būtu debatēt par to, kā uzlabot šo sistēmu saistībā ar KNAB. G.Daudze KNAB sakarā pauž šādu viedokli: „Tas pats KNAB jautājums, kur ir dažas pārāk neatkarīgas iestādes. Viss ir labi, kamēr viss ir labi, taču tad, kad rodas konflikti, tā uzreiz, ja iejaucas politiķi, to uzreiz uztaisa par politisku iejaukšanos. Ir jāmaina sistēma, kurš par ko atbild.”¹⁵¹

Eksperti saistībā ar uzlabojumiem parlamentārās uzraudzības jomā saredz arī citus aspektus. M.Kučinskis uzskata, pirms veikt kādus grozījumu likumdošanā, lai uzlabotu

¹⁴⁹ **Intervija ar M.Kučinski, 10. Saeimas deputātu, 9. Saeimas NDK priekšsēdētāju, 22.03.2011.**

¹⁵⁰ **Intervija ar A. Loskutovu, Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas locekli, 30.03.2011.**

¹⁵¹ **Intervija ar G.Daudzi, NDK priekšsēdētāju, 28.03.2011.**

parlamentāro kontroli pār drošības iestādēm, vispirms parlamentam ir jāatgūst sabiedrības uzticība. Viņš norāda uz sabiedrības uzticību kā galveno instrumentu, kas ļautu pastiprināt parlamentāro kontroli attiecīgajā jomā. Eksperts norāda uz nacionālo drošību apdraudošu faktoru – „šis neuzticības kritums ir jau nacionālo drošību apdraudošs. Ir jābūt plānam, bez maz slepenam, lai to atgūtu, to nevar izdarīt vienkārši parlaments, ja tas neko nedarīs vai parlaments, kurš parādnieka striķītī ies. Tai ir jābūt mērķtiecīgai valsts politikai, lai šo te prestižu noturētu tādā līmenī, ka uzticība parādītos.”¹⁵² Arī A.Štokenbergs uzskata, ka Latvijas gadījumā sabiedrība vairumā gadījumu vairāk uzticas tieši drošības iestādēm nevis parlamentam.

Apkopojot ekspertu viedokļus, autors izdala trīs galvenos darbības virzienus, kuros turpmāk būtu jāstrādā, pirmkārt, būtu jācenšas parlamentam atgūt sabiedrības uzticība, otrkārt, skaidrāk normatīvajos aktos jādefinē parlamenta loma izlūkdienestu uzraudzības jomā, piemēram, likumā „Par valsts noslēpumu” skaidrāk definējot kritērijus pielaidei valsts noslēpumam, treškārt – jāpalielina deputātu un sabiedrības informētība par izlūkdienestu darbu, izveidojot konstruktīvas debates parlamentā par drošības iestāžu darbības rezultātiem un darbības pamatprincipiem.

¹⁵² Intervija ar M.Kučinski, 10. Saeimas deputātu, 9. Saeimas NDK priekšsēdētāju, 22.03.2011.

SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

Latvijā jebkuri grozījumi likumos saistībā ar drošības iestāžu darbību ir raisījuši asas diskusijas. Tā, piemēram, ierosinot 2007. gada grozījumus drošības iestāžu likumos, kad publisko debašu process bija tiktāl politizēts, ka lielāka daļa sabiedrības un arī paši politiķi vairs neizprata likumu būtību un to, kā ierosinātās izmaiņas varētu ietekmēt drošības iestāžu darbu un visas sabiedrības intereses kopumā. Publiskajā telpā praktiski nenotiek konstruktīvas diskusijas par parlamentārās kontroles nepieciešamību un apjomu pār drošības iestādēm. Arī politiķi kuluāros labprāt izvairās no šī temata. Tāpēc autors izvēlējās padziļināti pētīt šo tēmu, kā rezultātā izstrādāt konkrētus priekšlikumus parlamentārās kontroles mehānismu pilnveidošanai.

Darba izpētes rezultātā ir sasniegts darba **mērķis** – ir izpētīts parlamentārās kontroles pār drošības iestādēm likumdošanas ietvars un uzraudzības mehānismi Latvijā, to īstenošanas prakse, kā arī analizēta citu valstu pieredze, un izvirzīti priekšlikumi Latvijas modeļa pilnveidošanai.

Darba gaitā autors nonāca pie šādiem **secinājumiem**:

- Demokrātiska uzraudzība pār drošības iestādēm tiek īstenota iesaistoties visiem trim publiskās varas atzariem - likumdevējam, tiesu varai un izpildvarai, tai skaitā, neatkarīgām institūcijām, kā, piemēram, audita komisijas, kas vērtē drošības iestāžu līdzekļu izlietojuma atbilstību likumam. Lai gan drošības nozare ir valsts sfēra, kuru neregulē starptautiski nosacījumi, kā būtu jānodrošina valsts un tās iedzīvotāju drošība, sava ietekme ir arī ārvalstu organizācijām, kā, piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesai.
- Valsts bez parlamentārās kontroles pār drošības nozari labākajā gadījumā ir uzskatāma par nepabeigtu vai vēl tikai topošu demokrātiju. Tā kā drošības nozare attiecas uz vienu no valsts galvenajiem uzdevumiem, nepieciešams līdzsvara un atsvara mehānisms, kas nostājas pretim izpildvaras pilnvarām.
- Drošības dienestu atskaitīšanās parlamentam uzlabo pašu izlūkdienestu darba efektivitāti, kā arī nodrošina to darbības ētiskumu un tiesiskumu, proti, atbild uz jautājumu, vai drošības iestāžu darbība atbilst likumā noteiktajam. Parlamentārā uzraudzība ir būtiska, jo novērtē drošības iestāžu budžeta līdzekļu, kas ir nodokļos samaksātā nauda, izlietojumu atbilstoši tam, kāds ir apdraudējums valsts un tās iedzīvotāju drošībai.

- Parlamentārās uzraudzības efektivitāti raksturo pieci galvenie nosacījumi – deputātu kompetence un speciālās zināšanas, politiskā griba, sabiedrības griba, informācijas resursi un ierastā prakse un konstitucionālās pilnvaras. Lai gan visi kritēriji ir būtiski, autora ieskatā ļoti lielu lomu spēlē tieši politiskās gribas kritērijs.
- Parlamentāro uzraudzību veicina NDK rīcībā esošais parlamentārās kontroles galvenais mehānisms - drošības iestāžu budžetu apstiprināšana un uzraudzība, arī pār operatīvo līdzekļu izmantošanu.
- NDK regulāri uzklausa drošības iestāžu ziņojumus, kā arī pieprasa informāciju atsevišķos gadījumos no iestādēm, taču normatīvajos aktos nav skaidri definēts, kas ir tā informācija, ko NDK drīkst pieprasīt no drošības iestādēm. Noteicošā loma mijiedarbībā ir savstarpējā cieņa un uzticība starp deputātiem un drošības iestāžu vadītājiem, kā arī drošības iestāžu atbildība deputātu informēšanā par notiekošo.
- NDK veic parlamentāro uzraudzību pār SAB, savukārt SAB lemj par pielaižu piešķiršanu valsts noslēpumam, kas padara šīs divas institūcijas savstarpēji atkarīgas, jo kritēriji, pēc kuriem piešķir pielaidi valsts noslēpumam nav likumā noteikti un SAB lēmums nav pārsūdzams.
- Būtiski, ka likumdošanas bāze, pēc kuriem vadās drošības iestādes ir saskaņotas ar iedzīvotāju interesēm. Drošības iestādes un tiesu institūcijas darbojas saskaņā ar likumu. Pārskāpumu gadījumā sistēma ļauj identificēt vainīgās amatpersonas un attiecīgi sodīt.
- Prettiesisku telefonsarunu noklausīšanos mazina fakts, ka telefonsarunu noklausīšanās gadījumā visi ieraksti un noklausītie numuri ir SAB rīcībā. Risks mazinās arī tāpēc, ka SAB veic telefonsarunu noklausīšanos tehniski, savukārt pēc tam nodod šo informāciju tai institūcijai, kam tā pēc tiesu sankcijas ir nozīmēta.
- Prettiesisku lēmumu pieņemšana attiecībā uz telefonsarunu noklausīšanos ir būtisks riska faktors amatpersonām lēmumu pieņemšana procesā, lielu lomu spēlē cilvēciskais un profesionalitātes faktors.
- Telefonsarunu noklausīšanās risks saglabājas saistībā ar tā sauktajām pārnēsājamām ierīcēm. Šādas iekārtas netiek uzskaitītas iestāžu pamatlīdzekļos un līdz ar to nav pierādāmas.
- Tādu precedentu esamība kā žurnālistes Ilzes Jaunalksnes gadījums un konkrētajā gadījumā tas, ka atbildīgās amatpersonas tika sodītas, liek amatpersonām izvērtēt savu rīcību turpmāk strādājot pie telekomunikāciju privātuma ierobežošanas.

- 2007. gada referendums saistībā ar grozījumiem drošības iestāžu likumā pēc ekspertu domām tika politizēts, tas galvenokārt atklāja nesaskaņas starp prezidenti un izpildvaru, nevis problēmām drošības likumu paketē.
- 2007. gada drošības likumu grozījumi paredzēja parlamentārās kontroles pastiprināšanu, tie paredzēja iespēju NDK veikt pārbaudes drošības iestādēs ar piesaistītu ekspertu grupu.
- Sabiedrības neuzticība valdībai un parlamentam šobrīd neļauj pastiprināt parlamenta lomu drošības iestāžu uzraudzības procesā, jo ir izjaukts galvenais mehānisms – sabiedrība ievēl parlamentu, kas pārstāv tautas gribu, un tas kontrolē drošības iestādes, kā rezultātā iedzīvotāji jūtas droši, ka viņu privātums netiek ierobežots un drošības iestādes darbojas saskaņā ar likumu.

Apkopjot iepriekš minētos secinājumus, autors sniedz atbildi uz **izpētes jautājumu** – vai esošie parlamentārās uzraudzības mehānismi pār drošības iestādēm Latvijā nodrošina efektīvu drošības iestāžu uzraudzību, vai drošības iestādes veica savas funkcijas atbilstoši likumā noteiktajai kārtībai un tiek nodrošinātas iedzīvotāju interešu aizstāvību? Latvijā likumdošana paredz gandrīz visus parlamentārās kontroles mehānismus, tai skaitā budžeta kontroli un informācijas pieejamību deputātiem, kas daudzās citās valstīs nav pieejama. Apkopojot ekspertu viedokļus, var secināt, ka ir izveidojušās zināmas tradīcijas uzraudzības jomā un sadarbībā ar drošības iestāžu vadītājiem. Lielākā daļa ekspertu ir pārliecināti, ka parlamentārā kontrole pār drošības iestādēm tiek realizēta, kā arī drošības iestādes darbojas atbilstoši normatīvajiem aktiem un iedzīvotāji var būt droši, ka viņu intereses tiek aizstāvētas. Autors piekrīt ekspertu viedoklim, tomēr sistēmas pilnveidošanai būtu nepieciešams uzlabot deputātu un parlamenta darbinieku kompetenci, kā arī skaidrāk definēt likumā NDK pieejamo informāciju un pilnvaras.

Autors ir pārliecināts, ka ir iespējams ar dažādiem mehānismiem vēl vairāk uzlabot parlamentārās kontroles efektivitāti Latvijā, piemēram, dodot iespēju parlamentam uzdot konkrētus uzdevumus un iniciēt pārbaudes lietas drošības iestādēs vai liekot atskaitīties par to, kādām personām un par ko ir atteiktas pielaišanas valsts noslēpumam. Taču vērā jāņem vērā tas, ka pārlieku liela politiķu iejaukšanās var būt bīstama, jo politiķi no drošības iestādēm iegūto informāciju var izmantot savtīgos nolūkos savu politisko pašmērķu realizēšanai. Parlamentam, pirms šādus grozījumus veikt, ir jāpaaugstina uzticība sabiedrībā, pretējā gadījumā var atkārtoties 2007. gada drošības iestāžu likumu grozījumu liktenis.

Autors ir izvirzījis savus **priekšlikumus**, kurus uzskata par nepieciešamiem ieviest, lai uzlabotu parlamentārās kontroles efektivitāti pār drošības iestādēm:

- Jāveic labojumi likumā „Par valsts noslēpumu”, ieviešot skaidri definētus kritērijus, kā personas var saņemt pielaidi valsts noslēpumam, lai pielaižu izsniegšanas kritēriji sakristu ar ES un NATO prasībām.
- Nacionālās drošības likumā jānosaka, ka NDK ir tiesības noteikt drošības iestāžu pamatstruktūru, kā arī izvērtēt un akceptēt drošības iestāžu iesniegtos priekšlikumus par tā struktūru, amatiem un darba samaksu.
- Parlamentam, īstenojot atbildīgu politiku, skaidrojot savas rīcības motīvus un nodrošinot konstruktīvu darbu pie likumprojektu un likumu grozījumu izskatīšanas, ir jāatgūst sabiedrības uzticība, pretējā gadījumā grozījumus drošības iestāžu likumos nebūs iespējams veikt.
- Jāpalielina parlamenta budžeta iespējas, lai NDK varētu atļauties vairāk štata konsultantus, kā arī ārvalstu speciālistu piesaisti un organizēt pieredzes apmaiņas programmas ar citu valstu parlamenti, piemēram, Vācijas parlamentu, jo deputātiem pēc ievēlēšanas trūkst specifisko zināšanu, lai realizētu parlamentāro kontroli pār drošības dienestiem.
- Būtu nepieciešams ieviest slēgtas debates parlamentā par jautājumiem, kas saistīti ar drošības iestāžu darbības pamatprincipiem un aktualitātēm, kurās savus ziņojumus sniegtu NDK vadītājs kopā ar drošības iestāžu vadītājiem. Tādā veidā tiktu palielināta deputātu kompetence un iespējas vērtēt drošības iestāžu darbu. Deputātiem ir jābūt apveltītiem ar profesionāli prasmi vērtēt drošības iestāžu darbu, jo deputātiem ir jābalso par drošības iestāžu amatpersonām.
- Amatpersonām un politiķiem jāskaidro iedzīvotājiem drošības iestāžu darbības principi saistībā ar aktuāliem notikumiem, jo Latvijā politiķi un amatpersonas bieži atsakās komentēt notikumus, pamatojot to ar klasificētas informācijas esamību konkrētajā lietā. Vajadzētu profesionāli nošķirt klasificētu informāciju no drošības iestāžu un parlamentārās kontroles darbības pamatprincipiem un mehānismiem, tādā veidā sabiedrības pārstāvjiem būtu iespējams vairāk skaidrot un izprast parlamenta, drošības iestāžu un prokuratūras lomu katrā konkrētajā gadījumā.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN INFORMĀCIJAS AVOTU SARAKSTS

1. Latvijas Republikas normatīvie akti

- 1.1. Nacionālās drošības likums: LR Saeimas pieņemtais likums // "LV", 473/476 (2384/2387), 29.12.2000.; stājies spēkā 12.01.2001. ar pēdējiem grozījumiem 28.05.2010.
- 1.2. Nacionālās drošības komisijas nolikums. Apstiprināts ar 7.Saeimas Nacionālās drošības komisijas 2001. gada lēmumu.
- 1.3. Operatīvās darbības likums: LR Saeimas pieņemtais likums // "LV", 131, 30.12.1993.; stājies spēkā 13.01.1994. ar pēdējiem grozījumiem 01.01.2010.
- 1.4. Satversmes aizsardzības biroja likums: LR Saeimas pieņemtais likums // "LV", 59 (190), 19.05.1994.) stājies spēkā 19.05.1994. ar pēdējiem grozījumiem 03.07.2009.
- 1.5. Satversmes tiesas spriedums 11.05.2011. lietā Nr. 2010-55-0106 "Par Operatīvās darbības likuma 7.panta piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96.pantam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 13.pantam un Operatīvās darbības likuma 35.panta pirmās daļas pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.
- 1.6. Valsts drošības iestāžu likums: LR Saeimas pieņemtais likums // "LV", 59 (190), 19.05.1994.) stājies spēkā 19.05.1994. ar pēdējiem grozījumiem 13.01.2010.pantam."

2. Ārvalstu normatīvie akti

- 2.1. 1990. g. 20.decembra likums (*Federal Law Gazette I p. 2979*), ar pēdējiem grozījumiem 2002.g. 16. augusta likumu (*Federal Law Gazette I p. 3202, 3217*).
- 2.2. 1990. g. 20.decembra likums (*Federal Law Gazette I p. 2954, 2977*), ar pēdējiem grozījumiem 2004.g. 15. decembra likumu (*Federal Law Gazette I p. 3396, 3403*).
- 2.3. 1990. g. 11.aprīļa likums (*Federal Law Gazette I p. 453*), ar pēdējiem grozījumiem 2001.g. 26.jūnija likumu (*Federal Law Gazette I p. 1254, 1260*).

3. Grāmatas

- 3.1. **Borns, Hanss.** *Parlamentārā uzraudzība drošības nozarē: Principi, mehānismi un prakse.* Rīga: LR Aizsardzības ministrija, 2004.
- 3.2. **Borns, Hanss and Leigh, Ian.** *Making Intelligence Accountable: Legal Standarts and Best Practice for Oversight of Intelligence Agencies.* Oslo: Publishing House of the Parliament of Norway, 2005.
- 3.3. **Bryman, A.** *Social Research Methods* (3rd ed.). Oxford ; New York: Oxford University Press, 2008.
- 3.4. **Dišlers, K.** *Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas.* Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004.
- 3.5. **Hague, R., Harrop, M.** *Comparative Government and Politics. An Introduction. 6th edition.* Palgrave: Macmillan, 2004.
- 3.6. **Herman, Michael.** *Intelligence Services in the Information age.* Great Britian: MPG Books ltd, 2002.

- 3.7. Hopkinson, Nicholas.** *Parliamentary Democracy: Is There a Perfect Model?* Great Britain: Ashgate Publishing Limited, 2001.
- 3.8. Laundly, Philip.** *Parliaments in the Modern World.* USA: Dartmouth Publishing Company Limited. 1989.
- 3.9. Lucijak, Ilja.** *Parliamentary Oversight of the Security Sector and Gender.* Geneva: DCAF, 2008.
- 3.10. May T.** *Social research: issues, methods and process.* Philadelphia. 3rd ed., 2001.
- 3.11. Olson, D.M., Crowther, W.E.** *Committees in Post-Communist Democratic Parliaments: Comparative Institutionalization.* Columbus: The Ohio State University Press, 2002.
- 3.12. Von Beyme, Klaus.** *Parliamentary Democracy. Democratization, Destabilization, Reconsolidation, 1789-1999.* Palgrave: Macmillan, 2000.
- 3.13. Yamamoto, Hironori.** *Tools for Parliamentary Oversight. A Comparative Study of 88 National Governments.* Geneva: Inter-Parliamentary Union. 2007.

4. Raksti grāmatās

- 4.1. Born, Hanss.** Learning from Best Practices of Parliamentary Oversight for the Security Sector In: *Oversight and Guidance: The Relevance of Parliamentary Oversight for the Security Sector.*
- 4.2. Caparini, Marina.** *Controlling and Overseeing Intelligence Services in Democratic States.* 2007. 23.p. In: *Control of Intelligence Services. Containing Rogue Elephants.* Great Britain: MPG Books Ltd, 2007.
- 4.3. Hartl, Jan.** The Importance of Public Opinion in Security and Defence Policy-Making. In: *Public Image of Defence and the Military in Central and Eastern Europe.* Geneva: DCAF, 2003.
- 4.4. Jervis, Robert.** *Intelligence, Civil – Intelligence relations, and Democracy.* In: *Reform Intelligence. Obstacles to Democratic Control.* United States of America: University of Texas Press, 2007.
- 4.5. Lunn, Simon.** Defense and security policy: the role of parliaments and the evolution of the NATO Parliamentary Assembly. In: *NATO Parliamentary Assembly: Defense and Security of the 21st century.* London: Atalink Ltd. 2000.
- 4.6. Schreier, Fred.** *The Need of Efficient and Legitimate Intelligence.* In: *Control of Intelligence Services. Containing Rogue Elephants.* Great Britain: MPG Books Ltd, 2007.

5. Raksti žurnālos

- 5.1. Mulgan, R.** *Comparing Accountability in the public and private sectors.* In: *Parliament and Accountability: The Role of Parliamentary Oversight Committees,* Briefing Paper No12/05, NSW Parliamentary Library Research Service, 2005.
- 5.2. Shpiro, Shlomo.** *Parliamentary and Administrative Reforms in the Control of Intelligence.* In: *Columbia Journal of European Law,* Summer, 1998.

6. Konferenču tēzes

6.1. Kļaviņš, Pauls. Uzruna Pirmajā konferencē par Izlūkdienestu un drošības dienestu parlamentārās uzraudzības komiteju darbu Romā, Itālijā. In: *Primo convegno dei comitati parlamentari di controllo sui servizi di informazione e sicurezza dei paesi dell'unione Europea. First seminar of the parliamentary oversight committees for intelligence and security of European Union countries.* Roma: Camera dei deputati, 2004.

7. Disertācijas, maģistra un bakalaura darbi

7.1. Zagurilo, Agnese. LR Saeimas īstenotā parlamentārā uzraudzība attiecībā uz Latvijas dalību NATO: bakalaura darbs. LU Sociālo zinātņu fakultāte, Rīga, 2008.

8. Ziņojumi, pārskati

8.1. Maria, Luis. Report of Parliamentary Assembly. *Democratic Oversight of the Security Sector in Member States.* In: *Armed forces and Security Services: What Democratic Control?* Strasbourg: Council of Europe, 2009.

8.2. NDK komisijas materiāli. Īpaši veidots valstu ziņojumu apkopojums par parlamentāro uzraudzību drošības jomā Eiropas Savienības dalībvalstīs. 2007. 31.lpp.

8.2. Parliamentary Assambly Working papers. *Democratic Oversight of the Security Sector in Member States,* Council of Europe Publishing, 2005 Ordinary Session, Vol.5., 2005.

8. Elektroniskie informācijas avoti

8.1. Anderson, B. R. *All is not fair: the Effects of Changing Committee Representation on Partisan Conflict in Transforming Legislatures.* SAGE Publications. www.sagepublications.com Aplūkots:[25.04.2011.]

8.2. BND oficiālā mājas lapa. Pieejama: www.bundesnachrichtendienst.de Aplūkots: [18.04.2011.]

8.3. Delfi raksts. 04.06.2007. *Iespējams, ar jauniem likumiem noteiks parlamentāro kontroli pār drošības dienestiem.* Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/iespejams-ar-jauniem-likumiem-noteiks-parlamentaro.d?id=18100845> Aplūkots: [16.04.2011.]

8.4. Igaunijas Drošības policijas mājas lapa. Pieejama: www.kapo.ee Aplūkots: [19.04.2011.]

8.5. Federālā Konstitūcijas aizsardzības biroja mājas lapa. Pieejama: www.verfassungsschutz.de Aplūkots: [18.04.2011.]

8.6. Fuior, Teodora. *Parliamentary Powers in Security Sector Governance.* Geneva: DCAF, 2011. DCAF mājas lapa. Pieejama: www.dcaf.ch Aplūkots:[12.04.2011.]

8.7. LR Aizsardzības ministrijas mājas lapa. Par Nacionālās drošības komisiju. Pieejams: http://www.mod.gov.lv/lv/Aktualitates/Publikacijas/Informativie_materiali/Bukleti_un_brosuras/GVK_Nac_dos/1.aspx Aplūkots: [15.04.2011.]

8.8. *LR Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas mājas lapa.* Par komisijas darbību. <http://helios-web.saeima.lv/AIeK/par-mums.html> Aplūkots: [15.04.2011.]

8.9. *Pārskats par Saeimas komisiju darbu.* 2011. gada Ziemas sesija Saeimā. 10.01.2011.-18.04.2011. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/par-saeimu/publikacijas> Aplūkots: [15.04.2011.]

8.10. *SAB mājas lapa.* Pieejama: www.sab.gov.lv Aplūkots: [15.04.2011.]

8.11. *SAB 2010. gada pārskats.* Pieejams: <http://www.sab.gov.lv/index.php?lang=lv&page=3&sid=10&nid=244> Aplūkots: [15.04.2011.]

9. Intervijas

9.1. Andreja Klementjeva intervija ar Aigaru Štokenbergu, Tieslietu ministru. 31.03.2011.

9.2. Andreja Klementjeva intervija ar Alekseju Loskutovu, Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas locekli. 30.03.2011.

9.3. Intervija ar Dzintaru Jaundžeikaru, 9. Saeimas NDK priekšsēdētāju, 25.04.2011.

9.4. Andreja Klementjeva intervija ar Dzintaru Zaķi, NDK locekli, 27.04.2011.

9.5. Andreja Klementjeva intervija ar Gundaru Daudzi, NDK priekšsēdētāju. 28.03.2011.

9.6. Andreja Klementjeva intervija ar Jāni Kažociņu, SAB direktoru.

9.7. Andreja Klementjeva intervija ar Māri Kučinski, 10. Saeimas deputātu, 9. Saeimas NDK priekšsēdētāju, 22.03.2011.

9.8. Andreja Klementjeva intervija ar Sandru Bumbieri, NDK konsultanti, 19.04.2011.

PIELIKUMI

Intervijas jautājumi

1. Kā Jūs skaidrotu jēdzienu – parlamentārā kontrole drošības jomā?
2. Vai, Jūsaprāt, parlaments pietiekoši aktīvi izmanto iespējas pārraudzīt drošības iestādes Latvijā?
3. Kādu lomu spēlē Saeimas Nacionālās drošības komisija?
4. Vai komisijai ir pietiekoši aktuāla informācija valstiski nozīmīgu konfliktsituāciju risināšanai?
5. Cik bieži deputāti izbrauc uz sēdēm, lai veiktu uzraudzību?
6. Vai, Jūsaprāt, esošie mehānismi un likumdošana ir sakārtota tā, lai parlamentārā uzraudzība pār drošības iestādēm Latvijā strādātu pietiekami efektīvi?
7. Vai, Jūsaprāt, drošības iestāžu darbs ir sankcionēts, noklausoties telefona sarunas?
8. Vai parlaments, veicot parlamentāro uzraudzību drošības jomā Latvijā, nodrošina valsts un tās pilsoņu interešu aizstāvību?
9. Vai referendums par valsts drošības likumiem, kas notika 2007. gadā A.Kalvīša valdības laikā parādīja sabiedrības apmierinātību ar esošo kārtību drošības sfērā Latvijā? Vai arī izmaiņas nevarēja notikt tāpēc, ka sabiedrība neuzticas politiķiem? Kā Jūs vērtējat 2007.g. drošības iestāžu likumu grozījumu būtību?
10. Kādus uzlabojumus, Jūsaprāt, būtu nepieciešams veikt, lai parlamentārā kontrole Latvijā strādātu labāk?

Intervija ar Gundaru Daudzi, NDK priekšsēdētāju, 28.03.2011.

1.jautājums Tātad Parlamentārā kontrole drošības jomā. Nedrīkstētu būt tā, ka valsts drošības iestādes strādā pilnīgi neatkarīgi un nevienam nepakļaujoties. Faktiski tieši tāpēc ir šī parlamenta Nacionālā drošības komisija, kas veic parlamentāro kontroli, bet zināmā mērā to dara arī Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisija. Parlamentārā kontrole, teiksim tā, neiejaucoties kaut kādu konkrētu aktivitāšu detaļās, neiejaucoties operatīvajā darbā, gūt pārskatu par to, ka tas notiek likumīgi. Uzskatu, ka ir radīta sistēma, kura tiešām reāli strādā un nav iespējams veikt kaut kādas pretlikumīgas darbības. Tā tiešām reāli strādā, un ne vienu reizi vien esmu par to pārliecinājies, piemēram, prasot no atbildīgajām iestādēm viņu iekšējos normatīvos aktus, kur šī kārtība ir sīki reglamentēta. Saproti, tas interesantākais ir tas, ka, nesaukšu vārdā, viena otra iestāde, kad reglaments tika paprasīts rakstiski - mēs to arī dabūjām, informācija ir klasificēta, un tas reglaments bija rakstīts tikai tāpēc, ka mēs to esam paprasījuši. Tas nozīmē, ka pirms tas nemaz nebija bijis, tāds reglaments. Līdz ar to mēs esam šo sistēmu palīdzējuši sakārtot tā, ka tagad ir tā, ka specdienesti zina – ko drīkst un ko nedrīkst, kāda ir kārtība.

2.jautājums Es domāju, ka jā. Nelaime ir tā, ka ļoti bieži varbūt ir grūti novilkt to robežu, kur beidzas parlamentārā kontrole pār sistēmu un kad kāds to sāk interpretēt kā iejaukšanos operatīvo dienestu darbā. Pēdējā laikā esam centušies novilkt to robežu pietiekami skaidri. Tā strikti ievērot, lai mums nevarētu neviens pārņemt to, ka mēs iejaucamies operatīvajā darbā. Kaut gan mediji ļoti bieži tieši to vien no mums sagaida, lai mēs komentētu konkrētas lietas. Es varu vienmēr atbildēt, ka katram ir sava kompetence, un jebkurā gadījumā mēs zinām vairāk nekā drīkstam stāstīt publiski. Tajā pašā laikā es esmu vienmēr teicis – tajā pašā KNAB gadījumā, jo mazāk tur būs politikas, jo labāk.

3.jautājums Es domāju, ka Nacionālās drošības komisijas loma neapšaubāmi ir ļoti liela. Tāpēc, ka tā ir vienīgā komisija, kurā var runāt tieši to, ko tu domā, jo visas sēdes ir slēgtas. Tur nepiedalās žurnālisti, katru frakciju pārstāv tikai viens deputāts, un tur parasti tās sarunas patiešām ir ļoti konstruktīvas, jautājumi ir ļoti tieši, un patiesībā no dažiem jautājumiem ir ļoti grūti izvairīties.

4.jautājums Nacionālā drošības komisija katru nedēļu saņem ziņojumus no visām operatīvajām iestādēm par stāvokli visā valstī, gan arī tuvākās un tālākās ārzemēs. Par visu to, kas varētu ietekmēt nacionālo drošību Latvijā.

5. jautājums Ne vienmēr ir jāizbrauc kaut kur, lai veiktu šo uzraudzību. Jā, ir bijuši izbraukumi gan uz SAB, gan uz Drošības policiju, gan uz Militāro policiju, gan arī citur. Protams, ir vērts tomēr vienreiz redzēt, nekā simts reizes dzirdēt. Taču tad, kad ir skaidrs, kā viss tas notiek, tad, manuprāt, nav īpašas vajadzības izbraukt kaut kur, tas paņem daudz vairāk laika. Tāpēc mums ir iespēja uzaicināt šos pašus pārstāvjus uz Saeimu, tāpat arī ir iespēja runāt absolūti konfidenciāli. **Intervētājs: Tu nekad neesi bijis noskatīties šo lietu, nepārbaudīji noklausīšanās ierīces, lai sakristu telefona numurs ar attiecīgo lietu?** Nu, pagājušajā – 9. Saeimā tas vēl bija. Es zinu, kā tas notiek.

6. jautājums Gan jā, gan nē, jo tāpēc, ka ir vēl joprojām, teiksim, tas pats KNAB jautājums, kur ir dažas pārāk neatkarīgas iestādes. Viss ir labi, kamēr viss ir labi, taču tad, kad rodas konflikti, tā uzreiz, ja iejaucas politiķi, to uzreiz uztaisa par politisku iejaukšanos. Godīgi sakot, manuprāt, tas regulējums prasītu kaut kādas izmaiņas. Bet tagad – šajā situācijā, kad tas konflikts ir tik tālu nobriedis – es domāju, ka tas nebūtu arī no tādu publisko attiecību viedokļa pareizi – kaut ko tur tagad mainīt. Tajā KNAB lietā vajag kaut ko mainīt. ir jāmaina sistēma, kurš par ko atbild. Bet KNAB, kā mēs to saprotam, nav klasiskā drošības iestāde.

Intervētājs: Tu gribi, lai KNAB vairs neievēl Saeimas deputāti? Tik radikāli? Ir jābūt skaidrībai, vai viņš kādam pakļaujas vai nepakļaujas. Ja viņu ievēl Saeima, tad Ministru prezidentam tur vispār nav nekādas teikšanas. Ja viņu kāds ieceļ, tad atkal savādāk. Tāpat es domāju, ka visu šādu Saeimas vēlēto amatpersonu termiņiem jābūt atrunātiem. Ja vienu termiņu, tad strādā tikai vienu termiņu, bet ne vairāk kā divus termiņus.

7. jautājums Nu, protams, nevar salīdzināt, kas ir tagad un kas bija attiecībā pret Jaunalksni. tur bija dienesta viltojums, tur cilvēkus notiesāja. **Intervētājs: Bet, vai var tā pateikt, ka nesankcionēta noklausīšanās var pastāvēt?** Nu, vienmēr kāds var noblēdīties. Paņem kādā kriminālprocesā ieraksta tavu telefona numuru. Tomēr tie, kas to toreiz darīja, diezgan sāpīgi izjuta to notiesājošo spriedumu. **Intervētājs: vai vajadzētu personisku atbildību no priekšnieka un prokurora?** Ne priekšnieks, ne prokurors nezina, par kuru telefona numuru iet runa. Faktiski atbild tas, kurš sagatavo dokumentus. **Intervētājs: Tātad nav izslēgts, ka varētu būt vēl kaut kas tāds pats?** Tas ir pārbaudāms kaut kādā veidā. Nu, jā. Ne vienmēr pilsoņa x telefons atbilst arī pilsoņa x vārdam. Protams, tā vienmēr ir tāda zināmā mērā bīstamība. Tā ir vieta, kur kāds kaut ko var negodprātīgi izdarīt. Tur atkal ir jautājums, kādā veidā notiek iekšējā kontrole katrā iestādē. Tas gan, ja kaut kas tāds parādās, ir jābūt ļoti stingriem mēriem. **Intervētājs: SAB kā datu turētājs var iztīrīt šos datus?** Nevar. SAB nevar neko iztīrīt. Viņi veic funkciju, bet pie viņiem nenonāk pats saturs. Saturs nonāk pie pasūtītāja. **Intervētājs: Tātad vienmēr var atrast, kas to ir pasūtījis?** SAB to veic tehniski, ieraksti nepaliek.

8.jautājums Domāju, ka jā.

9. jautājums Referendums bija par pilnīgi kaut ko citu, nekā par to, par ko bija sacelts tāds skandāls. Tā bija veikla manipulācija no tā brīža opozīcijas puses. Protams, tie bija grozījumi valsts drošības likumos. Bet runāts publiskajā telpā bija par vienu, bet referendums patiesībā bija par ko citu.

10. jautājums Es domāju, ka īstenībā, pirmkārt, vajadzētu izmantot visas esošās iespējas. Būtiski ir , ka nevajag uztvert vienmēr parlamentāro kontroli kā politiķu iejaukšanos drošības iestāžu darbā. Bet pats galvenais – absolūta grēkošana no specdienestu puses ir tas, ka klasificēta informācija nokļūst publiskajā telpā. Ir jātiek vaļā no šiem cilvēkiem, kas to dara, ir jāsoda. Tas ir noziegums, ka slepena, klasificēta informācija pēkšņi kļūst zināma. Jā, arī mēs paši no nacionālās drošības komisijas esam rakstījuši, lai lūgtu pārbaudīt, kā kāda informācija ir nonākusi publiskajā telpā.

Intervija ar Māri Kučinski, 10. Saeimas deputātu, NDK priekšsēdētāju 9. Saeimā, 22.03.2011.

1.jautājums Pirmām kārtām, parlaments īsteno šo te pārraudzību, drošības kontrole izpaužas kā visu drošības struktūru kontrole, kas, nu, mūsu valstī ir. Parlamentā tas izpaužas caur speciālu nodibinātu komisiju, mums absolūti ir jābūt lietas kursā par to, ar ko elpo, ko dara Drošības policija, SAB, KNAB un visas citas struktūras. Protams, no galvas jāzina visa likumdošana un jāreaģē uz nepieciešamām izmaiņām. Šai gadījumā es domāju, ja citās jomās -ekonomikā, valsts pārvaldē - ļoti būtiska ir dokumentu aprīte Ministru Kabinetā, tad drošības nozare ir tāds sava veida izņēmums, jo parlaments var iniciēt likumdošanas izmaiņas, ja redz, ka tas ir nepieciešams. Pieļauju, ka katrā valstī varbūt specifika, bet mūsējā ir tieši tā, tāpēc, ka drošība ir tā joma, ar ko valdībā tradicionāli tā īsti neviens arī nenodarbojas. **Intervētājs: Tātad Tu gribi pateikt, ka galvenais ir nevis kontrolēt drošības iestāžu darbu, bet gan strādāt pie likumdošanas, iniciēt likumus un grozīt tos?** Mums ir jākontrolē, kā strādā šie dienesti, bet tas, kas mums nav jādara – mums ārkārtas situācijās nav nekavējoties jāizbrauc uz notikuma vietu, ja vienīgi nav kaut kāda izziņas interese, un jāsāk kontrolēt un pārbaudīt, nav jāpārlicinās par notikumu gaitu, jāķeras pie glābšanas darbiem, deputātam rāpjoties kādā tornī vai braukājot apkārt. Mums galvenais ir parlamentā no tribīnes, lai mēs varētu pateikt – varat būt mierīgi, ar mūsu valsts nacionālo drošību viss ir kārtībā, drošības dienesti ir profesionāli, viņi situāciju valstī kontrolē.

2.-6.jautājums Mums parlamenta loma tradicionāli ir noplicināta. Šobrīd tas lielais uzdevums, ko mēs iepriekšējā Saeimā aktīvi darījām, es nezinu, kas te šobrīd notiek, man pazīstot daudzus, šķiet, ka nekas te nenotiek šobrīd, ir jābūt mērķtiecīgai vēlmei atgūt parlamenta prestižu, atjaunot parlamentārās kontroles mehānismu pār drošības iestādēm Latvijā. ir bijuši vairāki tādi gadījumi, ar kuriem mēs esam sadūrušies, ka vienkārši nerēķinās ar parlamentu. Uzskatot to par piedēkli jau no paša sākuma. **Intervētājs: Tātad Tu uzskati, ka vajag aktivizēt šo parlamentāro kontroli drošības jomā? Ar kādiem instrumentiem? Kādus instrumentus?** Es domāju, pastiprinot likumdošanu, un liekot par pienākumu vienā otrā gadījumā veikt saskaņošanas procesu, lai nebūtu tā, ka parlaments reaģē jau uz žurnālistu uzrakstīto vai to, kas notiek lietā aktīvi. Es nesaku, ka ir jāiejaucas, kas ir atkal, neprofesionāli darot, bīstami. Bet tajā pašā laikā caur šo komisiju, caur šiem parlamentā pārstāvētajiem deputātiem komisijā ir pilnībā jājūt pulss. **Intervētājs: Tātad Tu uzskati, ka komisijai ir jāmēģina iejaukties kaut kādā konkrētā situācijā, ja ir konflikts kaut kāds?** Nu, tikai

nepieciešamības gadījumā. Es to nesauktu par prioritāti, tas prioritārais. Ja netiek ar kādu situāciju galā drošības dienesti, tad parlamentam drīzāk jāskata, kas vainas šim drošības dienestam, nevis jāiejaucas situācijā ar kādu savu blakus līdzekli, kā, piemēram, izmeklēšanas komisijas. **Intervētājs: Tu pateici par uzraudzību. Tavos kā priekšsēdētāja laikos cilvēki izbrauca uz sēdēm, pārbaudīja operatīvos līdzekļus?** Mēs sadūrāmies ar trūkumiem. 2002. gads, kurā nezināmu iemeslu pēc šī parlamentārā kontrole tika pamatīgi sadragāta, Tu zini tos visus drošības likumu grozījumus.

7. jautājums Intervētājs: Izstāsti man, lūdzu, Tu kā komisijas priekšsēdētājs pats izbrauci un varēji pārliecināties, ka operatīvās lietas ir sankcionētas? Neviens Tev nekādus šķēršļus nelika? Nē. Protams, ka nē. Jautājums ir tāds par to, cik es esmu pats profesionāls un cik mani ir viegli apvest ap stūri. **Intervētājs: Bet tehniski neko nevar izņemt no aparatūras, no datorprogrammas?** Kas attiecas pēc pilnīgi tām reizēm, kad es tur biju, mani pilnīgi pārliecināja, ka ar oficiālajām noklausīšanās iekārtām Latvijā viss ir kārtībā. Protams, mēs uzdūrāmies veselai rindai iekārtām, kas nav oficiāli. Tur, protams, bija grūti kaut ko. (...) **Intervētājs: Tātad tu uzskati, ka operatīvo līdzekļu kontroli nevar veikt ar parlamentārās kontroles palīdzību? Ja būs tāda vēlēšanās kādam operatīvajam darbiniekam, ja tas būs negodīgs un vēlēsies nesankcionēti noklausīties vai sekot, tad viņš to varēs izdarīt? Nu, piemēram, Jaunalksnes gadījums? Žurnālistes lieta bija caur oficiāliem kanāliem iegūta. Tur parlaments ir diezgan bezspēcīgs, izņemot, protams, pārrunas ar tām drošības iestādēm. Man liekas lielais pluss, ka mēs piesējam KNAB, mēs VID dabūjam ar visām atskaitēm, vairāk informācija par budžetu. Par maz informācijas mums ir par prokuratūru, bet tur jau viss atkarīgs bija no negodprātīgiem prokuroriem, kas ar negodīgām metodēm strādāja. Intervētājs: Tātad tu gribi pateikt, ka mums jākontrolē tās amatpersonas, kas uzrauga operatīvo darbu, nevis pašiem jāpārbauda kaut kādas lietas?** Jā, tieši tā.

8.jautājums Tas pats Jaunalksnes jautājums. Kas interesanti – pēc Jaunalksnes gadījuma noklausīto sarunu skaits drakoniski nokritās. (...) Kas nozīmē, ka iepriekš neviens prokurus netirānizēja, neaiztika, ļoti pavirši viņi deva atļaujas noklausīties dažādos gadījumos. **Intervētājs: Jaunalksnes gadījums bija tāda zināma krīze?** Nu, bija vēl gadījumi. Maizīti nēsāja uz rokām, bet teiksim godīgi – tā bija Maizīša nolaidība, ja reiz prokuratūrā šādas lietas varēja notikt, ka tik pavirši tam piegāja. Un neviens toreiz Jaunalksnes gadījumā nesaskatīja, kur ir vaina. **Intervētājs: KNAB lieta pēdējā, kur Vīlnītis esot devis norādījumu noklausīties politiķu sarunas? Vai Tu uzskati, ka tas ir iespējams?** Nē, tas nav iespējams. Ja neskaita par ko mums bija aizdomas, par nelegālo ierīču arsenālu drošības iestāžu rīcībā. Likumdošana to neregulēja, tas ir apliecinājums, ka bija pamats šīm aizdomām. Bija

diskusijas KNAB, kur bija diskutēts par citām ierīcēm, nevis par oficiālajām. **Intervētājs:** **Tātad izmaiņas, kas ieviestas likumdošanā, kas nedod iespējas vairāk privātajām personām bez licences nodarboties ar tirdzniecību ir būtisks aspekts?** Tas tāds pastiprinājums uz privātstruktūru uzraudzību - viss ir okey. Bet aizmirsā tajās izmaiņās uzraudzīt ne vienmēr godprātīgos darbiniekus, kas strādā pašās drošības iestādēs. **Intervētājs:** **Mēs runājam par to, vai komisija aizstāv pilsoņu tiesības uz privāto dzīvi, reglamentējot privāto sfēru, kas strādā ar šīm ierīcēm?** Jā, protams. Vēl joprojām nav noreglamentēta sfēra, kas reglamentē iekšieni. **Intervētājs:** **Komisija izdarīja visu, lai tās atbildīgās amatpersonas, kas atļauj to noklausīšanos un veic to operatīvo darbību, nestu personīgu atbildību?** Jā, jā, tas ir pareizi.

9. jautājums Tā bija cilvēku mānīšana, jo neviens īsti nesaprata, par ko balsot. Runa gāja, vai par Freibergu vai par Kalvīti. tur nebija nekāda sakara ar drošības iestāžu grozījumiem. Ja vienīgi vajadzētu detalizēt to objektu, par ko īsti referendum ir. Ja apstādina likumu paketi prezidents un tas aiziet uz referendumu, tad referendumam ir jābūt par vai pret to tekstu, kas ir tajos likumos. **Intervētājs:** **Tas nozīmē, ka šo sfēru ir ļoti viegli politizēt?** Jā, ļoti viegli ir politizēt. Un es toreiz analizēju pats to priekšlikumus, kas bija, paši priekšlikumi nebija ne slikti, ne valsts drošību apdraudoši. Tas, kāpēc sacēlās viss šis te troksnis, bija fons ap tiem grozījumiem. Tas bija jautājums par sabiedrības uzticību. Parādījās cilvēki, kuri nebauda uzticību, parādījās drauds par oligarhu iejaukšanos šajā procesā, faktiski parādījās tāda fona informācija, kas it kā bija viegli interpretējama kā cilvēku mēģinājumi pārņemt kontroli pār drošības struktūrām, kas likās varētu nebūt labi. Tā to visu politizēja un tā tas viss arī apmēram beidzās. **Intervētājs:** **Bet tad sanāk tā, ka sabiedrība neuzticas tiem politiķiem, kas veic šo te uzraudzību pār drošības iestādēm? Kā sabiedrība var būt pārliecināta, ka nenotiek likuma pārkāpšana?** Nekā. Ja nav parlaments, parlamentārā republikā cita instrumenta nav. Kaut kādā ziņā drošības uzraudzība vēl tiek īstenota caur valsts prezidentu, ja viņam vairāk uzticētos. tad viņš arī spēlētu kaut kādu lomu. Es domāju par prezidenta padomi, kas arī var izskatīt sensitīvus jautājumus, un var sniegt arī vienu otru informāciju sabiedrībai.

10. jautājums Es domāju, ka arī jau tas ir nacionālās drošības jautājums runāt par to, ka parlamentam ir jāatgūst sabiedrības uzticība. Šis neuzticības kritums ir jau apdraudošs nacionālo drošību. Ir jābūt plānam, bez maz slepenam, lai to atgūtu, to nevar izdarīt vienkārši parlaments, ja tas neko nedarīs vai parlaments, kurš parādnieka striķītī ies. Tai ir jābūt mērķtiecīgai valsts politikai, lai šo te prestižu noturētu tādā līmenī, ka uzticība parādītos. Citas zāles manā skatījumā nemaz nav. Vēl Lietuvas piemērs ir labs, kas ir mūsu konservatīvā parlamenta trūkums, tur nevis KNAB iesniedz slepenu atskaiti komisijai, bet KNAB tur reizi

gadā kāpj parlamenta tribīnē, un nevis tukši runā tur kaut ko, bet gan nonāk visu parlamentāriešu krustugunīs. To viņi tur dara ar visām savām ievēlētajām amatpersonām, visur ir televīzijas, visur ir tiešās atbildes uz jautājumiem. **Intervētājs: Bet vai tā shēma, kad Nacionālās drošības komisijā ir pārstāvis no katras komisijas, kur nāk atskaitīties amatpersonas, nestrādā?** Nē, tā ir laba shēma, bet bieži vien, kāpēc es to Lietuvas variantu pieminu, ir vajadzīgas arī atklātas un publiskas sarunas, teiksim, šo atskaiti, kurā tiek uzdoti jautājumi. **Intervētājs: Visas amatpersonas, SAB, Drošības policiju arī?** Nē, nē, es domāju tikai tās amatpersonas, kuras ievēl parlaments. Es domāju, ka tur nebūtu nekas slikts, ja prokurors nokļūtu krustugunīs. Kas būtu slikts, ja KNAB priekšnieks nokļūtu krustugunīs? **Intervētājs: Bet vai Tu esi apmierināts ar to likumdošanas bāzi, kas ir izveidota, lai īstenotu parlamentāro kontroli pār drošības iestādēm?** Man ir kauns par tiem 2007. gada drošības likuma grozījumiem, jo tika nopolitizēti iepriekšējie grozījumi, kādam atkal var likties, ka kāds grib iejaukties. Tā ir ļoti sensitīva lieta. Es domāju, ka likumdošanā ir daudz labojumu vajadzīgi. Kaut vai pielaižu ziņām, kas mums ir diezgan nesaprotama un interpretējama. Nekas nevar būt sliktāks priekš sabiedrības kā daudz nesaprotamas lietas. **Intervētājs: Tu uzskati par pielaidi valsts noslēpumam jābūt skaidri atrunātiem kritērijiem?** Jā, ja jau mums ir pat atklāts tas NATO likums. Cilvēks var apskatīties, vai viņš vispār var pretendēt uz šo pielaidi. Vienmēr, protams, ir izņēmumi, un tādiem ir arī jābūt.

Intervija ar Aigaru Štokenbergu, Tieslietu ministru, 31.03.2011.

1.-2.jautājums Parlamentārā kontrole. Nu, tātad, kas mums ir specdienesti, kam ir izziņas funkcija, kaut kādi astoņi. Parlaments kontrolē tikai trīs, tā jau ir pirmā problēma, ka kontrolē tikai trīs. **Intervētājs: Tu uzskati, ka KNAB arī jābūt tajā sarakstā?** Nu, tas ir baigais jautājums, kāda ir vispār tā koncepcija, vai specdienesti un izziņas iestādes ir pakļautas nozares ministrijai, vai KNAB gadījumā ir izņēmums, par cik tas ir it kā pārraudzībā premjeram, un atceries ir tā mūžīgā diskusija par to, kam parlamentārā valstī jārealizē šīs funkcijas, patiesībā parlamentam vajadzētu būt tiesībām darīt visu, pat, pārņemot no civildienesta idejas, aizstājot vadītājus. Uzskatu, ka parlamentam vajadzētu arī būt tiesībām dot uzdevumus iestādēm, nevis tikai pārraudzīt, bet vienmēr jāzina tā trauklā, sarkanā līnijā, lai neiejaucotos operatīvajā darbā.

3. jautājums Saeimas Nacionālās drošības komisijai vajadzētu paplašināt funkcijas – dot uzdevumus iestādēm, ne tikai veikt uzraudzības funkciju. (..)

4.-5. jautājums Kontrole ir atkarīga no tā, cik liela ir kapacitāte, un cik lielā mērā parlaments varbūt saprot, ar ko vispār nodarbojas specdienesti. Ir cilvēki, kas perfekti saprot, kā tas viss notiek, tad tu principā arī vari realizēt to kontroli. Viņi jau tev to ziņojumu var uzrakstīt, kādu tev vajag. Bet kas īstenībā tur būs noticis, to tu neuzzināsi. Tur viss atkarīgs ir no kompetences.

7. jautājums Intervētājs: Tu uzskati, ka mums vajadzētu vairāk kontrolēt tos tiesnešus, prokurorus, kas dod atļaujas sankcionētai noklausīšanai? Par tiesnešiem ir pavisam triviāls stāsts, pirmkārt, man ir aizdomas, ka par viņiem pašiem ir izstrādes lietas KNAB. Piemēram, pie tiesneša atnāk KNAB darbinieks un saka, ka viņam vajag sankciju, tiesnesis arī iedod šo te sankciju, jo viņam pašam arī negribas problēmas, ka KNAB uzsāk kaut kādu izstrādi vai kaut ko tādu, vai ka KNAB ir ziņas, ka konkrētais tiesnesis ir paņēmis kukuli. Nākamais riska faktors – pēc jebkurām starptautiskām konvencijām nedrīkst noklausīties diplomātus, bet, piemēram, neviens tiesnesis jau nezina, ka kāds ir diplomāts vai nav diplomāts.

8. jautājums Intervētājs: Tu gribi pateikt, ka neviens nevar garantēt, ka viņu var noklausīties?(..)Jā, tā var gadīties.

9. jautājums (..)Tas bija politisks jautājums. Es domāju, ka sabiedrība vairāk uzticas specdienestiem nekā Saeimai. (..)Tauta balsoja par Vairu Viķi-Freibergu. Neviens taču nebija lasījis tos likumus. (..)

10. jautājums (..) Izpildvara vienmēr būs solīti priekšā parlamentam tieši operatīvās informācijas dēļ, tas ir Amerikas senāta gadījums arī, ja atceries. Bet kopumā Nacionālās drošības komisija, ja tu gribi kontrolēt izpildvaru, arī ir tas galvenais instruments. Bet galvenais, lai šie te komisijas locekļi pārzinātu šo te darbu. (..) **Intervētājs: Interesanti ir arī tas, ka mēs kontrolējam SAB, bet SAB dod pielaidi valsts noslēpumam šiem te komisijas locekļiem?** Par pielaidi teorētiski var pārsūdzēt šo te SAB lēmumu(..).

Intervija ar Alekseju Loskutovu, Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas Korupcijas apakškomisijas priekšsēdētāju, 30.03.2011.

1. jautājums Parlamentārā kontrole drošības jomā noteikti pastāv. **Intervētājs: Kādas varētu būt problēmas?** Problēmas? Parlamentārās uzraudzības specifika ir dot Saeimas deputātiem gūt pārliecību par to, kas notiek iestādē un iespēju robežās dot ieteikumus vai nu iestādei vai iestādes augstākstāvošām personām. Parlaments izstrādā likumus, kontrolē likumu izpildi un lemj par finansēm, un var teikt, ka dod vispārēju novērtējumu iestādes darbībai. **Intervētājs: Bet vai parlamentam būtu jākontrolē iestādes iekšējie normatīvie akti?** Es domāju tikai tiktāl, cik parlaments saskata kaut kādas problēmas, bet ikdienā nē.

5.-7. jautājums Intervētājs: Runājot par operatīvajiem līdzekļiem, ko izmanto iestādes, vai parlaments nes atbildību par to izmantošanu, ja tiek pārkāpts likums? Es domāju, ka tieši noteikti nē, jo šeit uzraudzību īsteno pilnvarotie tiesneši, ģenerālprokuratūras īpaša uzraudzības nodaļa. Parlaments var iejaukties, ja ir indikācijas, kas norāda uz iespējamu likuma pārkāpumu, lai tad parlaments dotu savu novērtējumu, bet tiesiski ir šāda iespēja, bet praktiski nav šāda iespēja. **Intervētājs: Tu uzskati, ka Nacionālās drošības komisijas deputāti, pārbaudot noklausīšanās ierīces, darīja to pilnīgi lieki?** Nē, es tā nedomāju, tā vienkārši deputātiem ir iespēja pārliecināties par esošo situāciju, un, ja pēkšņi tiktu pamanītas kaut kādas neatbilstības, tad var pievērst prokuratūras uzmanību. **Intervētājs: Runājot par iestādēm, kuras ievēl Saeima, KNAB. Vai KANB gadījumā parlamentam vajadzētu iejaukties? Gan tavā situācijā parlaments bija vienīgais, kurš var noņemt no amata, gan arī situācijā, kurā Vilmītis ir šodien.** Nu, ieteikumu var dot, bet šis ieteikums nav juridiski saistošs. Tas drīzāk ir parlaments skatījums uz pieņemsim uz iestādes vadīšanas problēmām, bet juridiski saistošs tas nebūs, jo tas neietilpst tiesiskā pārraudzībā. **Intervētājs: Tad varbūt, ja nav kontroles pār šīm iestādēm, šīs divas drošības iestādes, ko ievēlējusi tauta, izsakot savu gribu, parlamentam nemaz nevajadzētu ievēlēt?** Nē, es domāju drīzāk tas, ka parlaments ievēl šos vadītājus ir domāts ne tam, lai parlaments veiktu kontroli, bet drīzāk, lai nodrošinātu to neatkarību, lai nodrošinātu to neatkarību pienākumu pildīšanā no izpildvaras. **Intervētājs: Tātad Tu uzskati, runājot par operatīvajiem līdzekļiem, par noklausīšanos, atbildību nes priekšnieks un prokurors?** Tas atkarīgs no iestādes, ja

mēs runājam par KNAB, jautājumi, kas skar operatīvās darbības organizēšanu, tā ir priekšnieka vietnieka atbildība un prokurora atbildība.

8. jautājums Es uzskatu, ka sabiedrība noteikti var būt droša. Sabiedrības locekļi var būt droši, ja viņi zina, ka paši nav iesaistīti prettiesiskās darbībās. Jaunalksnes lieta pēc manas pārlicēbas bija pasūtījuma lieta, kur arī notiesāti konkrētie izpildītāji, un ir pietiekami daudz faktu, kas ļauj domāt, ka uzdevumus deva augstākstāvoši iestādes vadītāji.

Intervētājs: Vai ir iespēja kāda narkodilera lietā ielikt mūsu telefona numurus un noklausīties? Teorētiski šāda iespēja pastāv, bet Jaunalksnes precedents ir ļoti labs, lai atturētu amatpersonas no tādas rīcības, jo šeit mums ir jāatdala divas lietas. Ja notiek prettiesiska telefonsarunu noklausīšanās savtīgām interesēm, komercinteresēm, kamēr šī informācija, kas iegūta šādā veidā, neparādās aprītē, visdrīzāk arī neviens to neuzzinās, tai skaitā, arī cilvēks, kura tiesības ir pārkāptas. Protams, šajā gadījumā, ja prokuratūra, kura kontrole, to atradīs, tad ir pamats kriminālatbildībai. Otrs gadījums – ja šī informācija ir iegūta, lai izmantotu pret šo cilvēku, kuru noklausās, lai viņu nomelnotu, kā bija Jaunalksnei, tad principā šis ir kamikadzes gājiens, jo ir pilnīgi skaidrs, ka būs sūdzība no šīs personas puses, ka tiks atrasts vismaz izpildītājs, tas, kas bija vērsies pēc sankcijas telefonsarunu noklausīšanai. **Intervētājs: Un vai iespējami komercpasūtījumi attiecībā par informāciju uz konkrētiem biznesa darījumiem?** Tu domāji par vērstpapīru pārdošanu vai par valsts iepirkumu? Te, protams, nevar pateikt, bet, ja konkrētai personai bija tādas aizdomas par telefonsarunu noklausīšanos saistībā ar konkrēto darījumu, tad viņam ir iespēja vērsties prokuratūrā ar iesniegumu – lūgumu veikt pārbaudi, vai viņa telefons nav prettiesiski noklausīts. tālāk princips ir tāds, ja telefons ir noklausīts, bet uz tiesiska pamata, tad atbilde būs, ka prettiesiska noklausīšanās nav notikusi. Savukārt, ja būs notikusi prettiesiska noklausīšanās, tad tiks uzsākts kriminālprocess.

2.-4. jautājums Intervētājs: Cik liela atbildība Nacionālās drošības komisijai, lai nodrošinātu personiskās dzīves neaizskaramību, piemēram, Jaunalksnes gadījums?

Es domāju, ka no vienas puses ir jādod politisku novērtējumu, bet, piemēram, ja kāda persona neuzticas tiesību aizsargājošajām iestādēm var rakstīt parlamentāru sūdzību par iespējamiem cilvēktiesību pārkāpumiem, veicot operatīvos pasākumus, darbības, bet tad parlaments, savukārt, varētu vērsties pie prokuratūras. **Intervētājs: Bet to pašu pilsonis var izdarīt arī bez starpniekiem?** Šeit iedzīvotājs var panākt, ka šī situācija būtu vērtēta ne tikai tiesiskā plāksnē, bet arī politiskā. **Intervētājs: Kā Tu uzskati, vai būtu nepieciešamas publiskas debates par drošības jautājumiem?** Tas ir interesants jautājums, ja mēs runājam par KNAB, tad KNAB saskaņā ar likumu sniedz Saeimai ziņojumus. Bet publiskas debates es pieļauju iespēju, kas mēs runāsim par drošības

iestādēm, SAB, cik daudz viņi varēs pateikt. (..) **Intervētājs: Runājot ar citiem intervējamajiem, viņi ir pārliecināti, ka šie ziņojumi nav tik augstā līmenī sagatavoti, tie ir izvilkumi pat no preses?** (..) Tas ir jautājums par to, ko deputāti uzskata par augstu grūtību ziņojumā un ko par paviršu. Ja viņi grib ar konkrētiem faktiem, tad neviena iestāde ar konkrētiem faktiem nerunās, kamēr var teikt šie fakti ir ikdienas aprītē, kamēr nav spēkā stājies tiesas nolēmums. Tas ir normāli, un tas atbilst mūsu likumu prasībām. Jebkurš no dienestiem sargās informāciju no politiķiem, it īpaši, ja tie būs sensitīvi, politiski jūtīgi jautājumi. **Intervētājs: Tātad tu gribi pateikt, ka, ja šīs iestādes gribēs nepateikt informāciju, viņi vienmēr atradīs šādu iespēju?** Parlamentārā uzraudzība ir pār iestādes darbību kopumā, bet nekādā ziņā nedrīkst skart konkrētus gadījumus. Jāpārbauda, cik efektīvi iestāde strādā, cik efektīgi izmanto naudu, cik efektīvi tērē apstiprinātos līdzekļus, bet konkrētas lietas vienkārši nedrīkst skart.

9. jautājums Šeit jārunā par neuzticēšanos valdībai, nevis parlamentam, un uzticību valsts prezidentam. Un uzticību prezidenta viedoklim par to, ka šie grozījumi nebija vērsti uz drošības iestāžu darbības efektivitātes palielināšanu, bet gan vērsti uz to, lai politiķiem būtu krietni pieejamāka informācija, kas attiecas uz drošības iestāžu ikdienas pienākumu pildīšanu.

10. jautājums (..) Es arī piekrītu saviem kolēģiem, ka priekšlikums varētu būt ieviest publiskās debātes. Debātes vismaz dotu iespēju zināt iestādes darbības pamatprincipus.

Intervija ar Dzintaru Jaundžeikaru, NDK priekšsēdētāju 9. Saeimā, 25.04.2011.

1.jautājums Tātad kā jūs izprotat jēdzienu nacionālā drošība, ja. Nu, es saprotu tā, ka augstākais kontroles orgāns vispār ir kā likumdevējs, parlaments, un parlamentam būtībā jābūt tam, kas pilnībā pārziņa un kontrolē situāciju valstī, kas notiek drošības jomā. Izstrādā un apstiprina politiku, kas tiek apspriesta Nacionālās drošības padomē un apstiprina arī kādu politiku vedīs Latvijas valdība, Ārlietu ministrija un tā tālāk. Tā tam būtu jābūt. Un Nacionālas drošības komisija ir tā, kura veic šo kontroli atbilstoši likumdošanai. Es varu pateikt būtībā, ka parlamentārā kontrole Latvijā nenotiek, jo paši vārdi – diezgan liela daļa pat neizprot, ko tas nozīmē. Viss aprobežojas ar to saukli, kas rakstīts likumā, ka NDK veic parlamentāro kontroli. Tas ir būtībā arī viss, jo likumdošana ir ļoti mērķtiecīgi izmainīta, ko ir veicis SAB. Un īpaši tas ir ļoti veiksmīgi darīts uz 2004. gada grozījumiem, kas praktiski pēdējās iespējas un kontroles iespējas ir likvidējis.

2.jautājums Deputāti īsti pat nezina, komisijā viņi neviens nav profesionālis, pat ne juristi, cilvēki, kas ienāk un grib veikt savu pienākumu, bet, lai zinātu, ko veikt, vispirms ir jāiepazīstas uz likumdošanu, bet viņi jau to nevar izvērtēt, jo nav jau, kas pasaka. Tāpēc NDK vajadzētu būt ļoti spēcīgai, tā nekā ir valsts drošība, ekonomiskā drošība un īpaši tai uzticēta specdienestu kontrole, un specdienesti ir tieši tie pasaulē, kas pēc vēsturiskās pieredzes ir noveduši valstis gan pie diktatoriskiem, gan pie šie te režīmiem. Šādos režīmos diktatoram nav jābūt vienam personas veidā, specdienesti var izveidot ievēlētu valdību, bet faktiski visu komandē viņi.

3.jautājums Pašreiz mēs saņemam pārskatus, kontroles iespējas pašreiz ir ļoti minimālas. Kad mēs sākam kontrolēt, piemēram, par pielaižu piešķiršanu un uzdevām konkrētus jautājumus, tad mēs beidzot saņemām no SAB, gan arī no prokuratūras konkrētu atbildi, balstoties uz 2004. gada izmaiņām likumdošanā, jūs mums to nevarat prasīt. **Intervētājs: Iznāk tā, ka Tu nevarēji kā komisijas priekšsēdētājs, pamatojoties uz komisijas lēmumu, pieprasīt konkrētu pārbaudi, atbildes? Jā.** Maizītis tulkoja savādāk, viņi tulkoja savādāk. Viņi arī izdarīja visu, pirmkārt, novelkot laiku, pēc tam, kad bija iespiesti sienā ar mūsu jautājumiem, viņi nekad neatbildēja pilnīgi. Tomēr tad, kad viņi bija iespiesti sienā, tad arī tā atbilde bija, un pamatoja viņi tā - Dzenītis precīzi tādiem vārdiem pamatoja - tādiem pat vārdiem kā prokurors. Toreiz pamatoja arī Rauls Kviesītis precīzi tādiem pašiem vārdiem, un neviens to nezināja, tie bija Dzenīša vārdi.

4.jautājums Tā ir informācija, ko komisija saņem, šīs te sarkanās grāmatas, burtnīciņas, iespējams, tādas burtnīciņas varētu uzrakstīt visiem gadiem. (..) Vienīgais dienests, kas vispār respektēja un godprātīgi salīdzinoši pilda uzdevumus, tas bija Drošības policija. Militārais izlūkdienests principā visā šajā laikā neiedeva nevienu informāciju par to, kas notiek viņu iekšienē, kā reaģē mūsu karavīri uz algu samazinājumu, kas notiek, kas būtu viņu uzdevums, lai mēs zinātu, kādi procesi notiek. Tajā pašā laikā nerunājot par to, ka viņi nedeva informāciju par viņu vadības pārkāpumiem, kur mēs vispār ar lielām mokām varējām saņemt kādu informāciju no malas, ne jau no viņiem, tas norāda, ka viņi mūs vispār ignorē. Līdz tam arī SAB deva tādu vispārīgu informāciju, bet no tā brīža, kad sākām stingrāk prasīt un sākt veikt pārbaudes, informāciju mēs nesaņēmām. Es domāju vēl līdz šai dienai NDK nav saņēmusi informāciju, ka SAB mainījies gan priekšnieka vietnieks. Pēkšņi prese prasīja par Boru, mēs nezinājām, ko teikt.

5. jautājums Lai izbrauktu un iepazītos, kur vispār atrodas šīs institūcijas un redzētu kādu priekšstatu, kā viņas tur ir izveidotas, tas dod zināmu priekšstatu. Ja cilvēks nav iepriekš iepazīties un nav viņam kas konsultē par jautājumiem, kāda vispār ir tā uzbūve, kā īstenībā darbojas, tad nozīme nav nekāda. Arī kaut vai tā braukšana pēdējā, kur pārbauda sarunas, nu, mēs aizbraucām dabiski, ka tur mūs ieveda telpā, kur viss tas notiek, parādīja visus žurnālus, nu, labi mēs redzam – tik un tik ir veiktas sarunas, KNAB, citas iestādes, to var pārbaudīt. es esmu bijis daudz tajos izbraukumos. **Intervētājs: Vai ir tā, ka Tev ir iedota šī mapīte un Tu vari apskatīties, vai uz telefona numuru ir sankcija?** Tātad tur ir numurs, tur redz, ka tas ir klausīts, var redzēt, vai ir tiesnesis uzdevis, vai KNAB, tad ir attiecīgi tiesnesis, prokurors. To tu vari pārbaudīt. Nu, tas ir par tām oficiālajām. Līdz tam mēs saņēmām, ka vienmēr viss ir kārtībā, līdz bija Dzenīša kungs, bet izrādās, ka ir noticis bišķīt savādāk, ka saņemta, ka nav tiesnešu sankcija, cik tur sarunām – veselai strīpai. (..) Pirmkārt, jau ir tā, ka nu SAB iedeva šo informāciju, tagad mēs vismaz redzējām, ka tāda ir, bet līdz tam vienmēr viss bija ideāli. Viss sakrita. Nevienam nebija pārkāpumi. Tagad ir skaidrs, tad ir jautājums, pēc tam tur trīs dienu laikā ir iedota tā sankcija vai nav, jo ir gadījumi, kad ir draudi cilvēku dzīvībai, valsts drošībai, tad var iedot, bet cik ir gadījumi, kad vispār paklausījās un vispār neko nedarīja. **Intervētājs: Tad iznāk tā, ka uzraugošais ģenerālprokurors arī neuzraudzīja?** (..) Dabiski, ka viņiem ir jākontrolē, vai viņi to dara, tas ir uz viņu atbildību.

7.-8.jautājums Nē, mēs tā noteikti nevaram pateikt. (..) SAB viss ir kārtībā, bet kad sāk runāt par šīm pārvietojamām kastēm, visādām tādām aparatūrām, tad izrādījās, ka nemaz nezina, cik viņas īsti ir. Prokurors teica vienu, policijas priekšnieks citu, bet beigās sanāca pavisam cits cipars. (..) Principā kompleksa pārbaude par visiem līdzekļiem – piesegpasēm, par numuriem, par visādiem dokumentiem. (..) Netiek veikta uzskaitē un pārbaude, kur šie

līdzekļi tiek izmantoti. (..) Parādījās jautājums par to, kā kontrolēt šīs pārvietojamās kastes. Atbilde bija, ka tās paliek uz to darbinieku godaprāta. Tas nozīmē to, ka visas tās darbojas, kā viņi grib. Militārais izlūkdienests faktiski netiek kontrolēts nemaz.

9.jautājums Mūsu labojumos nebija pretenzijas nevienam, bet princips jau bija cits. Un īstenībā referendums tika balstīts uz to, ka Ministru kabinetā bija pieņemts.. ka sakarā ar to, ka bija konflikts starp informācijas analīzes dienestu un SAB (..) Tāpēc Informācijas un analīzes dienestu arī likvidēja. Informācijas un analīzes dienests tika veidots tā, kā tas valstīs ir jābūt. Tas pēc būtības bija pareizs, un Vācijā, kur skaitās vislabākā uzraudzība, Informācijas un analīzes dienests savāc no visām institūcijām informāciju, izanalizē un vajadzīgo iedod premjeram un visiem valdības locekļiem, kam tas vajadzīgs. (..) Militārais būtu paņēmis, kas tam ir vajadzīgs. SAB īstenībā ir ārējā izlūkošana, Drošības policija atkal savu. Attiecībā uz Informācijas analīzes dienestu tur vēsturiski krājās tā informācija, tagad ir tā, ka mums nav nekā. Mums atnāk, atnāca, teiksim, Kalvītis un viņš nekā nezina. Viņš pasauc vienu priekšnieku, otru, katrs kaut ko pastāsta pēc sava prāta. Teiksim jābrauc uz kaut kādu Vāciju un jārunā par ekonomiku. Kalvītis zina, bet, kad nomainās premjers, informācija nav uzkrāta. Viņam taču valsts interesēs tas viss būtu jāzina. Informācija tiek sagatavota un nodota nākošajam. (..) **Intervētājs: Kas bija ieinteresēts drošības iestāžu likumos?** Drošības iestāžu interesēs galvenais autors bija SAB. **Intervētājs: Bet vai nebija konflikts starp prezidentu un Kalvīti?** Nē, nē. (..) Breiķis sāka stingrāk veikt analīzes funkciju, viņi analizēs, lai sagatavotu informāciju vajadzīgajām institūcijām, un, protams, tam pretojās kategoriski Dzenītis, jo tas bija tas, kas viņiem lika šķēršļus. Principā to pierāda arī 2004. gada labojumi, kurus bīdīja tieši no SAB, kuros arī redzams, kuri punkti ir izņemti ārā. NDK pirms tam bija tiesības kontrolēt, bija jāaskaņo katras struktūras izmaiņu, tā kā tam arī ir jābūt. (..) Tātad viņi izmainīja punktu, ka ir ar NDK jāaskaņo visi štati un izmaiņas, bija jāaskaņo arī projektu, ko darīs, kur liks naudu. Kad Kamaldiņš strādāja, tad bija jānāk un jāaskaņo - mēs strādājam vienā vai otrā virzienā. Tagad mūsu vienīgais instruments ir tas, ka mēs apstiprinām budžetu, kas palicis rokās, jo tie iet caur NDK un tā ir vienīgā iespēja, ar kuru vēl var turēt stingri un pieprasīt, analizēt, kā to lieto. Štatu saskaņošana vairs nav. Nepaziņoja pat, ka Dzenītis vairs nav. Budžets, tikai budžets vairs. Tas ir vienīgais ierocis, kas vēl ir. Vienīgais Drošības policija atskaitās par saviem štatiem, cik pati rāda, no savas labas gribas. **Intervētājs: Vai komisijai ir tiesības piesaistīt ekspertus?** Ir tiesības. Nu, redzi, kā prokurors, pēdējais, ko mēs viņam uzdevām – mēs nepildīsim, ja jūs gribat, baudāt paši. Par ekspertiem – Mums jābūtu budžets, ali piesaistītu, otrkārt, vai dažs dabūs pielaidi. Turklāt viņi zina, ka mēs ieliksīm tādu cilvēks, kad mēs zināsim, ka viņi varēs pārbaudīt. **Intervētājs: Tas nozīmē, ka tiesības ir, bet nekad nebija izmantotas?** Mēs mēģinājām budžetu dabūt, kamēr bija

prokurors Maizītis, viņš teica, ka viņš gatavs baudīt telefonsarunas, bet vajadzīgi eksperti no ārzemēm. Un, protams, neviens budžetu nepiešķir. Mums bija priekšlikums, kad mēs sataisījām grozījums, tur būtu bijis auditā visu dienestu pārstāvji, no mūsu komisijas, protams, Godmanis tur nerealizēja. (..) Vispār ekspertus var piesaistīt, bet vajag visiem maksāt, bet kur tad mēs dabūsim naudu, ja komisijai ir tikai viens konsultants, tikai viens! **Intervētājs: Kā Tu uzskati, vai ir iespējams izstrādāt tādu vienotus kritērijus pielaipei valsts noslēpumam?** Tādi jau ir. NATO standarti. Un arī mums viņiem ir jābūt. NATO un ES visiem ir viena kārtība, mums bija arī tādi pašai jābūt, un mums ir arī vienīgā valsts, kas atšķiras. Ir radīta viena iestāde pāri visām, kura kā saka koriģē – tam es došu, tam es nedošu. Un vadītāja lēmums nav pārsūdzams nekam. Tas ir tas lielākais absurds. Augstākais vadītājs mūsu valstī ir SAB vadītājs, jo no viņa atkarīgs gan prezidents, gan ministru prezidents, gan prokurors, gan ģenerālprokurors - visi atkarīgi. Tie ir visi mūsu valsts vadītāji, kam jāsaņem pielaipe. (..) **Intervētājs: Tu kā bijušais NDK priekšsēdētājs, izstāsti, lūdzu, kādi uzlabojumi likumdošanā būtu nepieciešami, lai uzlabotu kontroles kvalitāti?** Šādi grozījumi jau bija sagatavoti. Pirmkārt, ir jālabo likums par valsts noslēpumu. **Intervētājs: Ir Saskaņas Centra priekšlikumi.** Daļēji tie ietver, es līdz galam neesmu iepazinies. Bet pamats ir tas, ka viņiem ir jāatbilst ES un NATO principiem. Tas ir tas, ka viss ir atrunāts. Katram cilvēkam ir jābūt pieejamam. Ja es gribu strādāt kādā darbā, lai es varu izvērtēt, vai es varu šo amatu ieņemt. (..) **Intervētājs: Cik efektīva ir komisijas ierastā prakse, tradīcijas kontroles jomā?** Komisijai būtu jābūt lielai komisijai. Noteikti ir jābūt iespējai uz līguma pamata ekspertus, konsultantus, vismaz divus konsultantus, kas pēc tam, kad mainās komisijas var mācīt deputātus, kādi likumi ir palikuši neizskatīti, to būtība. Tāpat lielai daļai deputātu vairs vispār nav saprašanas, kas ir specdienesti un ar ko tie nodarbojas. **Intervētājs: Vai šobrīd ir politiskā griba, lai veiktu šādas izmaiņas?** Nē, nav. Liekās, ka tā uzraudzība ir padarīta tik sarežģīta, lai viņa nevarētu efektīvi strādāt. **Intervētājs: Un kā ar informācijas kvalitāti?** Tur ar informāciju ir tā, ka komisija saņem no citiem avotiem un tad jautā drošības dienestiem, bet jābūt būtu otrādāk, ka komisija saņem informāciju no drošības iestādēm. **Intervētājs: Vai Tu uzskati, ka vajadzīgas publiskās debātes parlamentā slēgtā režīmā par drošības jautājumiem?** Jā, katrā ziņā tas paceltu komisijas kapacitāti un komisijas priekšsēdētāja nozīmi.

Intervija ar Dzintaru Zaķi, NDK komisijas locekli, 27.04.2011.

1. Jautājums Pēc būtības tas nozīmē to, ka parlaments veic uzraudzību par drošības iestādēm, respektīvi, mūsu gadījumā ir atbilstoša komisija, kas likumā noteiktajā kārtībā ar visiem tiem drošības iestāžu vadītājiem regulāri diskutē par aktualitātēm, tajā pat laikā par budžetu. **Intervētājs: Vai tu esi pamanījis, ka ir pazudusi NDK kontrole pār štatiem?** Budžetu mēs pilnībā noteikti kontrolējam, bet es neesmu tik precīzi papētījis likuma tekstu, bet man šķiet, ka deputātu informēšana par aktuālām lietām notiek un notiek pat ļoti kvalitatīvi, jā, par štatiem konkrēti nav. **Intervētājs:** Tātad kas ir tās lietas, ar kurām NDK realizē šo kontroli? Pašiem radīt likumdošanu un normatīvos aktus, kas sevī ietver arī budžetu un tādas lietas, protams. Un tanī pat laikā paralēli tam sekot tai ikdienai, nu acīmredzot, lai vajadzības gadījumā varētu arī kaut ko uzlabot.

2.-3. jautājums Nē. Noteikti varētu aktīvāk. **Intervētājs: Vai Tu uzskati, ka NDK drīkstētu dot arī uzdevumus drošības iestādēm?** Ar uzdevumiem, redzi, es esmu mazliet piesardzīgs, jo, manuprāt, politiķu jaukšanās drošības dienestu darbības, kaut kādu konkrētu darbību realizēšanā ir bīstama. Es domāju, ka politiķis tādā lielā līmenī, tā informācija, kas ir drošības ziņojumā iekļauta, tie ir lieli virzieni, kas ir stratēģiskās lietas, tur, protams, ir politiķu uzdevums noteikt virzienus. Precīzi noteikt. Turpretī ietekmēt kaut kādas pavisam konkrētas rīcības, kas, manuprāt ir pat ne riskanti, bet pat nepieļaujami. Tas nebūtu pareizi, ja NDK sāktu norādīt, ka pilsonim x jādara tas vai izmeklētājam x jādara tas. **Intervētājs: Tātad Tu uzskati, ka mēs neuzraugām pašu procesu, bet gan noteikumus, pēc kādiem darbojas drošības iestādes?** Nē, mēs procesu varam uzraudzīt, bet mēs nedrīkstam ietekmēt procesa gaitu detaļās. Mēs nedrīkstam pat mēģināt ietekmēt. Pēc idejas mēs nedrīkstam teikt – to izmeklē, to neizmeklē. **Intervētājs: Bet, ja deputāts saņēmis informāciju vai iesniegumu, viņam ir tiesības atbildīgajām amatpersonām lūgt izskatīt šo lietu?** Protams, lūgt pārbaudīt, lūgt vērtēt var noteikti, bet nekādā ziņā mēģināt kaut kā tur.

4.jautājums Labs jautājums, jo es zinu tikai to informāciju, kas ir un baumas par informāciju es neuzskatu, tāpēc salīdzināt, vai tas, ko mēs saņemam, ir izsijāta un nav aktuāla informācija, es nevaru. Tāpēc pēc būtības tā informācija, ko es saņemu komisijā, ir vienīgā informācija, tāpēc atbildēt ir grūti. No tā, ko pagaidām tā pieredze ir devusi, nu, teikšu, ka dažās lietās, pat daudzās lietās to detalizāciju un to kompetenci gribētos redzēt vēl labāku. Es nesaku, ka viņa ir slikta šodien, bet gribētos tomēr saņemt tos ziņojumus, kas nav kontrole c, kontrole v no iepriekšējā ziņojuma.

5.jautājums Esmu bijis izbraukuma sēdēs, es lielu pienesumu no izbraukuma sēdēm pagaidām neesmu redzējis. Nē, nu, protams, ir jāiepazīstas uz vietas, kāda ir ikdienas situācija, kāda ir atmosfēra. Atkal situācija nosaka šādu izbraukuma sēžu nepieciešamību, ja tas ir rutīnas darbs un nekādu ārkārtas notikumu nav, tad aizrauties ar pārāk biežu braukšanu ciemos uz iestādēm es neredzu nepieciešamību. **Intervētājs: Vai esi bijis izbraukuma sēdēm, lai apskatītos un pārbaudītu noklausīšanās ierīces?** Pats neesmu bijis, bet zinu, ka tāda iespēja ir. Es īstenībā domāju, ka tur viss būs kārtībā. Es domāju, ka tās iestādes ir pietiekami gudras, lai to, ko likums nosaka viņi punktuāli ievērotu. Kad mēs aizbrauksim un paņemsim to biezo telefona grāmatu ar telefona sarakstiem, kurus noklausās, un iebakstīsim ar pirkstu, mums tiešām iedos tos izmeklētāja, tiesneša apstiprinājumus, rezolūciju, ka drīkst noklausīties. Savukārt, ja tiešām praksē pastāv tās iekārtas, kas ir ētera skanēšanas iekārtas, tās mēs mūžā neieraudzīsim. Es pat domāju, ka tādas iekārtas reāli eksistē, es domāju, ka ar tām ētera skanēšanas iekārtām, kurus praksē eksistē, var veikt arī nesankcionētu ētera skanēšanu, un vismaz, ja ne sarunu noklausīšanos, tad vismaz sarunu sarakstu var dabūt, kā arī pilnīgi droši neizslēdzu, ka tādas arī eksistē, jo pār šo kā reiz uzraudzība ir ļoti vāja. Informācija par specifisko iekārtu tehniskajām īpašībām un specifiskajām, to izmantošanas iespējām kā reiz būtu nepieciešama. **Intervētājs: Attiecībā uz privātajiem turētājiem likumdošana ir sakārtota. Lai privātie nevarētu turēt šādas ierīces.** Likumdošana ir kārtībā, bet es domāju, ka vajadzētu kādai no iestādēm, piemēram, SAB uzticēt kontrolēt arī tās mobilās iekārtas. **Intervētājs: Mēs runājam par tām iekārtām, kas ir iestāžu īpašumā?** Pat ja tās ir, lai tās tiek ļoti precīzi kontrolētas, lai nav tā, ka tu iespraud vienu atmiņas moduli un dari ar viņu vienu, un pēc tam iespraud atpakaļ un dari to, kas ir atļauts, respektīvi, lai nevar mainīt to pielietojumu. **Intervētājs: Tātad Tu uzskati, ka būtu jāsakārto likumdošana par noklausīšanās ierīču izmantošanu?** Jā, tā uzraudzība pierāda, ka to vajadzētu augstākā līmenī. (..)

7.jautājums Ar SAB noklausīšanās ierīču mehānismu viss ir kārtībā un to uzraudzību. Problēma, protams, ir tās pārējās ierīces, ar lentu iznīcināšanu un citiem jautājumiem.

8.jautājums Parlaments var garantēt lielā mērā, bet ne 100 %. Es uzskatu, ka tām iekārtām, kas ir mobilās iekārtas, saglabājās iespēja arī noklausīties nesankcionēti ētera sarunas.

9.jautājums 50 pret 50. Es pavisam detalizēti neatceros, jo daudz laika ir pagājis. Es uzskatu, ka gan tas, ka pārāk liels informācijas daudzums nonāk viena cilvēka vai dažu cilvēku rokās ir risks, gan arī tas, ka valdība nepareizi pozicionējās, arī valdības tēls bija lielā mērā ietekmējošs faktors. Ja līdzīgu lietu darītu ļoti populārs politiķis, tā jezga nebūtu tik liela, bet tanī pat laikā pēc būtības nav pareizi, ka tu iedod vienam cilvēkam rokās pārāk lielu varu.

Intervētājs: Tu runā par Informācijas analīzes dienestu? Jā. Cik es pareizi atceros, ka

tajos grozījumos tas bija viens no pasākumiem, ka tur pārāk daudz kompetences bija iedots vienam cilvēkam informācijas apstrādei. **Intervētājs: Pēc būtības tas toreiz jau bija Repšes projekts?** Es saku, ka metode, ka lemj vietā, kur sanāk daudz informācijas kopā ir pareizi, bet nepareizi, ka to dara viens vai divi cilvēki. Tur būtu jādomā par plašāku pārstāvību. **Intervētājs: Šajos grozījumos viens no priekšlikumiem bija par to, ka ir iespēja piesaistīt ekspertu kā Vācijā?** Bet jautājums ir, vai gadījumā nav tā, ka Nacionālā drošības padome nav jāpaplašina, varbūt nē. Un, ja runājam par ekspertiem, es domāju, ka gan NDK, gan Prezidijs, ja gribētu pārbaudīt, piemēram, vai šeit nenoklausās, es domāju to varētu izdarīt. **Intervētājs: Bet, vai Tu neuzskati, ka vajadzētu neatkarīgu ekspertu no ārzemēm, jo pretējā gadījumā sanāk pārāk liela atkarība vienam no otra – specdienestiem no politiķiem un otrādi.** Nu, jā, ja Tu balstīties uz to informāciju, ko tev mēģina pārdot, tur ne vienmēr var sanākt labi.

10.jautājums Es esmu pārliecināts parlamentārās sistēmas piekritējs, manuprāt, jebkāda veida parlamentārās diskusijas ir svarīgas, arī tai skaitā debātes par drošību parlamenta sēdēs. Tas varētu nest tikai labu, nevis pretēji. Tam jānotiek pareizā formātā, lai tas nenodarīt kādu kaitējumu. Ļoti vērtīgas būtu šādas diskusijas, lai visi deputāti, ne tikai NDK locekļi būtu nodrošināti ar šāda veida informāciju. Līdzīgi kā tikko bija diskusijas par ārlietām. Un ja runājam par parlamentāro kontroli kopumā, es, piemēram, biju tas, kurš bija par to, ka tos pašus ministru jautājumus vajadzētu pārcelt uz plenārsēdēm, jo tad tu vari prasīt un dabūt atbildes. Pretējā gadījumā parlaments īsti ministrus nekontrolē. **Intervētājs: Kā Tu uzskati NDK ir pietiekami attīstītas tradīcijas kontrolei?** Jā, es domāju, ka ir, bet vienmēr var labāk. Bet man šķiet, ka tas darba rezultāts ir lielā mērā atkarīgs no situācijas, paldies Dievam pārējās iestādēs, izņemot KNAB, ir atrasts tāds salīdzinošs balanss. Viens otru nemēģina kā saka torpedēt. Viņi savā starpā salīdzinoši labi satiek, līdz ar to arī NDK kontrole ir pietiekoši laba, un, ja ir vēlēšanās kaut ko uzzināt, tad var doties arī pie jebkura no iestāžu vadītājiem un padziļināti diskutēt par lietām, tāpēc, manuprāt, tajā situācijā, kādā valsts šobrīd ir, tā kontrole un pašu iestāžu sadarbība ir pietiekami sabalansēta. **Intervētājs: Vai, Tavuprāt, NDK locekļi ir speciālisti šajā nozarē?** Tas jautājums būtu jāuzdod Latvijas tautai. To, kas ir deputātu kompetences, nosaka tauta. **Intervētājs: Kā ar likumdošanu, vai tā ir sakārtota?** Vienmēr iespējami uzlabojumi. **Intervētājs: Un informācijas kvalitāte?** Nu, to jau es teicu, ka man ir tāda informācija, kāda man ir iedota. **Intervētājs: Bet nav kādreiz tā, ka Tu lasi ziņojumā vienu, bet presē kaut ko citu vai no citiem avotiem?** Nē, tā nav. Es saku, ka ziņojumu saturs ir aktuāls, man šķiet, ka diezgan liela daļa ziņojumos ir iekļauta no publiski pieejamās informācijas, respektīvi, ļoti bieži mani nepamet sajūta, ka informācija, ko lasu ziņojumos, esmu kaut kur jau lasījis, redzējis, dzirdējis, bet tas laikam saistīts ar finansējumu.

Intervija ar Jāni Kažociņu, SAB direktoru

Parlamentārās kontroles saturs lielā mērā ir atkarīgs no parlamentāriešu interešu objektiem, kas var mainīties atkarībā no situācijas. Lai nodrošinātu Saeimas deputātus ar informāciju, SAB sniedz iknedēļas ziņojumus, mēneša apskatus, ceturkšņa ziņojumus, kā arī iepazīstina Nacionālo drošības komisijai ar gada atskaiti. Bez tam SAB sniedz atbildes uz DK atsevišķiem pieprasījumiem. Šāda informēšanas sistēma ļauj deputātiem regulāri un sistemātiski iegūt informāciju par SAB darba virzieniem un rezultātiem.

Parlaments izmanto iespējas pārraudzīt SAB darbu, bet tā intensitāte ir atkarīga no situācijas un interešu objektiem.

SAB informatīvie pārskati tiek metodoloģiski veidoti, balstoties uz Ministru Kabineta apstiprinātiem darbības virzieniem, par ko SAB ziņo valdībai un informē NDK. SAB iknedēļas pārskati tiek veidoti, apkopojot aktuālāko operatīvā un atklātā veidā iegūto informāciju.

Kopumā valsts drošības iestāžu uzraudzības mehānismu sistēma ir efektīva. Spēkā esošajā Latvijas likumdošanā pār SAB darbu ir noteikts visaptverošs, pat piecu dažādu līmeņu kontroles un pārraudzības mehānisms. Pirmkārt, SAB ir pakļauts parlamentārajai kontrolei, ko realizē NDK. SAB vienmēr ir sadarbojies ar NDK deputātiem, un allaž ir sniedzis informāciju par visiem deputātus interesējošiem biroja darba aspektiem. Otrkārt, SAB kā izpildvaras institūcija atrodas Ministru kabineta pārraudzībā. SAB darba pārraudzību Ministru kabinets veic ar Tieslietu ministrijas starpniecību, taču ik gadu SAB nepastarpināti visam Ministru kabinetam sniedz plašu un izsmeļošu ziņojumu par gada laikā paveikto, kā arī izklāsta un saskaņo prioritāros uzdevumus. Ministru kabinets ir tiesīgs drošības iestādēm uzdot atsevišķu uzdevumu izpildi.

Visas trīs valsts drošības iestādes, tai skaitā, arī SAB, ir pakļautas vienotam tiesu kontroles mehānismam pār sevišķā veidā veicamajiem operatīvajiem pasākumiem. Sevišķā veidā veicamo operatīvo pasākumu, kas tiek izmantoti SAB izlūkošanas un pretizlūkošanas darba gaitā, nepieciešamību un pamatotību izvērtē Augstākās tiesas priekšsēdētājs vai viņa īpaši pilnvaroti Augstākās tiesas tiesneši. Tiek realizēti vienīgi tādi sevišķā veidā veicami operatīvie pasākumi, kuru pamatotību un likumību ir atzinis Augstākās tiesas tiesnesis un kuru veikšanu tiesnesis ir sankcionējis. SAB darbības, jo īpaši sevišķā veidā veicamo operatīvo pasākumu, likumību regulāri pārbauda ģenerālprokurors un viņa īpaši pilnvaroti prokurori. Veicot uzraudzību ģenerālprokurors un viņa īpaši pilnvarotie prokurori var iepazīties ar valsts

drošības iestāžu rīcībā esošajiem dokumentiem, materiāliem un iegūto informāciju. Vismaz reizi mēnesī, iepriekš nebrīdinot, SAB ierodas Ģenerālprokuratūras īpaši pilnvarotu prokuroru nodaļas prokurori, kas pārbauda telefonsarunu kontroles sistēmā ievadīto numuru atbilstību saņemtajām Augstākās tiesas tiesnešu sankcijām. SAB piešķirto valsts finanšu līdzekļu izlietojama likumību un pamatotību ik gadu likuma „Par valsts kontroli” kārtībā pārbauda valsts kontrole amatpersonas, bet operatīvo līdzekļu izlietojuma atbilstību likumam pārbauda pats valsts kontrolieris personīgi.

Par valsts drošības iestāžu uzraudzību un pilsoņu interešu aizstāvību. Valsts drošības iestāžu darbs tiek rūpīgi sankcionēts un esošās uzraudzības mehānismi nodrošina pilsoņu interešu aizstāvību. Nereti publiskajā telpā izskan bažas par it kā nesankcionētu telefona sarunu pārtveršanu. Esošās uzraudzības spēks balstās uz faktu, ka sistēma skaidri norāda uz atbildīgo iestāžu un konkrēto amatpersonu atbildību un pilnvarām lēmumu pieņemšanas procesā. Pārkāpumu gadījumā sistēma ļauj identificēt vainīgās amatpersonas un attiecīgi sodīt. Prettiesisku lēmumu pieņemšana ir būtisks riska faktors amatpersonām lēmumu pieņemšana procesā.

Intervija ar Sandru Bumbieri, NDK konsultanti, 19.04.2011.

1.jautājums Parlamenta deputātu tiesības, likumos neteikto tiesību ietvaros, veikt jebkādas pārbaudes valsts drošības iestādēs (VDI) un citos operatīvās darbības subjektos (ODS), tai skaitā, noklausīties iestāžu vadītāju ziņojumus un pārskatus, kā arī iepazīties ar šo iestāžu dienesta dokumentiem un informāciju, izņemot dokumentus par informācijas slepenajiem avotiem. Veicot parlamentāro kontroli, deputātiem ir tiesības pārbaudīt VDI un ODS, atbilstoši Saeimas kārtības ruļļa 169.p.l.d., pieaicinot lietpratējus – prokurorus, Valsts kontroles u.c. institūciju pārstāvjus.

2.jautājums Nepietiekoši! Parlamenta deputātiem, pēc to ievēlēšanas Saeimā, trūkst nepieciešamo, specifisko zināšanu, lai pieprasītu no iestādēm informāciju, dokumentus, auditus. Trūkst izpratnes par iestāžu darbības būtību un par iestāžu ietekmi iekšpolitikas un ārpolitikas sistēmas veidošanā un uzturēšanā. Liels mīnuss ir tas, ka Saeima mainās ik pēc četriem gadiem. Jo pa šiem četriem gadiem deputātiem rodas priekšstats un izpratne par tēmām, kuras būtu kontrolējamas regulāri un kuras ik pa laikam, ņemot vērā katras iestādes atsevišķo darbības specifiku. Līdz ar to šie deputāti varētu pilnvērtīgi turpmākos gadus veikt parlamentāro kontroli.

3.jautājums NDK ir vienīgā, ar likumu noteiktā, Parlamenta komisija, kura ir tiesīga īstenot parlamentāro kontroli valsts visaugstākajā līmenī, apkopot un analizēt klasificētu informāciju, kas skar valsts un sabiedrības drošību. Komisija regulāri iepazīstas ar VDI sagatavotajiem informatīvajiem ziņojumiem un analītiskajiem materiāliem. Konstatējot jebkādus riskus (gan vadoties no komisijā saņemtajiem ziņojumiem, gan par VDI un ODS darbībām un pārkāpumiem), komisija tos izvērtē un attiecīgi informē tālāk Valsts Prezidentu, Ministru prezidentu vai ministrus.

4.jautājums Daļēji. Bieži vien valsts drošības iestāžu sagatavotie ziņojumi ir virspusēji, kas rada nepieciešamību pēc papildus informācijas pieprasīšanas. Bieži informācija ir virspusēja, redzams, ka nav veikts nopietns operatīvais darbs. Informācija tiek gatavota, ņemot vērā to deputātu intereses, kuri ar šo informāciju iepazīsies. Netiek uzrādīta informācija, kas var radīt kāda atsevišķa deputāta vai kāda atsevišķa politiskā spēka interešu aizskārumu.

5.jautājums Izbraukuma sēdes uz iestādēm tiek organizētas vienu reizi gadā.

6.jautājums Likumos reglamentētās parlamentārās uzraudzības tiesības un pienākumi ir virspusēji. Būtu nepieciešams detalizētāks reglamentējums. Piemēram, dažādi tiek traktēti

nosacījums: „iestāžu dienesta dokumenti un informācija”. Lai būtu iespējams veikt uzraudzību par drošības dienestiem - štatiem, struktūru, amatiem, atalgojumu, nepieciešams atjaunot 2004.gada 7.aprīlī no likuma izslēgtos nosacījumus: Saeimas Nacionālās drošības komisija: nosaka valsts drošības iestāžu pamatstruktūru un apjomu; izvērtē un akceptē Satversmes aizsardzības biroja iesniegtos priekšlikumus par tā struktūru, amatiem un darba samaksu.

7.jautājums Visas operatīvās darbības iestādes operatīvās darbības, kas tiek veiktas sevišķā veidā, aizskarot personas konstitucionālās tiesības (piem. telefonu noklausīšanās) tiek uzsāktas tikai ar Augstākās tiesas tiesneša akceptu. Neskaidra ir Operatīvās darbības likuma 7.panta piektā daļa, no kuras nav skaidrs, vai tiesneša akcepts ir obligāti jāsaņem, ja operatīvā darbība ir paveikta nepārsniedzot 72 stundu termiņu. Tas rada risku, ka, piem., telefona sarunu, kura noklausīta 70 stundu laikā var tikt nesaskaņota ar tiesnesi. Uzmanību pievērš arī Kriminālprocesa likuma 11. nodaļa, kura nav saskaņota ar Operatīvās darbības likumu, jo Kriminālprocesa likuma ietvaros speciālās izmeklēšanas darbības var uzsākt ar prokurora piekrišanu un ne vēlāk, kā nākamajā dienā jāsaņem izmeklēšanas tiesneša (ne Augstākās tiesas tiesneša) lēmums. Runājot pat Jaunalksnes gadījumu, tika veikta nesankcionēta sarunu noklausīšanās. Nav izslēgts, ka sarunu noklausīšanās nesankcionēti notiek arī tagad, citu sankcionētu darbību ietvaros, kuras neviena uzraugošā iestāde nespēj nokontrolēt, jo tās no operatīvo darbību veicēju puses netiek uzrādītas. Tāpat bez sankcijām iespējams veikt sarunu noklausīšanos un personas izsekošanu, izmantojot neregistrētas uztveršanas iekārtas (tā sauc. koferišus). Šādas iekārtas netiek uzskaitītas iestāžu pamatlīdzekļos un līdz ar to nav pierādāms (ja vien kādreiz kāds gadījums nenovedīs pie tā, ka tikušas izmantotas šādas ierīces), ka tās tiek izmantotas.

8.jautājums Uzskatu, ka parlaments daļēji nodrošina valsts un pilsoņu interešu aizstāvību. Daļēji tāpēc, ka Parlamentam nav tiesības, piemēram, uzraudzīt Ģenerālprokuratūras darbu, kas rada risku, ka tās pieņemtie galējie lēmumi var būt subjektīvi.

9.jautājums Tas, kas notika ar referendumu neparāda sabiedrības attieksmi pret drošības likumiem un drošības iestāžu uzraudzību. Referenduma publiskais pamatojums radīja sabiedrības domas nosliekušanos pret esošo valdību. 2007.gada drošības likumu grozījumi nekādā veidā neskāra sabiedrību un tās drošību, bet sabiedrība tika iesaistīta procesā, lai nepieļautu pastiprinātas drošības iestāžu kontroles iespējas. Rezultātā, drošības iestādes dažkārt, saprotot, ka atsevišķās to darbības nišās tās nevar tikt kontrolētas, rīkojas patvaļīgi.

10.jautājums Pirmkārt, 6.jautājumā minētais. Likumā būtu jāiekļauj nosacījums, ka valsts drošības iestādes regulāri ziņo NDK par: sevišķā veidā veiktajām darbībām; cik uzsāktas, kāds ir rezultāts, cik krimināllietas ierosināts, cik lietas ir nonākušas līdz tiesai, cik ir uzsāktas

lietas, kas pierādījumu trūkumu dēļ nav nonākušas līdz krimināllietai, un par izsniegtajām un anulētajām pielaidēm, t.sk., kurām personām un kāpēc, uz kāda likuma panta pamata, ir izsniegtas vai anulētas pielaišanas. Ir jāuzlabo likums „Par valsts noslēpumu”, lai pielaižu izsniegšanas kritēriji sakristu ar ES un NATO prasībām. Pašlaik, piemēram, nav iespējams noskaidrot, kas slēpjas zem likuma „Par valsts noslēpumu”9.panta sestā punkta, kur noteikts, ka pielaišana tiek liegta personai „par kuru pārbaudes gaitā ir konstatēti fakti, kas dod pamatu apšaubīt tās uzticamību un spēju saglabāt valsts noslēpumu”. Likumā jānosaka tiesības komisijai pieprasīt informāciju no VDI un ODS par konkrētām operatīvajām darbībām, par sadarbību ar ārvalstu specdienestiem, u.c. Uzskatu, ka līdzīgi kā ir ieviestas ārpolitikas debates vajadzētu ieviest ar debates par nacionālo drošību. Bet tam formātam vajadzētu būt tādam, ka NDK priekšsēdētājs ziņo par darbu kopumā nacionālās drošības jomā, tai skaitā, atskaitās arī par parlamentārās uzraudzības lomu drošības jomā, bet kopā ar priekšsēdētāju ziņo arī drošības iestāžu vadītāji. Uzskatu, ka katram deputātam būtu jābūt lietas kursā par to, kā strādā viņu ievēlētās amatpersonas un to vadītās iestādes. Citādi deputātiem ir ļoti maz informācijas par šiem jautājumiem, NDK loma un tajās pārstāvētie no katras frakcijas viens deputāts ir pārāk šaurš loks. Tāpat vēl ir neatkarīgie deputāti, kuri nav NDK sastāvā. Deputātiem ir jābūt iespējai izvērtēt un saņemt informāciju, kā šīs iestādes strādā. Jautājums ir par to, kādam jābūt šo debašu formātam, iespējams, šādas parlamenta sēdes varētu būt slēgtas, līdzīgi kā tiek organizētas slēgtas valdības sēdes, lai tajās nepiedalītos preses pārstāvji, kas varētu būt riska faktors, strādājot ar sensitīvu informāciju, bet deputātiem noteikti būtu jāpārziņo vismaz mehānismi un galvenās aktualitātes nacionālās drošības jomā. Kā piemēru varētu ņemt Vācijas parlamentu, kur tieši šādas debates jau notiek. **Intervētājs: Cik bieži iedzīvotāji vērsas pie NDK?** Mūsu komisija vidēji nedēļā saņem kādas trīs līdz četras vēstules, kurās iedzīvotāji informē par nacionālo drošību jūtīgiem jautājumiem, kā arī par jautājumiem, kas saistīti ar drošības iestāžu darbu Latvijā. Šādos gadījumos vēstules tiek rūpīgi izskatītas un izvērtēts to saturs komisiju sēdēs, tālāk seko vēstuļu nodošana atbildīgajām instancēm, ja komisijas locekļi uzskata to par nepieciešamu. Katram iedzīvotājam, protams, ir iespēja vērsties pa tiešo prokuratūrā, bet jānosaka, ka iedzīvotāji diezgan bieži izvēlas šo mehānismu – Nacionālās drošības komisiju, lai tādā veidā nodotu sensitīvu informāciju. Tas liecina par to, ka iedzīvotāji uzticas parlamentārās kontroles drošības jomā mehānismam un tam, ka parlamenta ir iespēja kontrolēt drošības iestādes. Nereti iedzīvotāji uzskata, ka, ja jautājums būs zem deputātu kontroles, tas var tikt risināts taisnīgāk un drošāk. Komisija saņem arī telefona zvanus, kur iedzīvotāji informē par nepieciešamiem uzlabojumiem likumdošanas jomā, kā arī izsakās par aktuāliem jautājumiem, piemēram, Parex gadījums, kad iedzīvotāji uzskata, ka tiek apdraudēta viņu un nacionālā

drošība kopumā visā valstī. **Intervētājs: Cik, Jūsaprāt, aktīva ir komisija?** Komisija vienmēr ļoti jūtīgi reaģē uz sabiedrībai aktuāliem jautājumiem, piemēram, Parex restrukturizācija, Hipotēku zemes bankas gadījums un citi. Šobrīd ir izveidota zem NDK Demogrāfijas apakškomisija, tā kā jautājumu loks ir pietiekoši plašs, viss kas skar nacionālo drošību valstī. Arī tajās dienās, kad var izcelties kādi grautiņi, piemēram, 16. marts, komisija pieprasa informāciju un grib redzēt, kāda ir situācija drošības ziņā. **Intervētājs: Kādas ir ierastās prakses tradīcijas NDK attiecībā uz parlamentāro kontroli?** No VDI tiek saņemti ziņojumi, analītiskie materiāli, tie tiek izvērtēti. Pamatojoties uz tajos norādītajiem riskiem, tiek pieprasītas papildus informācijas no (par tēmu) atbildīgajām iestādēm; tiek informētas citas valsts amatpersonas. Tiek izvērtēti iedzīvotāju ierosinājumi. Trūkst sadarbības ar Valsts Prezidenta Nacionālo drošības padomi. **Intervētājs: Kā Jūs novērtētu deputātu specifiskās zināšanas drošības jomā?** Pēc ievēlēšanas Saeimā, pirmos divus gadus ir vājas zināšanas. Lai rastos patiesa izpratne par valsts un sabiedrības drošības nozari, par to, ko dara katra valsts drošības iestāde, nepieciešams intensīvs, vismaz, divu gadu analītisks darbs, ja vien deputātam nav iepriekšējas darba pieredzes ar drošības sfēru.

GALVOJUMS

Maģistra darbs „**Parlamentārā uzraudzība pār droģības iestādēm Latvijā**”
izstrādāts LU Ekonomikas un vadģbas fakultātē.

Ar ņo es galvoju, ka darbs ir izpildģts patstāvģgi, bez citu palģdzģbas, no sveģiem avotiem ņemtie dati un definģjumi ir uzrādģti darbā. ņis darbs nekādā veidā nekad nav iesniegts nevienai citai pārbaudģjuma komisģjai un nekur nav publicģts, kā arī iesniegtā darba elektroniskā kopģja atbilst izdrukai.

2011.gada _____

(paraksts)

(paraksta atģģfrģjums)

Darbs iesniegts Publiskās pārvaldes katedrā

2011. gada _____

ģietvedģbas sekretāre: _____ Ilona Tole

IZZIŅA PAR AIZSTĀVĒŠANU

Maģistra darbs „**Parlamentārās uzraudzības loma drošības nozarē Latvijā**” aizstāvēts

Maģistra pārbaudījumu komisijas sēdē 2011.gada __ _____ ,

vērtējums _____ (_____)

MPK priekšsēdētājs _____ / M. Pūķis/